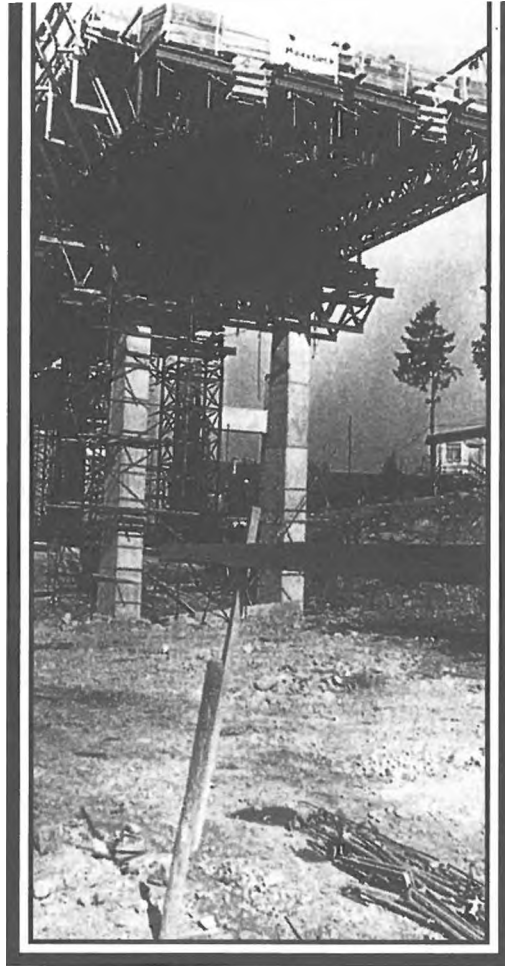

Jože Princič

*Slovensko
gospodarstvo
v drugi
Jugoslaviji*

■
Zgodovinski viri

Jože Princič

*Slovensko
gospodarstvo
v drugi
Jugoslaviji*

Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole

Jože Princič

SLOVENSKO GOSPODARSTVO V DRUGI JUGOSLAVIJI

Lektorirala

Nives Vidrih

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338(497.4)"1945/..."

PRINČIČ, Jože

Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji / Jože Princič. - 1. izd. - Ljubljana : Modrijan, 1997. - (Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole)

ISBN 961-6183-39-7

68908800

Po mnenju Ministrstva za šolstvo in šport št. 415-84/96 z dne 19. 4. 1996 sodi ta knjiga med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

KAZALO

Obdobja gospodarskega razvoja v drugi jugoslovanski državi	5
Gospodarska obnova	14
Racionirana preskrba	17
Partijska država	20
Podržavljanje	23
Gospodarski centralizem in Slovenci	26
Načrtno gospodarstvo	29
Prva petletka	32
Gospodarska osamitev	35
Prostovoljno delo, udarništvo in socialistično tekmovanje	37
Unrra in druga pomoč Zahoda	40
Novi gospodarski sistem	43
Sprememba gospodarske politike	45
Druga petletka	48
Prekinitve dela	51
Gospodarski zastoj	54
Mala reforma	56
Gospodarska reforma	58
Zgrešene politične naložbe	61
Pomoč nerazvitim republikam	64
Zakon o združenem delu	69
Dolgoročni razvojni programi	71
Dolgoročni program ekonomske stabilizacije	74
Osamosvajanje Slovenije	76
Kratki življenjepisi	83
Krajšave	85
Literatura	86

OBDOBJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA V DRUGI JUGOSLOVANSKI DRŽAVI

Slovenija je stopila v drugo jugoslovansko državo kot samostojna zvezna oziroma federalna enota, ki lahko sooblikuje in uresničuje svoje razvojne zamisli. Bila je gospodarsko najrazvitejši del države. Gospodarsko življenje se je kljub precejšnji vojni škodi dokaj hitro obnavljalo in normaliziralo. Slovenski komunisti so bili na pomembnih mestih v osrednjih partijskih in državnih telesih. V takih okoliščinah je potem zraslo pričakovanje in prepričanje, da se bo njeno gospodarstvo lahko hitro in vsestransko razvijalo.

Politične spremembe v novi državi pa so kmalu izničile slovenska pričakovanja. Gospodarstvo je dobilo novo podobo, težišče in cilje, zato se je v naslednjih desetletjih razvijalo drugače kot v preteklosti.

Komunisti so sledili sovjetski razvojni teoriji in praksi, ki je učila, da mora politični fazi revolucije, torej času, v katerem partija »strmoglavni« buržoazno-kapitalistično oblast in sama prevzame oblast, nujno slediti ekonomska faza revolucije. Na tej razvojni stopnji je morala partija »razbiti« kapitalistične proizvodne odnose ter uničiti vpliv in moč kapitalističnih »elementov«. To je dosegla prvič tako, da je razlastila oziroma ekspropriirala zasebno lastnino in jo preoblikovala v splošno ljudsko-državno in zadržno-kolhozno lastnino. Drugič pa s tem, da je uvedla sistem planskega gospodarstva, ki je bilo centralistično urejeno in administrativno vodeno. Po odpravi protislovnih družbenih odnosov in zasebne lastnine ter osredotočenju vzvodov razvoja v rokah države se je lahko začela naslednja revolucionarna etapa. To je bila etapa tehnične revolucije. Zanj je bila značilna neprestana krepitev t. i. materialne baze. Industrija je bila najpomembnejši del materialne baze, zato je njena krepitev pomenila neprestano industrializacijo, oziroma *stalen porast socialistične industrije ter vzdrževanje njene vodeče vloge v narodnem gospodarstvu.*

Po sovjetskem zgledu se je stalna industrializacija začela s *pospešenim naraščanjem vodilnih industrijskih panog*, to je panog, ki so ustvarjale energetske vire, polizdelke ter proizvodna sredstva (stroje, orodje, tovarniške stavbe in naprave, prometna sredstva, surovine). Med vodilnimi panogami je bila najbolj

* A. Kurski, *Socialistično planiranje narodne privrede SSSR*, Beograd 1949, str. 6. Prevedel J. P.

** G. Sorokin, *Socialistično planiranje narodnega gospodarstva ZSSR*, Ljubljana 1949, str. 80. Prevedel J. P.

cenjena težka industrija, njeno jedro pa je bila strojna industrija. Tako kot sovjetski so bili tudi jugoslovanski komunisti obsedeni z mislijo, da mora industrializacija potekati zelo hitro. Bili so namreč prepričani, da je prav od njene hitrosti odvisen obstoj socialistične države in njenega gospodarskega sistema. Zato ni čudno, da sta imela industrija in njen hitri razvoj zagotovljeno posebno mesto v vseh razvojnih načrtih, ki so nastali v času druge jugoslovanske države.

Poleg odločitve za hiter industrijski razvoj je bila za poznejši gospodarski razvoj Slovenije odločilnega pomena tudi opredelitev vladajoče partije za hitrejši razvoj zaostalih republik na račun počasnejšega napredovanja razvitejših. S to odločitvijo, ki je bila za našo republiko neugodna, so novi oblastniki zasejali seme razdora in propada.

6

Prvo obdobje v povojnem gospodarskem razvoju je bilo obdobje **gospodarske obnove**. V tem času sta si republiško in državno vodstvo prizadevala obnoviti gospodarsko življenje in hkrati pripraviti ugodna tla za vpeljavo načrtnega gospodarstva in za začetek pospešene industrializacije države. To so bile zahtevne in zapletene naloge, kajti treba je bilo končati velika obnovitvena dela in doseči predvojno proizvodno raven, vpeljati nove organizacijske oblike, »prečistiti« uradniški aparat in strokovni kader ter ju usposobiti za vodenje zapletenih gospodarskih gibanj. Treba je bilo zbrati podatke in pripraviti študije za izdelavo petletnega načrta, zagotoviti premoč državnega in združnega sektorja, pa tudi poskrbeti za nemoteno poslovanje zveznih organov ter oblikovati skupni jugoslovanski trg. Poleg vsega tega je bilo treba pridobiti prebivalstvo ter ga prepričati, da je mogoče z večjo proizvodnjo in storilnostjo najhitreje izboljšati življenjske razmere.

To obdobje se je uradno končalo konec leta 1946. Takrat je zvezno partijsko vodstvo ugotovilo, da so s sprejemom ustave in drugih pomembnih zakonov, podpisom ugodnih trgovinskih sporazumov z vzhodnimi in zahodnimi državami ter povečanjem pošiljk Unre izpolnjeni pogoji, da se obnovitveno obdobje lahko konča. Izognilo pa se je razpravi o izpolnitvi prvotno najpomembnejših obnovitvenih ciljev, ker niso bili doseženi. Slovenska industrijska proizvodnja je na primer le v nekaj panogah dosegla predvojno raven, pa tudi storilnost večine podjetij je bila manjša.

Leta 1947 se je začelo **obdobje prve petletke**. Prvi razvojni načrti so bili preobsežni. Poleg skokovitega razvoja industrije in rudarstva so predvideli hitrejši razvoj kmetijstva, gozdarstva, obrti in ostalih gospodarskih panog ter precejšnje naložbe drugih v kulturno-športne, zdravstveno-socialne in znanstvene namene. Ob tem pa naj bi še izboljšali oborožitev jugoslovanske vojske in občutno dvignili življenjsko raven prebivalstva. Če bi izpolnili prvi petletni gospodarski načrt, bi država v naslednjih petih letih tako napredovala, da bi se že približala srednje razvitim državam. Zaradi zunanjih in tudi notranjih razlogov se je v naslednjem letu težišče razvojne gospodarske politike premaknilo na kapitalno graditev, to je na graditev novih in posodobitev starih zmogljivosti v elektrogospodarstvu, rudarstvu in težki industriji. Drugi cilji so iz plana izpadli; izjema je bila vojaška industrija in nekaj časa tudi kmetijstvo. Politika kapitalne ali ključne kapitalne graditve se je uradno končala leta 1952, v resnici pa so jo izvajali še naslednja tri leta.

Boris Kidrič (1912–1953) je leta 1945 postal predsednik slovenske vlade, 1946 pa minister za industrijo vlade FLRJ. Bil je eden od tvorcev planskega gospodarstva, ki so ga zasnovali po sovjetskem vzoru.

Zvezni petletni plan je slovensko gospodarstvo povsem podredil potrebam vsedržavnega razvoja. Gradbena podjetja so morala odpreti zahtevna gradbišča skoraj po vsej državi ter pošiljati skupine strokovnjakov na druga gradbišča. Industrija je bila prisiljena prilagoditi svojo proizvodnjo potrebam široke porabe, uvoza in izvoza ter kapitalne graditve za vso državo. Poleg tega so morala številna podjetja odstopiti večji ali manjši del svojih osnovnih sredstev podjetjem iz drugih republik. In na koncu so se morala odreči precejšnjemu delu narodnega dohodka – tega je republiška vlada v obliki različnih davščin usmerjala v zvezne sklade. Sprva je kazalo, da bo Slovenija lahko del sredstev namenila tudi za povečanje proizvodnje v republiški industriji. Z generalnim planom industrializacije FLRJ je bilo namreč predvideno, da bo lahko v letih 1947–1951 poleg številnih modernizacij zgradila še več elektrarn, daljnovodov in transformatorskih postaj ter več kot sedemdeset industrijskih objektov. Informbirojevski zaplet pa tudi precejšnje notranje težave so prisilile zvezno vlado, da je že leta 1948 zmanjšala obseg naložb ter spremenila njihovo sestavo. Zvezne in republiške naložbe so nekajkrat zmanjšali, republiška vlada je materialna in denarna sredstva namenila graditvi zveznih objektov ter se odrekla investicijam, za katere so posebne komisije ugotovile, da so »trenutno« manj potrebne in pomembne. Stanje se v naslednjih letih ni spremenilo. Gradnja kapitalnih objektov zveznega pomena je imela prednost pri preskrbi z gradbenim materialom, domačo in tujo strojno opremo, delovno silo itn. Vlaganja v republiško in lokalno gospodarstvo so bila omejena.

Leta 1955 so iz političnih razlogov poudarjali in povečevali zgolj ugodne rezultate, ki jih je pospešena in enosmerna industrializacija prinesla slovenskemu gospodarstvu: na prvem mestu veliko povečanje narodnega dohodka in števila zaposlenega prebivalstva, izboljšanje izvozne in sprememba socialne ter izobrazbene sestave, napredovanje industrije v vodilno gospodarsko panogo in ohranitev položaja najrazvitejše republike v državi.

V letih 1951–52 je bil uveden **nov gospodarski sistem**. Odločilni razlog za pomembno sistemsko spremembo je bil v tem, da je centralistični planski sistem povsem odpovedal, ko je bilo treba premagati velike težave, nastale zaradi gospodarske blokade vzhodnih držav in neurejenih odnosov z zahodnimi državami. Partijsko vodstvo je uvidelo, da brez sprememb ne bo mogoče povečati industrijske proizvodnje ter kmetijske pridelave in prireje, izvoza itn. Vendar pa s temi spremembami ni hotelo iti predaleč, zlasti se ni bilo pripravljeno odreči odločilni vlogi pri oblikovanju razvojne politike in razdeljevanju narodnega dohodka. Zato je bil novi gospodarski sistem srednja pot med dogmatsko partijsko miselnostjo, po kateri mora država usmerjati gospodarsko življenje, ter novimi proizvodnimi zahtevami in odnosi, ki so predvidevali večjo vlogo podjetij in upoštevanje zakonitosti blagovne proizvodnje. Spremenila naj bi se narava proizvodjalnih sredstev oziroma njihov lastnik, s čimer država ne bi več nastopala kot njihova neomejena lastnica. Upravljanje teh sredstev je v celoti prepustila delavskim svetom. Gospodarstvo se je ločilo ali »osvobodilo« od državne uprave, državni organi so torej organizacijsko, operativno in plansko vlogo prepustili delavskim svetom in trgu, obdržali pa so vlogo socialističnega usmerjevalca narodnega gospodarstva. Priznali so svobodnejše delovanje ekonomskih zakonitosti, predvsem zakona vrednosti, ki pa je moral biti v okviru planskih določil.

Uvedba delavskih svetov in tolikšna decentralizacija zvezne državne uprave, da so upravljanje večine panog prevzeli republiški upravni organi, sta bili uvod v gospodarske spremembe. Prave gospodarske spremembe so se začele leta 1951 s t. i. komercializacijo notranje trgovine in z odstranjevanjem administrativnih ukrepov, npr. obveznega odkupa, bonov in nakaznic in trdnega predpisovanja cen. Leta 1952 so posodobili devizno poslovanje in bančništvo, spremenili plačni sistem ter uvedli letne družbene plane. V njih so podrobneje opredelili le temeljna ekonomska razmerja oziroma proporce, npr. obseg in način delitve narodnega dohodka, vrednost temeljne investicijske graditve, povprečne stopnje akumulacije in družbenih skladov, ter predvideli ukrepe za izpolnjevanje sprejete gospodarske politike. Leta 1954 so gospodarski sistem nekoliko preoblikovali in dopolnili; rešili so vprašanje pravnega režima osnovnih sredstev, uvedli nov sistem delitve dohodka in naložb. Potem pa do leta 1961 ni doživel večjih sprememb.

Novi gospodarski sistem je veliko pripomogel k hitri gospodarski rasti, ki se je začela z letom 1953 in se potem stopnjevala vse do leta 1960.

Kmalu po smrti Borisa Kidriča, oblikovalca in največjega zagovornika pospešene industrializacije, se je leta 1953 v najožjem partijskem vodstvu začel spor med zagovorniki in nasprotniki te politike. Prvi so

dokazovali, da je treba graditev kapitalnih objektov dokončati, da se torej lahko začne s proizvodnjo, saj bi drugače večletna velika vlaganja postala nesmiselna. Druga struja je zahtevala takojšnjo ustavitev del na kapitalnih objektih in sprejem **nove gospodarske politike**. Njeni člani so opozarjali, da država iz gospodarskih in političnih razlogov ne sme nadaljevati enostranske naložbene politike, ki je skrbela le za elektrogospodarstvo ter težko industrijo, druge panoge pa pustila, da so napredovale po polževo ali da so v razvoju nazadovale, kot na primer kmetijstvo, ki je daleč zaostajalo za predvojno ravni. Veljavno gospodarsko politiko so tudi obdolžili, da je prinesla velik primanjkljaj v zunanji plačilni bilanci, kar je bilo še posebej neugodno, ker se je obdobje tripartitne pomoči končalo in je bilo treba začeti vračati tuja posojila. Zaradi take gospodarske politike sta se osebni in družbeni standard dvigala zelo počasi in nezadovoljstvo prebivalstva je raslo. Ob vsem tem pa so se sklicevali na analize, ki so opozarjale, da bo ob morebitnem nadaljevanju graditve velikih industrijskih objektov sledilo splošno pomanjkanje električne energije, hrane in velika brezposelnost. Josip Broz je najprej podpiral prvo strujo. Jeseni leta 1955 pa se je odločno postavil na stran tistih, ki so zahtevali takojšnjo spremembo gospodarske politike. Spoznal je, da je treba končati obdobje boja za industrializacijo države in začeti mirnejši in vsestranski gospodarski razvoj.

Konec leta 1955 so sprejeli resolucijo o novi gospodarski politiki. V njej so poudarili, da je treba investicijsko porabo uskladiti z gospodarskimi možnostmi in njeno sestavo spremeniti tako, da se bodo zmanjšale gospodarske naložbe in investicije v vodilne panoge, povečali pa negospodarska vlaganja in naložbe v panoge, ki so v razvoju zaostajale (kmetijstvo, trgovina, obrt, gostinstvo in turizem). Z resolucijo se je partijski vrh tudi obvezal, da bo poskrbel za večjo proizvodnjo, smotrnejše poslovanje podjetij, večjo storilnost, hitrejšo rast osebne porabe in življenjske ravni.

Nova gospodarska usmeritev, ki so jo začeli uresničevati leta 1957, je vsebovala tudi nove razvojne cilje. Ti so bili: višja življenjska raven, uravnoteženje plačilne bilance, ustaljen notranji trg in večja podpora nerazvitim republikam.

Decembra 1955 je zvezni izvršni svet sklenil, da bo novo gospodarsko politiko začel izvajati potem, ko bodo za to izpolnjeni vsi pogoji. Najpomembnejša sta bila ustalitev in uravnoteženost gospodarskih gibanj. V letih 1956–57 se je centralna oblast povsem posvetila tema nalogama. Konec decembra 1957 je zvezna skupščina sprejela **drugi petletni gospodarski načrt**. V primerjavi s prvo petletko je bil Družbeni plan gospodarskega razvoja Jugoslavije za obdobje 1957–1961 bolj stvaren in otipljiv, z njim naj bi reševali v preteklosti nakopičene težave in neskladnosti. Njegovi gospodarski cilji so bili: rast proizvodnje, osebne porabe in družbenega standarda, zmanjšanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja ter hitrejši razvoj nerazvitih območij v državi. Z načrtom so predvidevali manjšo in bolj usklajeno investicijsko porabo. Pri razdelitvi kreditov so dobili prednost kmetijstvo, promet, gradbeništvo, trgovina in stanovanjsko komunalna graditev. V industriji je bilo težišče na rekonstrukcijah in modernizacijah, se pravi na naložbah, ki so zagotavljale boljšo izrabo obstoječih zmogljivosti ter večjo proizvodnjo za izvoz.

V času razprav o zveznem planu so slovenski predstavniki podpirali usmeritev, ki se je skladala z njihovimi pričakovanji o hitrejšem, zlasti pa bolj vsestranskem gospodarskem razvoju. Po dolgotrajnih in ostrih razpravah pa so končali kot poraženci. Zvezni plan je ostal direktiven in vsedržen. Pri oblikovanju razvojnih planov so namesto gospodarskih prevladala politična in teritorialna načela, zato slovenski predlog za graditev objektov, ki bi bili nosilci slovenskega gospodarskega razvoja po letu 1961, ni bil sprejet; izjema je bilo le elektrogospodarstvo. Tako so v republiškem petletnem planu, ki ga je skupščina sprejela januarja 1958, morali dati prednost naložbam za povečanje proizvodnje električne energije, predmetov za široko porabo in kmetijskih pridelkov, za izboljšanje trgovinskih, obrtnih, gostinskih, gradbenih in prometnih storitev.

Drugo petletko so (predčasno) končali leta 1960. Gledano v celoti, se je slovensko gospodarstvo v letih 1957–1960 še naprej razvijalo; tudi industrija je ostala najpomembnejša gospodarska panoga. Podroben pregled doseženega pa je pokazal, da vseh nalog niso izpolnili.

Leto 1961 ima pomembno mesto v gospodarski zgodovini. Spomladi se je zgodilo nekaj, česar partijski ideologi in gospodarski teoretiki niso ne predvideli ne pričakovali. Država se je namreč znašla v **gospodarski krizi**, četudi se po izvirni marksistični literaturi socialistični državi to ne more nikoli zgoditi. Težave so se začele že leta 1959, ko je bila poraba večja od tistega, kar je bilo gospodarstvo sposobno ustvariti. Vse oblike porabe (proračuni, naložbe, osebni dohodki) in uvoz so rasli hitreje kot pa proizvodnja, izvoz in storilnost. Zato so začele rasti cene, življenjski stroški in zunanjetrgovinski primanjkljaj. Negativna gospodarska gibanja so se vlekla vse leto 1960 in se v prvih mesecih leta 1961 zaradi težav pri zaposlovanju nove delovne sile in zagotavljanju obratnih sredstev podjetij še okrepila. Poleti se jim je pridružila še slaba letina, zaradi česar je bilo treba uvoziti več kot milijon ton pšenice. V takih okoliščinah je zvezni izvršni svet julija predlagal zvezni skupščini sprejem stabilizacijskega programa. V njem so prevladali ukrepi za povečanje proizvodnje, oblikovanje rezerv in uskladitev vseh oblik porabe z dejanskimi možnostmi. Ti ukrepi so bili učinkoviti, saj se je gospodarska rast v naslednjem letu obnovila.

V Sloveniji je gospodarska recesija najbolj prizadela industrijo, ta je njene posledice čutila še leta 1962.

Leto 1961 je zaznamoval še en prelomen dogodek. V gospodarskem sistemu so se zgodile tako kakovostne spremembe, da jih je takrat Edvard Kardelj imenoval »tretja revolucija«, pozneje pa so jih imenovali **mala reforma**. Gospodarski zastoj in težave na začetku 60. let so prisilile partijsko vodstvo, da je začelo resneje upoštevati opozorila, da se bo gospodarstvo razvijalo hitreje le, če se bo bolj vključilo v mednarodno trgovino. Za ta korak pa so bile potrebne korenitejše spremembe gospodarskega sistema. Predvsem je bilo treba omejiti državni intervencionizem oz. posredovanje države in omogočiti večjo samostojnost podjetij, zagotoviti svobodnejše delovanje tržnih zakonitosti, notranja censka razmerja pa prilagoditi potrebam čim večjega izvoza. Poleg tega je bilo treba izbrati tako delitev dohodka, ki bo dovolj spodbudna za učinkovito gospodarjenje, rast proizvodnje in storilnosti.

Marca 1961 je zvezna skupščina sprejela zakone o spremembah na področju dohodka, proračunskega financiranja in oblikovanja cen ter zunanjetrgovinskega, deviznega, kreditnega in bančnega sistema. V Sloveniji so največ pričakovali od devizne reforme, saj je omejila pristojnost zveznih organov pri administrativnem razdeljevanju deviz, pridobljenih z izvozom, in določila realnejši tečaj vrednosti dinarja v razmerju do dolarja.

Sprejeti ukrepi niso bili v celoti izvedeni na vseh področjih. Zato je bila reforma opravljena polovičarsko in ni izpolnila pričakovanj.

Gospodarska reforma je pomenila najresnejši poskus, da bi gospodarsko življenje v državi posodobili tako, da bi lahko enakovredno sodelovalo v mednarodni blagovni menjavi. Partijski vrh jo je prikazoval kot najbolj revolucionarno spremembo od uvedbe delavskih svetov. Primerjal jo je s kirurško operacijo, ki bo odstranila »bolezni« in težave preteklega obdobja ter spremenila ustaljene ekonomske predstave in načrte za reševanje posameznih gospodarskih problemov.

Gospodarske spremembe v letu 1961 niso bile uspešne. Osrednja vprašanja so ostala nerešena: nestabilen trg, slaba povezanost med posameznimi panogami, rast negospodarskih vlaganj, slaba storilnost in velik primanjkljaj v plačilni bilanci. Zato se je po letu 1962 na vseh oblastnih ravneh začelo krečiti prepričanje, da so nujne korenite spremembe.

Reforma se je začela v prvih mesecih leta 1965 s spremembami v sistemu delitve dohodka in zamrznitvijo cen. Njeni cilji in načela so bili predstavljeni julija istega leta, ko se je reforma uradno začela. Bilo jih je več, najpomembnejši pa so bili:

1. utrditev dinarja in uskladitev censkih razmerij tako na domačem trgu kot v menjavi s tujino;
2. posodobitev in specializacija proizvodnje ter okrepitev poslovnega sodelovanja s tujimi partnerji;
3. večja samostojnost gospodarsko uspešnih podjetij pri razpolaganju z doseženim dohodkom in devizami ter pri investicijskih odločitvah;
4. vrnitev splošne porabe v okvire danih materialnih možnosti;
5. povezava rasti osebnih dohodkov z rastjo storilnosti;
6. razdeljevanje posojil za naložbe po gospodarskih merilih;
7. večja izraba notranjih rezerv.

V prvih dveh letih je reforma prinesla dobre rezultate: ustalili so se cene in življenjski stroški, zmanjšal se je obseg naložb ter vloga države pri odločanju o razdeljevanju dohodkov podjetij, povečali sta se storilnost in raven povprečnih osebnih dohodkov, začelo se je prestrukturiranje proizvodnje in uvajanje nove tehnologije. Po smrti Borisa Kraigherja, ki si je najbolj prizadeval za uspeh reforme, so bila reformna prizadevanja upočasnjena, nato pa so se ustavila, čeprav zastavljeni cilji še niso bili doseženi. Tako ni uspel najresnejši poskus preoblikovanja tistih delov gospodarskega sistema, ki so oteževali pre-

12

hod iz ekstenzivnega v intenzivnejše gospodarjenje ter enakovrednejšo blagovno menjavo z razvitimi državami. Največja ovira so bili delitev dohodka med podjetji in državo, plačni, zunanjetrgovinski in devizni sistem, prosto oblikovanje cen, kreditiranje obratnih sredstev ter razpolaganje z amortizacijo. Zaradi takega razpleta so bila neuspešna takratna in poznejša prizadevanja, da bi pridobili občine, podjetja in zaposlene delavce za povečanje delovne storilnosti in smotrnejše gospodarjenje.

Slovensko gospodarstvo je v času reforme doseglo nekoliko ugodnejše rezultate kot gospodarstva drugih republik. Bili pa so slabši kot pred reformo, zlasti v predelovalni industriji.

V naslednjih letih je slovensko gospodarstvo v marsičem doživljalo podobno usodo kot jugoslovansko. Do konca 70. let je brezskrbno in optimistično gledalo v prihodnost. Potem pa so se začele težave, ki so se stopnjevale in po smrti Josipa Broza prerasle v gospodarsko krizo. Inflacija, dolgovi v tujini in brezposelnost so vrtoglavo naraščali, gospodarski kriminal se je širil, standard in izvoz sta strmo padala, razlike med regijami so se poglobile, spremembe v gospodarskem sistemu so bile neučinkovite, dogovorov ni nihče spoštoval. K poslabšanju gospodarskih razmer je svoje prispevalo tudi samoupravljanje; zaradi številnih sej in drugih samoupravnih »obveznosti« so delavci v tovarnah delali povprečno štiri ure na dan.

Konec 60. let se je začela rahljati povezanost slovenskega gospodarstva z jugoslovanskim. S srednjeročnim gospodarskim planom za obdobje 1966–1970 je slovenska vlada napovedala, da hoče imeti večjo vlogo pri oblikovanju gospodarskega sistema. Po sprejetju ustave in zakona o združenem delu je naša republika še okrepila prizadevanja, da bi republiški organi postali glavni in odločilni dejavnik na gospodarskem področju.

Stane Kavčič (1919–1987) je bil od 1967 do 1972 predsednik slovenske vlade. Prizadeval si je, da bi republika Slovenija lahko sama odločilno vplivala na svoje gospodarstvo.

V Sloveniji so se zavedali, da morajo bistveno povečati storilnost, gospodarsko organiziranost in učinkovitost ter se neprestano tehnološko izpopolnjevati, če se hočejo približati razvitim državam. Omenjeni cilji so bili poudarjeni v vseh družbenih planih, sprejetih po letu 1966. Toda v republiki so si premalo prizadevali za njihovo uresničitev.

Kljub opisanim problemom je Slovenija vse do začetka 90. let, torej do konca druge jugoslovanske države, ostala najrazvitejša jugoslovanska republika in se je glede na družbeno bogastvo uvrščala med srednje razvite države v Evropi. S komaj 8,3 odstotka svojega prebivalstva je ustvarjala 16,5 odstotka skupnega družbenega proizvoda in 20 odstotkov vsega jugoslovanskega izvoza. Nekatera njena najpomembnejša podjetja, ki so se že uveljavila na notranjem trgu, so skušala prodreti na zahtevnejše trge ter tako povečati proizvodnjo in zaslužek.

Politično in gospodarsko osamosvajanje Slovenije se je začelo jeseni 1989, ko je slovenska skupščina sprejela ustavne amandmaje oziroma oblikovala izhodišča za vzpostavitev suverene države. Kaotične gospodarske razmere so bile eden izmed odločilnih dejavnikov, s katerimi je slovenska vlada utemeljevala potrebo po izstopu iz druge jugoslovanske države. Gospodarski sistem in enotni jugoslovanski trg sta namreč začela razpadati, program gospodarske stabilizacije se ni uresničeval, posamezne republike so odkrito nasprotovale uveljavljanju tržnega gospodarstva, breme neuresničevanja protiinflacijskega in stabilizacijskega programa se je začelo prenašati predvsem na slovensko gospodarstvo, zvezni organi so bili nemočni pri iskanju poti iz globoke krize.

Ko je Slovenija leta 1991 postala samostojna in suverena država, se je začelo novo obdobje v njenem gospodarskem razvoju. Gospodarsko življenje je začelo dobivati podobo, ki jo je v preteklosti že imelo.

GOSPODARSKA OBNOVA

Med drugo svetovno vojno so na slovenskem ozemlju povzročili precejšnjo gospodarsko škodo nemške, italijanske in madžarske zasedbene oblasti, zavezniška letala in partizanske enote, ob koncu vojne pa tudi jugoslovanska in bolgarska vojska. Najbolj prizadete so bile prometne poti (ceste, železnice, mostovi), elektroenergetski objekti (elektrarne, daljnovodi, transformatorske postaje), rudniki in industrijska podjetja.

Številke o porušenosti v Sloveniji.

Visoke gradnje:

podeženje in mesta deloma poruše no 37194 zgradb
popolnoma poruše no 37012 zgradb

Na 4690 km makadamskih cest ter na
228 km modernih cest škode za 507 milijonov dinarjev

Na 316 mostovih škode za 304 milijone dinarjev

Polag tega na opremi in strojih 42 milijonov

preko 700 propustov porušenih

preko 620 opornih zidov porušenih ter

preko 3500 m porušene ceste

Mladinsko delo v Sloveniji:

Pesnica: 219777 ur 1 km zreguliran

34750 m² ruše

39596 m³ izkopane zemlje

Nova oblast je pri snovanju obnovitvenega načrta postavila na prvo mesto gospodarsko obnovo ter jo ločila od obnove mest, podeželja in javnih ustanov. Po sovjetskem zgledu je imela obnovo gospodarstva za »prvo stopnico« k pospešeni elektrifikaciji in industrializaciji države, zato je sklenila, da bo velik del razpoložljivih materialnih in denarnih sredstev namenila za oživitev in povečanje proizvodnje v elektrarnah, strojno-kovinskih in metalurških podjetjih, rudnikih in premogovnikih. Pričakovala je, da bo tako zasnovana obnova končana v enem ali dveh letih ter da ne bo zahtevala prevelikih sredstev.

Osrednje časopisje je sprti obveščalo prebivalstvo o obnovitvenih načelih in nalogah. Iz članka, ki ga je oktobra 1945 objavil Slovenski poročevalec, je izvedelo za pglavitne obnovitvene cilje:

V programu Ljudske fronte je postavljeno: Ljudska fronta bo mobilizirala ljudske sile, da bi se naša zemlja čimprej obnovila, da bi se naše gospodarstvo gradilo na načrtnem temelju. To ni program, ki bi ljudem obljubljal gradove v oblakih, ki bi jim obljubljal, da bo že jutri pri nas dobro in lagodno življenje, ne, to je program, ki napoveduje trdo delo, ki bo zahteval od vsakega od nas veliko požrtvovanja in odrekovanja (...).

Toda tudi potem, ko bomo obnovili vse, kar nam je bilo v vojni porušeno, ne bo konec naših naporov. V programu Ljudske fronte ni samo obnova, temveč tudi izgraditev dežele. To se pravi, našo domovino, ki je bila v gospodarskem oziru vseskozi zaostala dežela in so nas zaradi naše zaostalosti izrabljali skoraj vsi bližnji in daljni sosedje, moramo spremeniti v gospodarsko napredno državo, da bomo na svoji zemlji postali res gospodarji. Obnova je prva stopnica do tega. Brez tega, da obnovimo, kar nam je bilo porušenega, ne bomo nikdar dosegli našega končnega programa. Z obnovo postavljamo temelje nadaljnji graditvi. Treba bo postaviti in pognati več tovarn, kot smo jih imeli pred vojno, treba bo razširiti elektrifikacijo, kmet bo moral več pridelati, kot je pridelal pred vojno. Šele takrat bomo lahko rekli: boljše življenje kmeta, delavca in inteligenta je doseženo.

(Slovenski poročevalec, št. 143, 4. oktober 1945, Obnova je osnovna točka našega programa)

Članek, ki je istega meseca izšel v Ljudski pravici, pa je bralce podučil, da imajo nekateri obnovitveni cilji prednost pred drugimi:

Danes se vse sile in vsi naponi delovnega ljudstva združujejo v skupni borbi za čimprejšnjo obnovo porušene domovine in izgraditve opustošenega gospodarstva. Da bi mogli te glavne naloge prve povojne dobe čim prej in v čim večjem obsegu izpolniti, moramo med vsemi obnovitvenimi nalogami poiskati in izpolniti predvsem one, ki so v tem trenutku najvažnejše. Le tako bomo ustvarili tudi potrebne pogoje za čim hitrejšo in uspešnejšo dovršitev vseh ostalih nalog.

Te najvažnejše obnovitvene naloge so brez dvoma: zvišanje industrijske in agrarne produkcije in omogočitev hitre, uspešne in pravilne izmenjave blaga.

Če nam bo z iniciativo, s kontrolo, konstruktivno kritiko in s požrtvovalnimi napori najširših delovnih množic uspelo vzpostaviti rentabilno organizacijo dela po industrijskih podjetjih ter v zvezi s tem zvišati in prekoračiti predvojno produkcijo, če nam bo uspelo obdelati in posejati vsak košček plodne zemlje in končno, če nam bo uspelo vzpostaviti brezhibno in ekspanzivno preskrbovalno mrežo, bomo lahko uspešno izvršili tudi obnovitvene naloge na vseh ostalih področjih. (...)

(Ljudska pravica, št. 154, 20. oktober 1945, Najvažnejše je stalno zviševanje produkcije in hitrejša izmenjava blaga.)

Jeseni 1946 je državno partijsko vodstvo presodilo, da je prišel čas, ko je treba obnovitveno obdobje končati ter začeti načrtno gospodarsko gradnjo, četudi najpomembnejši cilji še niso bili doseženi. Do takrat so bile namreč glavne prometne in trgovske povezave le zasilne, industrija in kmetijstvo še nista dosegla niti predvojne ravni, oskrba prebivalstva in vojske je bila nezadostna in pomanjkljiva, blagovno-tržni odnosi še niso zaživel.

PRESEDSTVO
VLADE LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE
ODDELEK ZA ZADRUŽNIŠTVO

Ljubljana dne 3. aprila 1946.

Zap. št. 50/46-10

Dr. I./A

Ministrstvu za finance,
Kabinetna pisarna

Nujno!

v L j u b l j a n i .

Predmet: Način razpolaganja z obnovitvenim kreditom, ki je dovoljen LRS.

Preko Komisije za gospodarski načrt smo bili obveščeni, da je odobren LRS obnovitveni kredit v višini 120.000.000.-dinarjev in od tega 80.000.000.-, ki je določen za obnovitvene zadruga. Dostavljen nam je bil tudi propis sporočila Zveznega finančnega ministrstva z dne 13.marca 1946 v br.2777. Z ozirom na vsebino tega obvestila glede načina razpolaganja s tem kreditom smo v sporazumu z IZOS-om in Komisije za gospodarski načrt sklicali konferenco pri našem Oddelku, ki se je vršila dne 29.marca t.l. Te konference so se udeležili kot predstavnik vašega ministrstva tov.Božič, poleg tega predstavniki Ministrstva za gradnje in Uprave tehničnih baz, predstavnik Komisije za gospodarski načrt in IZOS-a.

Ko smo razpravljali o načinu razpolaganja navedenega kredita po navodilih Zveznega finančnega ministrstva, smo prišli do zaključka, da bi bil ta način za naše razmere nesprijemljiv, ker bi povzročal z ozirom na formalizem stare računovodske službe nepotrebno zavlačenje, birokratično otežkočanje pri porabljanju kredita in razne taksne nevšečnosti, kar bi kredit samo podražilo. Na terenu bi pa nastala v zvezi s tem nerazpoloženja med prizadetimi.

Radi tega je prišla konferenca soglasno do zaključka, da bi bilo izročiti določeni kredit Zadržni in kmetijski banki, ki bi ta kredit razdeljevala po določenem razdelilniku med zadruga in izvršila vse bančno-tehnične posle. Banka razpolaga s potrebnim strokovnim osebje, ki bo tej nalogi kos. Poleg tega pa je omrežje naših obnovitvenih zadrug in tehničnih

RACIONIRANA PRESKRBA

Ministrstvo za trgovino in preskrbo je takole opisalo stanje in težave pri preskrbi na ozemlju federalne Slovenije v prvih mesecih po koncu vojne:

Stanje preskerbe je bilo ob zlomu okupatorja težko. Popolnoma izpraznjena skladišča, izčrpano podhranjeno ljudstvo, porušene prometne naprave, okupatorjev preskrbovalni aparat v celoti razbit, vse to je zahtevalo od ljudske vlade odločnih dejanj. Posebno nujna je bila takojšnja pomoč najbolj izčrpanemu tržaškemu prebivalstvu. (...) Hrano je bilo treba dovažati iz oddaljenega Splita, kjer je vodstvo Osvobodilne fronte še pred osvoboditvijo pravočasno zgradilo posebne sprejemne baze za pomoč hrane od Unrre. Od tu je bilo treba z brodiči z nosilnostjo 2 do 3 vagonov tovoriti hrano do Novega Vinodola, od tam pa s kamioni dalje preko Reke v Trst in deloma tudi v Gorico. Radi nevarnosti min se ni bilo mogoče posluževati večjih železnih brodov. Ker so bile potrebe večje, kot je to zmoglo malo ladjevje, je moralo istočasno s kamioni prevažati hrano iz Splita preko Velebita, Like do Senja in nato preko Reke v Trst. Dnevno je bilo treba prepeljati samo v Trst 10 do 25 vagonov hrane. (...) Prav radi nasprotovanja zavezniških čet, ki so branile uporabljati soške mline, ki so skozi stoletja mleli za Trst, se je moralo žito, ki je bilo pripeljano iz Splita, transportirati dalje v domžalske mline, Logatec itd. ter nato moko tovoriti nazaj. Na pomoč je priskočila Vojvodina, od kjer smo že maja meseca prepeljali več vagonov sladkorja preko Madžarske, Avstrije do Trsta. (...)

Istočasno, ko je bila preskrba Trsta osrednje vprašanje, se je moralo skrbeti tudi za pomoč v preskrbi trem armijam – osvoboditeljicam. Vkljub docela izpraznjenim skladiščem ob prevzemu oblasti pa je uspelo brez vsake prekinitve že maja meseca preskrbovati tudi delovno ljudstvo vseh večjih mest in industrijskih centrov. (...) Organizacijsko vprašanje je bilo nesporno najtežje. Na področju Slovenije so bili za časa okupacije uvedeni trije različni preskrbovalni sistemi; nemški, italijanski in Prevodov sistem. Z zlomom okupatorja je večji del tega aparata pobegnil pred narodnoosvobodilno vojsko (...). Tudi trgovski distribucijski aparat je v nekaterih predelih docela odpovedal, saj so bili trgovci – pristaši narodnoosvobodilnega pokreta – izgnani, internirani, uničeni, mnogo pa jih je zaradi sodelovanja z okupatorjem pobegnilo. (...)
(ARS, MTP, fasc. 20, *Uspehi dela trgovine in preskerbe v prvem letu osvoboditve*, 17. maj 1946.)

Splošno pomanjkanje, nizka proizvodnja, prometne, organizacijske in druge težave so oblast prisilile, da je maja 1945 vpeljala sistem racionirane (načrtno omejene) preskrbe z najpomembnejšimi živili (mesom, maščobami, moko, sladkorjem, fižolom itn.) in porabniškimi industrijskimi izdelki (obutvijo, obleko).

Razpredelnica IV. a

Število v Sloveniji razdeljenih osnovnih živilskih nakaznic
po okrožjih.

Okrožje		1 9 4 5			1 9 4 6		
		november	december	januar	februar	marec	
1	2	3	4	5	6	7	
Celjsko okrožje	I	146.043	146.430	123.207	104.971	95.396	
	II	11.067	19.045	48.877	67.082	65.696	
	III	44.095	38.161	19.035	3.023	1.831	
	IV	28.928	27.941	45.425	60.380	55.692	
	S	230.133	231.581	234.604	235.451	218.615	
Ljubljansko okrožje	I	146.919	142.733	121.173	92.320	85.037	
	II	17.375	20.579	48.613	78.015	87.345	
	III	32.814	27.792	14.043	1.997	1.286	
	IV	43.777	54.056	53.481	69.604	68.280	
	S	241.635	245.160	243.310	241.936	241.948	
Mariborsko okrožje	I	150.529	176.731	176.499	113.219	130.921	
	II	26.353	34.843	51.197	111.996	103.424	
	III	39.070	36.613	19.161	2.481	2.550	
	IV	181.646	158.157	158.002	174.443	172.250	
	S	397.603	406.344	404.799	402.139	415.145	
Novomeško okrožje	I	100.169	96.137	83.110	64.899	62.826	
	II	13.945	18.623	35.190	46.432	50.000	
	III	17.929	15.576	7.150	2.319	1.543	
	IV	48.773	51.993	55.139	66.488	64.461	
	S	181.015	182.329	181.589	180.139	178.830	
Okrožno mesto Ljubljana	I	101.791	102.352	94.583	89.264	88.543	
	II	456	819	7.731	11.624	12.339	
	III	1.272	1.130	565	187	117	
	IV	2.345	2.468	2.682	3.385	3.247	
	S	105.864	106.769	105.921	104.461	104.246	
Slovenija	I	645.451	654.483	598.872	464.673	462.723	
	II	69.706	93.913	190.668	315.150	324.804	
	III	135.210	119.272	59.954	10.012	7.327	
	IV	305.369	234.635	320.729	374.301	363.930	
	S	1.156.256	1.172.303	1.170.223	1.164.126	1.158.784	

To je pomenilo, da je bilo trgovanje s temi živili in izdelki omejeno in da je pretežni del prebivalstva lahko prišel do njih le s kartami in nakazili. Način razdelitve racioniranih proizvodov je bil določen s posebnim pravilnikom, ki ga je zvezno ministrstvo za trgovino in preskrbo sprejelo 21. julija 1945:

PRAVILNIK O LEGITIMACIJAH ZA PRESKRBO IN POTROŠNIŠKIH KNJIŽICAH

1. člen

1) Vsi predmeti živil, obleke, obutve, kurjave in razsvetljave ter monopolski predmeti, kolikor spadajo v smislu Uredbe o načrtnem razdeljevanju in potrošnji, z dne 12. maja 1945, pod režim načrtnega razdeljevanja in potrošnje (...) se bodo prebivalstvu v krajih, kjer se večina prebivalstva ne bavi s kmetijstvom, delili izključno le po predpisih tega pravilnika. (...)

3) Proizvodniki živil, omenjeni v prvem odstavku tega člena, nimajo pravice na prejemanje živil po kuponskih knjižicah. (...)

2. člen

Legitimacije za preskrbo ter potrošniške knjižice so enotne za vse kraje; obrazce prejmejo federalna ministrstva za trgovino in preskrbo ter jih natisnejo v lastni pristojnosti in pošljejo mestnim in ostalim krajevnim narodnim odborom potrebno število izvodov. (...)

3. člen

Vsak prebivalec ne glede na spol in starost prejme od svojega krajevnega odbora legitimacijo za preskrbo, ki mu služi kot podlaga za prejem ustrezne ali ustreznih potrošniških knjižic. (...)

4. člen

1) Potrošniških knjižic je več vrst, in sicer:

1. splošna državljanska,

2. dodatna državljanska:

a) za delavce pri težkih delih, b) za delavce pri lažjih delih, c) za otroke do dveh let starosti, č) za otroke od dveh do sedem let starosti, d) za noseče žene od 6. meseca nosečnosti dalje, e) za bolnike z dieto, f) za družinske poglavarje (...).

2) Vsak prebivalec ne glede na leta starosti prejme splošno državljansko potrošniško knjižico, kdor pa spada tudi pod eno ali več kategorij iz 2. točke prejšnjega odstavka, prejme tudi temu ustrezno po eno ali več dodatnih potrošniških knjižic. (...)

(UL DFJ, št. 54/504, 31. julij 1945.)

Sprva je sistem racionirane preskrbe zajemal vse prebivalstvo. Že jeseni leta 1945 pa se je začelo skoraj desetletno obdobje, ko je v državi začelo primanjkovati mesa, maščob in drugih živil ter najpotrebnejših predmetov široke porabe. Ker doma kljub prisilnim odkupom niso mogli zbrati dovolj kmetijskih pridelkov, Unrrine pošiljke ter dobave iz drugih delov države pa so bile vedno manjše od obljubljenih količin, je moralo ministrstvo za trgovino in preskrbo bistveno zmanjšati število upravičencev v racionirani preskrbi. V skladu s politiko pospešene industrializacije je začelo oskrbovati predvsem mesta in industrijska središča. Zato podeželje ni bilo zadostno in redno oskrbovano. Stanje se je spremenilo šele potem, ko so se sredi 50. let začela povečevati domača kmetijska in industrijska proizvodnja ter uvoz predmetov za široko porabo.

PARTIJSKA DRŽAVA

V partijsko urejeni državi je morala biti komunistična stranka odločilni dejavnik v proizvodnem procesu in upravljanju gospodarstva. Prvi korak proti temu cilju so slovenski komunisti naredili s tem, da so združili ali tesno povezali partijske organe z državno in gospodarsko upravo. To je pomenilo, da so bili sekretarji in člani partijskih birojev in komitejev hkrati tudi ministri, predsedniki gospodarskih svetov, planskih komisij in odsekov ter direktorji podjetij. Na ta način je vladajoča stranka dosegla, da so sklepi njenih teles postali obvezujoči tudi v gospodarstvu, gospodarski problemi pa postali tudi politični.

Drugi korak k monopolu partije v gospodarskem življenju je bilo imenovanje nove gospodarske uprave. Nova oblast je odpustila večino predvojnih uradnikov. Pri izbiri novega kadra je bolj kot na strokovnost in izkušnje gledala na politično opredelitev oziroma medvojno delovanje, zato so imeli prednost člani in privrženci komunistične stranke.

V Sloveniji so se kadrovske »čistke« začele najprej v republiški upravi. Personalni (kadrovski) oddelek predsedstva Narodne vlade Slovenije je že maja 1945 poslal okrožnico, v kateri je poudaril:

Površno reševanje personalnih zadev od najvišjega pa do najnižjega kadra kaže, da ne znamo dovolj ceniti dragocenih žrtev, ki so padle za svobodo naše domovine. Temeljito je treba pretehtati, komu poverimo neko delo. To ni mogoče brez izčrpnih političnih in strokovnih karakteristik. Sedaj je treba vzgojiti vodeči kader za vsa področja javne uprave. V ta aparat morajo predvsem priti ljudje, ki so do konca prežeti moralno političnih osnov naše borbe. Samo ta kader bo znal čuvati pridobitve naše domovinske vojne.

(ARS, PVLRS, šk. 1, Okrožnica št. 1, 21. maj 1945.)

Na začetku jeseni je Komisija za ekonomsko politiko pri CK KPS sklenila:

(...)

3) Izvesti je treba čiščenje med uradniškim aparatom NAVODA, predvsem na nižjih forumih, kjer je mnogo nesolidnih elementov.

4) Sekretar naj v privatnih razgovorih s partijci na trgovinskem ministrstvu dobi jasno sliko o politiki preskrbe.

5) Sekretar naj osebno razgovarja s člani part. celic na posameznih ministrstvih, naj prediskutira aktualna vprašanja in postavi linijo KP. (...)

6) Če je to gospodarsko nujno, naj se posamezne manjše stvari, ki jih ministrstvo ne uredi pravočasno, sprovedejo pa partijski liniji.

(ARS, DE I, CK ZKS, šk. 25, Zapisnik 2. seje Komisije za ekonomsko politiko pri CK KPS, 19. september 1945.)

V naslednjem letu so prišli na vrsto nižja uprava in podjetja. Centralni komite je junija 1946 sprejel naslednje smernice:

Pri nas bi bilo potrebno, da imamo tri do štiri ljudi v kadrovskem oddelku, ki bi se bavili s kadrovsko politiko Partije in ljudske oblasti. (...) Na okrožjih bi morali v kadrovskem oddelku biti trije člani, odgovornost pa naj bi prevzel org. sekretar. Isto bi bilo na okrajih, kjer ima Partija preko 500 članov, kjer pa je Partija številčno slaba, bi naj vodja kadrovskega oddelka bil istočasno načelnik personalnega oddelka. Velika podjetja bi morala po svoji personalni politiki biti direktno vezana na Kadrovski oddelek pri CK KPS. Personalni referenti ne bi smeli razmeščanje kadrov in strokovnjakov vršiti mimo našega kadrovskega oddelka. Stvari je treba urejevati čimbolj centralizirano, ne pa prepuščati, da vsak odsek ali ministrstvo po svoje razmešča kadre.

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 2, Zapisnik seje CK KPS, 7. junij 1946.)

Konec leta 1946 so o novi kadrovski politiki javno spregovorili tudi člani osrednjega partijskega vodstva. Boris Kidrič je o njej na predavanju sindikalnemu aktivu Beograda spregovoril takole:

V preteklosti so bili vladajoči razredi še kako zainteresirani, da so izobraževali kadre iz svojih vrst, saj so v njih imeli zanesljivo oporo, medtem ko so iz delovnega ljudstva in srednjih slojev povzdignili samo tiste, ki so služili njihovim ciljem, ki so se več ali manj prodali. (...) Danes je naše delovno ljudstvo, ki je že osvobojeno političnega izkoriščanja in na poti do vse večjega osvobajanja od ekonomske eksploatacije, še kako zainteresirano, da dobi svoje kadre, ki bodo služili izgradnji države in gospodarstva. (...) Vprašanje novih kadrov je torej po eni strani vprašanje ekonomske nujne, jasne spoznaje, da svojih načrtov brez potrebnih kadrov ne bomo mogli uresničiti niti v ekonomskem niti v tehničnem pogledu, po drugi strani pa je to družbeno in politično vprašanje, povezano s sedanjo družbeno in politično vsebino, povezano z dejstvom, da je pri nas le delovno ljudstvo dejanski gospodar svoje sedanjosti in prihodnosti in da mora zato iz svoje sredine ustvariti odgovarjajoče kadre.

(Boris Kidrič, SD, 4. knjiga, Komunist, Beograd 1985, str. 372-373. Prevedel J. P.)

Tudi v naslednjih letih je ostala politična neoporečnost oziroma članstvo v Zvezi komunistov najpomembnejše merilo pri izboru kandidatov za pomembnejša delovna mesta.

Z a p i s n i k

seje CK KPS, ki se je vršila 7. junija 1946 ob 4 uri popoldne na katero so bili vabljeni tov: Stepar, Zdenka in Darinka Kovačič.

Na seji se je obravnavala kadrovska in personalna politika, naslednji dan: delovanje duhovne police prihodnje re: Hore in Volje
Tov. Zdenka:

Desedanja kadrovska politika je bila brez načrta kar nam popolnoma onemogoča sistematično plansko delo z našimi kadri, ~~zaključki~~ Pri kadrovskem oddelku je bila tudi nejasnost glede dela z načelniki personalnih oddelkov ter naš kadrovski oddelek ni bil kos voditi in usmerjati delo personalnega oddelka pri Vladi LRS. Desedanje delo sme vršiti brez reda, bili gasilci, posebno v času do sedaj, a danes v tem sestavu nismo kos nalogam.

Prvi ukrep ki bi bil potreben je urediti kadrovski oddelek, ki v sedanjem sestavu ni kos nalogam, potem preiti takej na pravilno in dobro organizacije Okrožnih in Okrajnih kadrovskih oddelkov. Desedanja praksa je pokazala, da se Okrožni in Okrajni oddelki / v kolikor so organizirani / v glavnem izživljajo z pregledom anketnih listov, ki jih rešujejo bolj z administrativne plati, kakor pa s spoznavanjem partijskega aktiva in njihove razpodelitve.

Drugo vprašanje je naša personalna politika, ki dela do sedaj nenačrtno ter že pri samem vrhu ne vrši svoje naloge smotrno temveč se ~~primo~~ ljudje razmeščajo brez posebne evidence in kontrole. Isto delo se frše na Okrožnih in Okrajnih ljudskih odborih, kjer sploh ne vedo kje in kakšne ljudi imajo. Vzrok je v glavnem v pomanjkanju kadrov, ki jih nimajo ne kadrovski oddelki, ne personalni oddelki.

Tov. Stane:

Pri eragnizaciji naše kadrovske in personalne politike je treba imeti v vidu te stvari:

1. Organizacija kadrovske in personalne politike
2. Registracija in administracija

Treba je dobiti in organizirati močne kadrovske in personalne oddelke, ki bi se pečali z kadrom in strokovnjaki, ki so potrebni pri načrtnem gospodarstvu. Oni bi pazili na pravilno razmeščanje kadrov v vidu potreb celotne Jugoslavije.

Registracija in administracija bi se pa morala pečati z točnim pregledom in zbiranjem ne samo članov Partije ali funkcionarjev temveč tudi v zbiranju podatkov vidnih ljudi na političnem in gospodarskem delu.

Na okrožjih so se v glavnem pečali naši kadroviki z anketnimi listi, na okrajih pa ti kadrovski oddelki v večini niso delali, čeprav imajo nekateri okrajim preko 500 članov Partije ter imajo možnes po direktivi CK KPJ organizirati samostojni kadrovski odd.

Pri nas bi bile potrebne, da imamo tri do štiri ljudi v kadrovskem oddelku, ki bi se bavili z kadrovsko politiko Partije in ljudske oblasti. Tov. Zdenka bi oddelk vodila, nekdo bi se meral pečati z organizacije oddelkov, drugi pa za personalne zadeve.

Na okrožjih bi morali v Kadrovskem odd. biti trije člani odgovornost pa naj bi prevzel org. sekretar. Isto bi bilo na okrajih, kjer ima Partija preko 500 članov, kjer pa je Partija številčno slaba, bi naj vođa kadrovskega oddelka bil istočasno ~~mf~~ načelnik personalnega oddelka. Velika podjetja bi morala po svoji personalni politiki bil vezana direktno na Kadrovski oddelk pri CK KPS. Personalni referenti ne bi smli razmeščanje kadrov in strokovnjakov vršiti mimo našega kadrovskega oddelka. Stvari je treba urejevati čim bolj centralizirano, ne pa prepuščati, da vsak odsek ali ministerstvo po svoje razmešča kader

14/24

Št. mikrofilma
CK ZRS

PODRŽAVLJANJE

Po revolucionarni teoriji je bila ekspropriacija (splošna razlastitev) pogoj za hitro preoblikovanje gospodarskega življenja v državi. Zato se je vodstvo KPJ že pred koncem vojne začelo pripravljati na poddržavljanje zasebne lastnine in oblikovanje močnega državnega gospodarskega sektorja. Ko pa je proučilo notranje in zunanje razmere, je ugotovilo, da bi bilo do ureditve nekaterih odločilnih vprašanj (v ospredju so bile volitve, razglasitev republike, sprejem ustave, preureditev državne uprave in določitev mej) nespametno z enkratnim ukrepom nacionalizirati vse premoženje. Ta revolucionarni ukrep bi namreč prinesel le kopico težko obvladljivih težav in nezadovoljstvo prebivalstva. Zaradi tega se je rajši odločilo za postopno in preudarno »dušitev« zasebnega sektorja. Po tej taktiki naj bi si država v prvem povojnem času s konfiskacijo oz. zaplembo in sekvestrom oz. začasno državno upravo prilastila le največja ter tehnološko in kapitalsko najpomembnejša podjetja. Druga zasebna podjetja pa bi država obvladovala tako, da bi potrebno gorivo, surovine, reprodukcijski material in druge potrebščine nakazovala le tistim, ki bi se podredili njenim zahtevam. Po tej taktiki bi splošno nacionalizacijo izpeljali šele v primernem političnem trenutku. Posebno vprašanje je predstavljala agrarna reforma, saj je bilo treba pridobiti naklonjenost večinskega prebivalstva, namreč kmetov.

Med podjetji, ki so jih hoteli najprej poddržaviti, so bila industrijska podjetja in banke. Iz poročila javnega tožilca Slovenije, 10. septembra 1945, je razvidno, kako je tekel postopek:

Ugotavljam, da smo postopali po direktivi naznačeni v dopisu in nadaljevali s pregledom poslovanja in delovanja industrijskih, gospodarskih in bančnih podjetij, v kolikor so sodelovala z okupatorji in jim z gospodarskimi ukrepi pomagala. Izvršeni so bili pregledi poslovanja vseh denarnih zavodov v Ljubljani in v vseh slučajih, kjer so od ministrstva za finance postavljeni delegati ugotovili sodelovanje in pomoč okupatorjevemu gospodarstvu, izvedeni procesi, ki so dovedli do obsodb odgovornih predstavnikov teh podjetij in v večini primerov je bila obenem izrečena tudi zaplemba imovine pravnih oseb, katere so vodili. Vse te postopke je bilo možno izvršiti vsled tesnega sodelovanja s finančnim ministrstvom in osebnega kontakta z njegovimi nameščenci.

Slično je ministrstvo za industrijo in rudarstvo zahtevalo poročila o delovanju industrijskih podjetij od svojih pri posameznih podjetjih postavljenih delegatov. Med tem ko je finančno ministrstvo samo precenilo in pregledalo poročila svojih delegatov, nam je ministrstvo za industrijo in rudarstvo dostavljalo vsa delegatska poročila do kraja. Tako je bilo mnogo nam predloženih poročil pomanjkljivih, deloma pa ni bilo v njih podane pravne osnove za pokrenitev postopka. V vseh slučajih, kateri so bili pravočasno predloženi in so vsebovali podatke o gospodarskem sodelovanju, se je pa uvedel zelo hiter in sumaričen postopek in dosegla na podlagi obtožnice lastnikov oziroma odgovornih predstavnikov podjetja in istočasno tudi zablembe imovine pravnih oseb. Glavno osnovo so pri vseh teh procesih tvorila poročila delegatov in se morda vsled naglice in sumarnosti postopka primerile kake pomanjkljivosti s formalno pravne strani procesa, ker so se opustile poizvedbe o po delegatih navedeni in ugotovljeni ali splošno znani odsotnosti posameznih predstavnikov ali lastnikov poedinih podjetij. Vendar so po drugi strani obtožnice materialno-pravno močno utemeljene in ni s te strani skoro nobenih pomanjkljivosti. (...)

Kot glavna obtožena dejanja so pri denarnih zavodih podpisi in nakupi italijanskih državnih in zakladnih bonov, s čimer se je stavljalo okupatorju na razpolago, za njegovo oborožitev potrebna gotovinska sredstva, vršenje blagajniške službe za okupatorjeve politične organizacije in formacije domačih izdajalcev, prodaja udeležb v podjetjih, ki so pripadala v teritorij, okupiran po drugem okupatorju, in eventualno nakupi delnic od njega, stavljanje lastnih sindiciranih podjetij v službo in gospodarsko izkoriščanje okupatorju ali direktna proizvodnja zanj. Pri industrijskih podjetjih je bilo kot glavna obtožena činjenica stavitve podjetja v izkoriščanje ali direktna produkcija za okupatorja, petokolonsko delovanje vodilnih predstavnikov ali nameščencev ter lastnikov pred in po okupaciji Jugoslavije v letu 1941, nadalje pa lastno zaprosilo podjetja za vključitev v okupatorjev gospodarski načrt ali vojno gospodarstvo. (...)

V splošnem je pa bila vsa bančna in bančno-industrijska veja našega gospodarstva z izjemo nekaterih manjših podjetij tega poprišča obtožena, obsojena in zaplenjena, med tem ko so po pretežni večini tudi vsa velika in za naše gospodarsko življenje važna industrijska podjetja prešla v državno svojino. (...)

Pri vseh teh podjetjih so sodišča na celi črti ugotovila, da je tudi zavezniški del kapitala deloval petokolonsko že pred vojno in da so ta podjetja zaposlovala hitlerjance, ki so takoj javno nastopili kot odkriti eksponenti nacizma. Gre v vseh primerih za »previdnostne mere«, ki jih je inozemski kapital izvedel že pred vojno za slučaj nemške okupacije, računajoč, da bo na ta način rešil podjetje in si ohranil pozicije v Hitlerjevem »novem redu«.

(ARS, JT LRS, fasc. 9, Gospodarsko sodelovanje z okupatorji, 10. september 1945.)

Do konca leta 1945 so v Sloveniji končali podržavljenje t. i. »sovražnega premoženja«, tj. nemškega premoženja, premoženja vojnih zločincev ter njihovih sodelavcev. Leta 1946 so izvedli agrarno reformo

in t.i. prvo nacionalizacijo. S temi nasilnimi gospodarsko-političnimi ukrepi je država povsem obvladovala bančništvo, zavarovalništvo, zunanjo trgovino in promet, postala lastnik precejšnjega dela obdelovalne zemlje in gozdov ter največjih in najpomembnejših podjetij. Podržavljanje zasebnega premoženja v gospodarstvu se je končalo leta 1948 s t. i. drugo nacionalizacijo in zaplembami malih in srednjih trgovin in obrtnih podjetij. Tega leta je državni gospodarski sektor postal prevladujoč, saj je združeval 93 odstotkov vseh gospodarskih podjetij in 99,3 odstotka vseh zaposlenih delavcev. V zasebni lasti so ostale le majhne gostilne in obrtne delavnice.

GOSPODARSKI CENTRALIZEM IN SLOVENCİ

26

Slovenski politični in upravni organi so pričakovali, da bodo imeli v novi Jugoslaviji precejšnjo vlogo pri snovanju gospodarske politike in da bo slovensko gospodarstvo imelo ugodnejši položaj od drugih manj razvitih federalnih (republiških) enot. Že leta 1945 so v Beogradu zahtevali, naj Slovenija poveča proizvodnjo in delovne obveznosti delavcev, podpre ustanavljanje zveznih podjetij in olajša prehod najpomembnejših slovenskih podjetij v zvezno pristojnost. S tem so zvezni organi javno izražali težnje po centralizaciji gospodarske dejavnosti, kar je pomenilo, da bi oni določali plane in proračune, vodili zunanjo trgovino, določali cene, razdeljevali naložbe itn. Tako bi država postala enoten gospodarski prostor, razlike v gospodarski razvitosti med posameznimi republikami pa ne bi prišle tako do izraza. Centralističnim posegom zveznih oblasti so najbolj nasprotovali v nekaterih republiških ministrstvih ter upravniki velikih državnih podjetij. Pri tem pa niso imeli podpore svojega partijskega vrha. Celo nasprotno, CK KPS je njihovo nestrinjanje in nezadovoljstvo z Beogradom označil za »napačno reakcijo in partikularizem«. Boris Kidrič je konec decembra 1945 na seji glavnega odbora OF takole opredelil gospodarski odnos Slovenije do Jugoslavije:

Enkrat za vselej si izbijmo iz glave, da ta skupna država ogroža svoje sestavine. Saj je to federativna država, saj je nastala na osnovi osvoboditve naših narodov, to se pravi, da so osvobojene sestavine v svojem lastnem interesu dolžne skrbeti za moč te skupne države. Ni vprašanje v tem, ali je prestolnica tu ali tam, ampak v tem, kakšen socialen in političen ustroj imamo, kakšno družbeno in politično strukturo imamo. (...) Tako nesmiselno gledanje se pojavlja tudi dostikrat pri gospodarskem vprašanju. Ljudje federalne edinice se čutijo ogrožene, ker je treba gospodarsko moč celote okrepiti. Tovariši, s čim bomo v federalni edinici razvijali industrijo, če celotna država ne bo močna. Industrija ne gre brez težke industrije. Kako bomo potem gospodarski procvit posamezne federalne edinice zajamčili, če ne bo zadosti močna težka industrija v celotni državi. Ta strah, da bo s krepitvijo gospodarske moči celotne države škodoval posameznim federalnim edinicam, je najbolj škodljiv federalnim edinicam samim. Samo iz skupne moči države, samo iz njene skupne gospodarske moči (...) lahko zagotovimo popoln razmah posamezne republike.

(ARS, RK SZDLS, šk. 18, Zapisnik seje Glavnega odbora SZDL Slovenije, 25. december 1945.)

Seznam strojev
preneseni iz tvornice Ampelea, Izola, v tvornico Rovinj po nalogu
tvorniških delegatov z m/j "Lagosta" dne 5. oktobra 1946.

- 1 pressa automatica G.B. 50 da 20 tonni.-nuova-Navalmecchanica,
- 1 cesoia a tagli sfalsati G.B.45-nuova - " ;
- 2 piagabordi ,G.B.60 nuovi - " ;
- 1 pressa media per fondi -usata,
- 1 pressa grande per fondi 10/1 usata,
- 2 bordatrici A.F. " Sudrj",nuova,
- 1 bordatrice A.F."Sudrj" usata,
- 1 cesoia a pedale usata,
- 2 cesoie tipo francese grande usate,
- 1 cesoia piccola tipo francese usata,
- 2 aggraffatrici long. "Kirchheis" piccole nuove,
- 1 macchina ad incidere per il bindello nuova,
- 1 pressetta "Kirchheis" piccola usata,
- 2 mettigomme "Sudrj" a 6 stampi usate,
- 1 mettigomme "Lovitti" a 10 stampi usata,
- 1 bordatrice rott."Kirchheis" grande usata,
- 1 bordatrice rott."Kirchheis" media usata,
- 1 curvatrice "Lovatti" per corpi nuova,
- 4 girelle per scatole usate,
- 4 girelle per ~~corpi~~ usate,
- 2 tampobatrici a mano /pressette/usate,

Del seznama strojev, prenesenih iz Izole v Rovinj, oktober 1946 (PAK, VUJA, šk. 1)

Nestrinjanje s tem, da bi se gospodarsko odločanje strnilo v enem središču, se je leta 1946 še okrepilo. Tedaj je zvezna planska komisija obvestila republiške, da bo v bodoče sama izdelovala načrte za graditev kapitalnih objektov, zvezna vlada pa je sklenila, da mora Slovenija v zvezno blagajno nakazati proračunske presežke. O odkritem nerazporejenju do Beograda so spregovorili že marca 1946 na partijski konferenci v Ljubljani:

No se postavljajo pred te množice konkretne naloge iz drobnega življenja, pri tem pa prevlada staro nezaupanje do Beograda (...). Te napake se kažejo v Ljubljani danes na gospodarskem področju (...). Odpor za čimprejšnjo centralizacijo finančnih sredstev in da bi se na podlagi enotnega finančnega proračuna vežejo vse sile na tisto področje, kjer naše gospodarstvo to najbolj zahteva, to dejstvo je povsod izraženo. Tov. Kidrič je izrazil, da težijo naši finančni krogi, med katerimi so tudi partiji, da ustanovijo močne denarne zavode in zato niso dali točnih podatkov centralni vladi. V Ljubljani so se glede tega pojavili komentarji in celo partijski so izrazili pomisleke, ali ne bi bilo bolje graditi slovensko industrijo iz lastnih sredstev.

(ARS, DE I, CK ZKS, šk. 23, Zapisnik partijske konference, 9. marec 1946.)

Vrhunec je negodovanje doseglo jeseni 1946, ko so v Sloveniji izvedeli, da se bo v naslednjih petih letih največ vlagalo v manj razvite republike. S sprejemom prvega petletnega načrta se je nasprotovanje centralistični politiki Beograda in javno izražanje nezadovoljstva nekoliko utišalo. Močnejše je bilo ponovno na začetku petdesetih let. Po besedah Edvarda Kardelja na seji CK KPS julija 1953:

Edvard Kardelj (1910-1979) je kot »Slovenec v Beogradu« velikokrat posredoval v sporih med federacijo in republiko. V togo socialistično plansko gospodarstvo je skušal vnesti elemente tržnega gospodarstva s sistemom socialističnega samoupravljanja, ki je vplival na uveljavitev t. i. dogovorne ekonomije.

V Beogradu ne izide uredba, v Beogradu ni izrečena beseda, ni podvzet ukrep, ki ne bi v Sloveniji naletel na splošno in brezprinciplno kritiko na nacionalistični osnovi. To velja za vse! Od uredbe o plačah do uredbe o novem socialnem sistemu. (...) Ljudem je prišlo v kri, da vse gledajo z republiških vidikov, a ne s stališča revolucionarja komunista. Kaj bo, ko bomo jutri odprli meje in ko bo treba razvijati azijske države in bo treba pomagati pri njihovem razvoju. Kaj bo, če bodo Slovenci pod vodstvom komunistov na šovinistično egoistični način, na najbolj odvraten način, branili svoje privilegije, ki jih niso dobili po svojih lastnih zaslugah, ampak po zaslugi zgodovine in drugih faktorjev ter po zaslugi Jugoslavije.

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 1, Referat Edvarda Kardelja na 8. razširjeni seji CK ZKS, 20. in 21. julij 1953.)

Skoraj do konca 50. let je slovenski politični vrh zvesto izpolnjeval direktive iz Beograda. V začetku šestdesetih let pa se je na oblasti utrdila mlajša generacija (Boris Kraigher, Stane Kavčič) in začela politiko, v kateri je vse bolj prevladoval narodni gospodarski interes.

NACRTNO GOSPODARSTVO

Partija ni zaupala tržnemu gospodarstvu, se pravi zasebni pobudi in kapitalu, temveč je uveljavljala načrtno gospodarstvo, ki je temeljilo na državnem podjetništvu ter na petletnih planih. Bistveno razliko med enim in drugim gospodarskim sistemom je Ministrstvo za trgovino in preskrbo razložilo v svoji okrožnici takole:

V kapitalizmu je glavno gibalno gospodarskega življenja profit, ki ga hočejo doseči (...) posamezni kapitalisti, industrijci, trgovci in drugi. V tem stremljenju za čim večji dobiček nastane med njimi brezobzirna konkurenčna borba. Kapital odteka iz tistih gospodarskih panog, v katerih je dobiček majhen, v tiste, ki prinašajo velik dobiček. Produkcija je v dobičkonosnih gospodarskih panogah vedno večja in se stopnjuje do take višine, da je proizvedenih dobrin sčasoma že več, kot pa znašajo potrebe potrošnikov. Nastane hiperprodukcija, nadprodukcija. Ker so cene v kapitalizmu odvisne od ponudbe blaga in od povpraševanja po blagu (...), pride v času nadprodukcije do padanja cen. Kapitalistom, ki hočejo obdržati čim večji dobiček, to seveda ne gre v račun in skušajo zadržati padec cen na ta način, da uničujejo blago, da zmanjšajo produkcijo, da odpuščajo delavstvo. Nastopila je gospodarska kriza. Vse to se v kapitalizmu stalno ponavlja.

Socialistični gospodarski sistem pa gospodarskih kriz ne pozna. Svrha socialističnega gospodarstva ni dobiček posameznikov, temveč zadovoljitev potreb delovnih ljudi. Akumulacija ni več privatna (...), temveč je družbena, namenjena za občo korist (...). Gospodarstvo se ne razvija anarhično (...), temveč ga država vodi plansko, po vnaprej postavljenem načrtu. Na ta način se doseže skladnost med proizvodnjo in potrošnjo, med posameznimi gospodarskimi panogami, na ta način se doseže harmoničen razvoj celotnega narodnega gospodarstva.

(ARS, MTP, šk. 34, Splošno o planiranju in osnove planiranja v trgovini.)

Sistem načrtnega gospodarstva po sovjetskem zgledu so v Jugoslaviji začeli uvajati jeseni 1945. Temeljlil je na odločilni vlogi administrativnega centra, ki je ob pomoči številčnega birokratskega in represivnega aparata do podrobnosti določal in obvladoval celotno gospodarsko življenje v državi. Zvezna

vlada in zvezni gospodarski svet sta izdelala gospodarsko-politično zasnovo enoletnega in večletnega gospodarskega načrta. Zvezna planska komisija je nato te smernice natančneje obdelala; okoli tri tisoč njenih strokovnjakov je do podrobnosti načrtalo proizvodnjo in razdelitev okoli 16 000 skupin proizvodov za vso državo. Gospodarske načrte so morali izdelati tudi v republikah, vendar strogo v okviru pristojnosti, določenih z državnim planom, zato so bili ti le kopije zveznega gospodarskega načrta. Državni in republiški plani so bili vsebinski oziroma osnovni plani. Zvezna in republiška ministrstva so morala na njihovi podlagi izdelati časovne oziroma operativne plane. Na primer: državni in republiški plan za leto 1948 sta določila skupno količino lesa za posek v Sloveniji ter vrsto in količino posameznih lesnih izdelkov (jamski les, les za kurjavo, celulozno in industrijsko predelavo itn.). Na podlagi osnovnega plana je republiško ministrstvo za gozdarstvo in lesno industrijo izdelalo operativni plan. Najprej je opredelilo njegovo vlogo:

Operativni plan ni le mehanična razdelitev osnovnih planov na krajša časovna obdobja, temveč je načrt gospodarske enote, s katerim urejamo dejavnost tako, da izpolnimo osnovni plan. V gozdarstvu pomeni to urejevanje razdelitve dela ne le časovno temveč predussem površinsko. (...) V celoti vsebuje operativni plan sestavo operativnega plana sečnje, spravila in oddaje, plana potrebne delovne sile, plana potrošnega materiala in finančnega plana. (...)

V nadaljevanju je ministrstvo določilo naloge posameznih proizvodnih enot:

1. Gozdna uprava določi kritične točke spravila in oddaje ter na osnovi njih za mesec (...) predpiše logarskim okolišem maso poseka in spravila po sortimentih v skladu z osnovnim planom. Za nadaljnje mesece planskega leta gozdna uprava enako predpiše maso poseka in spravila, toda pri tem upoštevajo osnovni plan in zaostanke prejšnjih mesecev. – 2. Logarski okoliši na osnovi predpisov uprave sestavijo pregled sečenj in spravila po priloženem obrazcu (...). – 3. Po sestavi pregleda razdelitve sečenj in spravila razdele količine petdnevnega razdobja ter pregled in razdelitev pošljejo gozdni upravi. – 4. Gozdna uprava sumira petdnevne razdelitve logarskih okolišev v rubriko »plan + zaostanek« ter izpolni sumarij uprave. Nato izpolni še operativni plan logarskih okolišev ter jih razpošlje osnovnim enotam, ki vpisujejo izvršitev planskih obvez. – 5. Gozdna uprava postavi v sumarij uprave še plan delovne sile, plan prevoznih sredstev, plan potrošnega materiala, in to po sortimentih.

(ARS, MGII, fasc. 82, Metodologija operativnega planiranja v gozdni proizvodnji, 18. november 1948.)

V sistemu centraliziranega planskega gospodarstva so bila podjetja čisto na dnu. Načrtni organi so jim predpisovali proizvodne in druge plane, določili cene izdelkom ter plače zaposlenim, potrdili ali celo namesto njih sklenili pogodbe o najemu kreditov, nabavi surovin, goriva itn.

Pomembna naloga planskih organov je bila preprečevanje delovanja tržnih zakonitosti. To so počeli tako, da so skrbno spremljali proizvodni proces. Določili so lastnosti izdelkov, proizvodne stroške, pro-

dajno ceno ipd. S predpogodbami med proizvodnimi in trgovskimi podjetji ter razdelilnimi plani so na začetku vsakega leta že vnaprej razdelili predvideno količino izdelkov.

Planski sistem je zagotovo omogočil, da je država hitro zgradila številne gospodarske in druge objekte. Vendar pa ta sistem ni bil primeren za majhna gospodarstva, kot je bilo jugoslovansko, ker je bilo zaradi nerazvitosti in nezadostnih surovinskih virov odvisno od zunanje menjave in pomoči. Zato so jugoslovanski načrtovalci kmalu prišli v spor s sovjetskimi, na začetku 50. let pa so ta sistem opustili.

Peščina plačana v gotovini

POSEBNA IZDAJA

URADNI LIST

LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE

Létnik IV.

V Ljubljani dne 2. avgusta 1947

Številka 31.

VSEBINA:

181. Zakon o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva LRS v letih 1947—1951.

PREZIDIJ LJUJSKE SKUPŠČINE LRS

181.

Ukaz

Na podlagi 4. točke 72. člena ustave Ljudske republike Slovenije razgláša predsedstvo Prezidija Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije zakon o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije v letih 1947 do 1951, ki ga je sprejela Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije na 1. rednem zasedanju dne 8. julija 1947 in ki se glasi:

ZAKON O PETLETNEM PLANU

za razvoj narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije
v letih 1947 do 1951

UVOD

1. Proti okupatorskim fašističnim silam, proti ljudstvu sovražnim hegemonističnim in izdajalskim režimom stare Jugoslavije in proti izkoreninjeni domači reakciji je slovensko ljudstvo ob zlomu predaprilske Jugoslavije v letu 1941 na poziv Komunistične partije Jugoslavije in strajeno v Osvobodilni fronti v boj za osvoboditev in združitve ter za tako demokratično državo, politično in družbeno ureditev svoje domovine,

2. Kakor je bil osvobodilni boj slovenskega ljudstva uspešen zato, ker je bil vključen v enotno borbo vseh jugoslovanskih narodov, tako je bila zgraditev države, obnova porušene domovine, utrditev političnega reda in narodnega gospodarstva uspešna zato, ker so jugoslovanski narodi tudi po vojni skupaj obnavljali in gradili. V dobi dveh povojnih let so bili ustvarjeni vsi temelji za nov družbeni red. Z uvrstitvijo

Del ukaza o razglasitvi zakona o petletnem planu

PRVA PETLETKA

Snovanje prvega jugoslovanskega večletnega ali perspektivnega gospodarskega načrta je trajalo skoraj leto in pol. Začelo se je v prvih mesecih leta 1946 z zbiranjem statističnih podatkov za posamezne panoge ter končalo aprila 1947 s sprejemom zakona v zvezni skupščini. Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ, kot se je uradno imenoval, je bil vsestranski plan. Poleg razvojnih smernic in ciljev, veljavnih za vso državo, je podrobno opredeljeval tudi gospodarski razvoj ljudskih republik v naslednjih petih letih. Po sovjetskem zgledu je bilo težišče državnega in republiškega razvoja na t. i. kapitalni graditvi, t.j. na graditvi novih in modernizaciji starih proizvodnih zmogljivosti v elektrogospodarstvu, rudarstvu in težki industriji, ki je obsegala črno metalurgijo in strojno industrijo. Predlagatelji petletnega načrta so bili prepričani, da je hitrejši razvoj panog, ki so bile »hrbtenica« vsega gospodarstva, najkrajša in najzanesljivejša pot do socialne in gospodarske blaginje, do okrepitve obrambnih moči ter prevlade socialističnih proizvodnih odnosov.

Smernice za gospodarski razvoj Slovenije v letih 1947–1951 so bile načrtane v petem poglavju vsestranskega plana. V njih je bila industrializacija opredeljena za nosilko načrtnega razvoja »narodnega« gospodarstva Slovenije.

V. poglavje

PLAN ZA GOSPODARSKI RAZVOJ LJUDSKIH REPUBLIK

(...)

24. člen

Ljudska republika Slovenija

Uvesti za zagotovitev elektrifikacije proizvodnje vodnih turbin in doseči v letu 1951 proizvodnjo 2.500 ton.

Izdelati za mehanizacijo gradbeništva v letu 1951 2.790 ton gradbenih strojev, za mehanizacijo kmetijstva pa 2.120 ton kmetijskih strojev in orodja.

Povečati proizvodnjo železnih litin na 9.520 ton v letu 1951.

Izdelati v letu 1951 6.300 m³ vezanih plošč. Izdelati v tekstilni proizvodnji v letu 1951 49 milijonov metrov bombažnih tkanin in 1,7 milijonov metrov volnenih tkanin ter pri tem zboljšati kakovost proizvodnje. Povečati v industriji obutve število čevljev z usnjenimi podplati v letu 1951 na 900.000 parov in tako dvigniti proizvodnjo na 1,5-kratno višino v primeru z letom 1939.

Doseči leta 1951 proizvodnjo sadnih in zelenjavnih konzerv 3.000 ton prvovrstne kakovosti.

Povečati proizvodnjo električne energije v letu 1951 na 1,3 milijarde kWh, kar pomeni 3,6-kratno proizvodnjo v primerjavi z letom 1939.

Povečati zasejano površino v letu 1951 na 330.000 ha, od tega površino industrijskih rastlin na 15.000 ha, za krmilne rastline pa na 75.000 ha. Razviti proizvodnjo sladkorne pese in razširiti površino lanu. Zagotoviti semenski krompir za lastne potrebe in potrebe drugih ljudskih republik.

Doseči ob koncu leta 1951 naslednje število živine: 55.000 konj, 450.000 goved, kar pomeni 1,2-kratno število v primerjavi z letom 1939, 450.000 prašičev, kar pomeni 1,4-kratno število, in 80.000 ovac, kar pomeni 2,3-kratno število v primeru z letom 1939, ter 1,6 milijona perutnine.

Razviti v govedarstvu gojitev boljše plemenske živine za lastne potrebe in potrebe drugih ljudskih republik. Pogozditi 4.000 ha krasa in goličav.

Urediti 360.000 ha gozdov in gozdnega zemljišča.

(UL FLRJ, št. 36/280, 30. april 1947, Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva FLRJ 1947–1951.)

Proizvajalec in kraj proizvodnje sta bila v planu določena le izjemoma, kajti to je bilo prepuščeno generalnemu (glavnemu) planu industrializacije in republiškim načrtom. Generalni plan industrializacije

Franc Leskošek (1897–1983) je bil od 1945 do 1948 minister za industrijo v slovenski vladi, pozneje pa minister za težko industrijo v vladi FLRJ. Spodbujal je povojno industrializacijo in skrbel zlasti za gradnjo težke industrije v Sloveniji (Litostroj, Metalna).

FLRJ ni bil objavljen. Iz njega je razvidno, da bi v Sloveniji poleg številnih predelav in posodobitev zgradili šest velikih in petnajst malih elektrarn, veliko daljnovodov in transformatorskih postaj ter 73 novih tovarniških zgradb. Za to graditev je bilo predvideno 10990 milijonov din ali 12,2 odstotka od vseh naložb v državi.

Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva LR Slovenije, ki ga je republiška skupščina sprejela 8. julija 1947, je v celoti izhajal iz državnega. Republiško industrijo je povsem podredil potrebam vsedržavnega razvoja, saj naj bi se preusmerila na izdelovanje zahtevnejših in specializiranih izdelkov, potrebnih za kapitalno graditev ter proizvodnjo predmetov široke porabe, ki jih je na jugoslovanskem trgu primanjkovalo.

Že v letu 1948 so se začele uresničevati napovedi tako zahodnih kot ruskih pa tudi nekaterih domačih ekonomistov, da je ta načrt za novo jugoslovansko državo preveliko breme in zato neizvedljiv. Državno vodstvo pa od njega ni hotelo odstopiti, zato ga je moralo do leta 1951 večkrat oklestiti in preurediti, nato pa podaljšati za eno leto.

GOSPODARSKA OSAMITEV

Iz zunanjepolitičnih in ideoloških razlogov je Jugoslavija navezala najtesnejše gospodarske stike s Sovjetsko zvezo in državami t. i. ljudske demokracije (zlasti z Madžarsko, Poljsko in ČSR). V letih 1946–47 je z njimi podpisala trgovinske in dolgoročne sporazume o vlaganjih ter se dogovorila za sodelovanje pri strokovnem izobraževanju. V letih 1946–1949 je trgovina s temi državami dosegla več kot polovico jugoslovanske blagovne menjave s tujino. Leta 1948 so se zaradi informbirojevskih dogodkov začeli gospodarski stiki s temi državami krhati. Blagovna menjava se je najprej upočasnila, nato pa do začetka leta 1949 izredno skrčila. Poleti tega leta so vzhodne države druga za drugo enostransko prekinile gospodarsko sodelovanje z Jugoslavijo. Prekinitev odnosov je trajala do leta 1953.

Zamrznitev gospodarskega sodelovanja in gospodarska blokada sta bili za državni in partijski vrh močan udarec. S prvim petletnim načrtom so namreč predvidevali, da bodo potrebne stroje, opremo, material, surovine in tudi načrte za nove tovarne uvozili iz prijateljskih socialističnih držav. V nastalih razmerah je bilo treba petletni načrt skrčiti na t. i. kapitalno izgradnjo, t.j. na gradnjo najpotrebnejših energetskih in težkoindustrijskih objektov, potrebno tehnologijo in reprodukcijski material pa poiskati v zahodnih državah.

Po študiji planske komisije iz leta 1951 je bilo slovensko gospodarstvo zelo prizadeto, ker do tedaj prijateljske socialistične države niso izpolnile sporazumov o naložbah.

1. Na osnovi že zaključenih investicijskih sporazumov, raznih trgovinskih pogodb in reparacijskih obvez (zadnje iz Madžarske) bi nam informbirojevske države morale še dobaviti razno strojno opremo v skupni vrednosti 1.400 milj. deviz. din. Od tega smo že plačali v devizah 395 milj. din, kar so si protipravno prilastili.

2. S temi investicijami bi povečali vrednost naše proizvodnje za ca. 2.310 milj. din (izraženo v polni lastni ceni), kar predstavlja 10,5 % vrednosti proizvodnje republiške in zvezne industrije na teritoriju LRS v l. 1950.

(...)

S tem, da nam informbirojevske države niso dobavile opreme po sklenjenih pogodbah, so nam bistveno otežkočile našo zunanjo trgovino. Prvič smo se morali znatno orientirati na izvoz lesa, kar ima poleg drugega za posledico znatno mobilizacijo delovne sile in težkoče v prehrani industrijskega in mestnega prebivalstva. Drugič pa se je zakasnila izgradnja tistih tvornic, ki bi nam omogočile znatno izboljšati našo zunanjo trgovinsko bilanco. Če bi v predvidenih rokih vzpostavili zgoraj navedene kapacitete, bi že v letu 1950, še prav posebej pa v letu 1951, mogli nastopati na zunanjem trgu kot prodajalci aluminija (ca. 10.000 ton) in glinice (ca. 25.000 ton), dalje celuloze itn.

V študiji je bila popisana investicijska oprema, za katero so bile že podpisane pogodbe. Največjo vrednost je imela naslednja oprema:

1. Za potrebe elektrogospodarstva 655 mil. V tem sklopu je bila predvidena predvsem kompletna oprema za novo kalorično centralo v Šoštanju (zaključena v Českoslovaški v vrednosti 591 milj. din), dalje turbina za hidrocentrale v Mostah in na Mariborskem otoku, parni kotli in turboagregati za toplarno v Ljubljani – za potrebe Litostroja in za ogrevanje stanovanjskih blokov v Šiški.
2. Oprema za naftna polja v Lendavi 57 milj. Vsled neizdobljene opreme smo morali v preteklih letih uvoziti za ca. 415 milj. deviznih din več nafte in naftnih derivatov.
3. Tovarna aluminija v Strnišču 394 milj. Na osnovi pogodbenega roka bi morala Madžarska izdobaviti opremo v letu 1949 in 1950, s tem da bi že v letu 1951 dosegli proizvodnjo 50.000 t glinice in 15.000 t aluminija.
4. Mehanizacija in ostala oprema za naše rudnike premoga 82 milj. Odkopni stroji za Zagorje, izvozni stroji in separacija za Velenje ter ostala predvsem elektro oprema.
5. Stroji za novo tovarno čevljev Standard Kranj 35 milj. S tem bi povečali proizvodnjo čevljev za 1.300.000 parov in sprostili za ca. 1350 čevljarjev za razna obrtniška dela. (...)

(ARS, GUP, fasc. 1, *Posledice informbirojevske ekonomske blokade za naše gospodarstvo; Dodatno pojasnilo k posledicam ekonomske blokade.*)

Zaradi prekinitve gospodarskih odnosov se je graditev večine načrtovanih industrijskih objektov zavlekla; velika škoda je bila povzročena proizvodnji in izvozu, tako da sta v naslednjih letih dosegala slabe rezultate. Slovensko gospodarstvo je moralo namesto povečanega izvoza končnih industrijskih izdelkov okrepiti izvoz kmetijskih pridelkov, lesa in rud v ZDA in razvitejše zahodnoevropske države, za industrijske proizvode pa iskati nove trge na Bližnjem in Daljnem vzhodu, v Afriki in Južni Ameriki.

Informbirojevski dogodki pa so prinesli tudi koristi. Partijsko vodstvo so namreč spodbudili, da je v letih 1948–49 izoblikovalo in sprejelo novo zasnovo družbenega in gospodarskega razvoja ter začelo razmišljati o vključevanju v mednarodno blagovno menjavo.

PROSTOVOLJNO DELO, UDARNIŠTVO IN SOCIALISTIČNO TEKMOVANJE

Prvi povojni načrtovalci gospodarskega razvoja v Sloveniji so na vprašanja, kako odpraviti pomanjkanje denarnih, materialnih in prometnih sredstev ter strokovnega kadra, odgovarjali, da je vsem, ki so sodelovali v NOB, odgovor jasen: s požrtvovalnostjo, junaštvom in pobudo najširših množic. Zato so se tudi zanašali na to, da bodo glavino gradbenih in drugih del, potrebnih za gospodarsko obnovo in razvoj, opravili s prostovoljnim delom prebivalstva in vojakov ter prisilnim delom vojnih ujetnikov in političnih zapornikov. Delavci in uslužbenci pa naj bi proizvodne načrte presegali z udarniškim delom in socialističnim tekmovanjem. Partijske in množične organizacije so si do začetka 50. let močno prizadevale, da bi bil delež »zastonskega« in slabo plačanega dela čim višji.

Najprej je prebivalstvo sodelovalo v prostovoljnih delovnih akcijah. Največ jih je bilo leta 1948, ko je 1,7 milijona Slovencev opravilo okoli 28 milijonov prostovoljnih delovnih ur. Za doseganje izvoznih načrtov so bile še posebej pomembne delovne akcije v gozdarstvu. Potekale so v letih 1948–49. Kako so bile organizirane, kaže navodilo ministrstva za gozdarstvo in lesno industrijo iz maja 1949:

V mesecu maju in juniju se bodo vršile vsako nedeljo akcije Osvobodilne fronte v vsakem okraju v Slovenji in sicer za sečnjo lesa, izdelavo, spravilo, nakladanje kamionov in vagonov, sortiranje blodovine na obratih itd. (...)

Vsak direktor LIP-a, GG, GAP in PROMLES-a je osebno dolžan, da osebno pozna situacijo na terenu tako glede kritičnosti sortimenta, ki je za izdelati, zmanipulirati in odpremiti, kakor za zaloge, kje in v kakšni količini se nabajajo. S tem v zvezi bo točno vedel, koliko ljudi potrebuje za izvedbo zadane si naloge, ne oziraje se na to, ali prejme kaka navodila od nadrejenega foruma ali ne. Vsi direktorji se morajo v te svrhe nujno povezati z masovnimi organizacijami in JA glede izvedbe posameznih kritičnih nalog. (...)

(ARS, MGLI, fasc. 121, Priprave za prostovoljne delovne akcije v sodelovanju s frontnimi organizacijami, 4. maj 1948.)

Nato so pritegnili prebivalstvo v delovne in frontne brigade. Kot je razvidno iz Poročila Janeza Vipotnika iz decembra 1948, je bila med njimi razlika:

Pred dvema meseci je bilo sklenjeno organizirati brigade prostovoljnega dela. Doslej so bile običajne prostovoljne delovne brigade, ki so delale prostovoljno in brezplačno, ki jih je predvsem frontovska organizacija sprejemala v svoj plan. Posebne brigade pa pomenijo pomoč frontovskih organizacij s plačano delovno silo pri izvajanju plana v proizvodnji. Poleg te pomoči se s posebnimi frontovskimi brigadami zasleduje še drugi cilj. S temi posebnimi brigadami bo prihajal stalen dotok delavcev iz podeželja v proizvodnjo. Poleg tega se v teh brigadah lahko organizira politični dvig članov Fronte, dvig kadrov itn. Posebne brigade so posebna oblika pomoči Fronte pri izvajanju plana. Te brigade se mobilizirajo na podeželju iz tistih delovnih rezerv, ki še niso mobilizirane za izvajanje našega petletnega plana. Po nepopolnih podatkih je to v Sloveniji 11.000 ljudi, ki se jih bo dalo mobilizirati za proizvodnjo.

(ARS, RK SZDLS, šk. 24, Zapisnik seje IOOF, 14. december 1948.)

Mladino so že zgodaj pritegnili k republiškim zveznim delovnim akcijam; največje in najzahtevnejše so bile v Bosni, kjer so gradili železniške proge. Tudi več tisoč nemških vojnih ujetnikov in političnih zapornikov je v tem času obnavljalo prometnice, gradilo industrijske objekte, delalo v rudnikih in gozdovih.

Propagandna knjižica Komsomolska grupa (Mladinska knjiga, Ljubljana 1948)

Delavce in nameščence je nova oblast dodatno »zaposlila« s socialističnim tekmovanjem. Posamezniki, podjetja ali kar cele panoge so se kosale v preseganju proizvodnih načrtov. Največkrat je okvirni tekmovalni načrt za vso republiko izdelalo ministrstvo za delo. Posamezna ministrstva pa so ga potem priredila za svoje področje. Tekmovalni načrt, ki ga je izdelalo ministrstvo za gradnje za leto 1949, je imel na primer 17 tekmovalnih področij; najzahtevnejša so bila:

1.) *Izpolnitev plana:*

a) koliko je izpolnjen proizvodni plan po vrednosti, b) koliko je izpolnjen proizvodni plan po asortimentu, c) koliko je izpolnjen plan akumulacije. (...)

3.) *Izboljšanje kakovosti proizvodnje:*

a) kolikšen je % kala, b) kolikšen % proizvodnje izpolnjuje osnovne elemente kvalitete. (...)

6.) *Storilnost delavstva:*

a) koliko % delavcev dela v brigadah, b) koliko % delavcev se nagrajuje po delovnem učinku, c) koliko % delavcev dosega norme, d) koliko dni niso obratovali osnovni proizvodni stroji, e) kolikšen je % povprečnega preseganja norme (...)

12.) *Fizkulturno delo:*

a) koliko fizkulturnih aktivov, b) koliko fizkulturnih prireditev, c) koliko % delavcev in nameščencev je članov fizkulturnih društev. (...)

(ARS, MG, fasc. 168, Okrožnica ministrstva za gradnje, 9. februar 1949.)

Najboljša podjetja so dobila prehodne zastave, najboljši delavci so bili razglašeni za udarnike, junake socialističnega dela, zaslužne kmetovalce ipd. Nekaj časa so dobivali dodatke k plači. Do leta 1951 je bilo v Sloveniji okoli 55 000 ljudi večkratnih udarnikov.

Na začetku 50. let sta revolucionarni zanos in delovna zagnanost prebivalstva zamrla. Takrat je oblast priznala, da so bili stroški organiziranja nekaterih množičnih oblik dela (npr. delovne in frontne brigade) precej večji od delovnega učinka.

UNRRA IN DRUGA POMOČ ZAHODA

Unrrina pomoč je začela v Slovenijo prihajati iz dalmatinskih pristanišč takoj po končanih vojnih operacijah. Kot lahko razberemo iz poročila Zavoda za izredne nabave iz junija 1945, so bile na začetku količine poslane pomoči oziroma blaga še majhne:

Praksi se je poslovalo tako: čim več so posamezne federalne edinice bile v stanju prevzeti in transportirati, tem večje dispozicije so prejemale za dvig materiala od Zavoda za vanredne nabavke. Z ozirom na to, da je Slovenija šele pred kratkim popolnoma osvobojena ter na to, da leži najbolj oddaljena od luk, kamor prihaja material (Split, Dubrovnik), nismo bili v stanju, da bi izkoristili količine, ki nam pripadajo z ozirom na naše potrebe.

Seznam materiala, ki ga je prejel Zavod do 31. V. 1945, od katerega je dobila Slovenija naslednje količine:

	Sprejel Zavod v tonah	za Slov. ton	v %
Hrana	61.036	4.034	6.5
Bencin	4.463	409	9
Nafta	1.422	163	11
Petrolej	1.062	32	3

(...)

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 3, Poročilo o organizaciji za prejem materiala od zaveznikov, 7. junij 1945.)

Od začetka junija so Unrrino pomoč pošiljali v tržaško pristanišče. Prve ladje so pripeljale takšen tovor:

Dne 8. VII. 1945 je prispel v luko Trst s/s Jessn Billingsley s pšenico, moko, fižolom, sladkorjem in soljo. Razkladano je bilo 126.049 vreč v težini 7,042.869 kgr. Odprema blaga za DFJ je izvršena

v 419 vagonih. Od navedene količine blaga je bilo 38 vagonov v težini kgr 638.395 naslovljeno na postaje Št. Peter na Krasu in Divači, ostala količina pa je odšla za DFJ.

Dne 17. 7. 1945 je pristal v luki Trst s/s Sreča s tovorom volne, medicinskih preparatov, traktorjev, kože in čevljev, s kamioni, poljedelskim orodjem in stroji, obleko, margarino, moko, milom, ribjim oljem, čajem, kavo, vrvmi, mlekom itn. v težini kgr 2,843.236. Blago je odšlo v DFJ v 220 vagonih. (...)

Dne 20. VII. 1945 je začel v Tržaški luki razkladati svoj tovor s/s Zona Gale. Tovor se je sestojal iz rži, moke, mila, ribe, mleka, sena, kamionov in konjev v težini kgr 3,532.579. 329 konjev je odšlo na sprejemno postajo Prestranek pri Postojni, od koder so potem nadaljevali pot po cesti v DFJ. (...)
(ARS, DE II, PNOO, fasc. 64, Ladjevje, prispelo v tržaško luko z blagom U.N.R.A-e namenjeno za DFJ, 18. avgust 1945.)

Unrrino pomoč je bilo (načeloma) treba plačati in dobljena sredstva pošiljati v centralni obnovitveni sklad v Beograd. V letih 1945 in 1946 je ta pomoč prihajala v obliki osnovnih živil, obleke, obutve, zdravil in medicinske opreme, prometnih sredstev in surovin. Naslednje leto so ladje pripeljale precej različnega materiala, med drugim tudi precej strojne opreme in orodja. Pomoč v hrani je bila precejšnja in je ublažila posledice suše v letih 1945 in 1946. Tehnična pomoč je bila manjša od slovenskih pričakovanj, kljub temu pa je pripomogla k hitrejši obnovi in napredku slovenske industrije. Samo leta 1947 je bilo tehnične pomoči deležnih 40 slovenskih podjetij in Državne elektrarne Slovenije.

V prvi polovici 50. let je bila tudi Slovenija deležna pomoči, ki je prihajala z Zahoda. Ta se je začela s 500 milijonov dolarjev vredno tripartitno pomočjo, ki so jo ZDA, Francija in Velika Britanija več let brezplačno pošiljale v Jugoslavijo. Če preberemo članek v Slovenskem poročevalcu iz septembra 1953, se bomo prepričali, da je bila ta pomoč izdatna in redna:

Dobave v okviru tristranske gospodarske pomoči (...) v zadnjem času v redu prihajajo. Julija in prvo polovico avgusta je Jugoslavija dobila iz sredstev ameriške pomoči blaga v vrednosti nad 17 milijonov dolarjev. Blago je v glavnem sestavljeno iz živil (pšenice, koruze in masti), tekstilnih surovin (bombaža), surovin za kovinsko predelovalno industrijo, dalje koksa, premoga za koksiranje, olja za mazanje, surovin za industrijo široke potrošnje (...).

V isti dobi je dobila Jugoslavija iz sredstev ekonomske pomoči Velike Britanije za leto 1952 blaga v skupni vrednosti 48.000 funtov šterlingov (okoli 130.000 dolarjev). Med drugim je dobila Jugoslavija (...) rezervne dele za traktorje, motorje za sadne škropilnice, anilinske barve in amonijeve nitrate. Pričakujejo, da bodo dobave iz sredstev gospodarske pomoči Velike Britanije prihajale še daljšo dobo, ker gre tu v glavnem za investicijske predmete. (...)

Na račun francoskega dela tristranske gospodarske pomoči je prispelo julija in prvo polovico avgusta v Jugoslavijo blago v vrednosti nad 100 milijonov frankov (nad 290.000 dolarjev). Pomoč iz

Francije se sestoji v glavnem iz anilinskih barv, barvanih kovin, farmacevtskih pripomočkov, volnena prediva in prediva iz umetne svile. (...)

(Slovenski poročevalec, št. 209, 5. september 1953, *Dobave v okviru tristranske gospodarske pomoči.*)

V letih 1951-1955 je več slovenskih podjetij (elektrarne, metalurška podjetja ter podjetja kovinske industrije) dobilo ugodna posojila od mednarodnih bančnih ustanov. V sušnih letih je bila Slovenija deležna tudi brezplačne pomoči vlade ZDA in nekaterih mednarodnih organizacij, npr. organizacije Care ter Unicefa, ki je omogočil nakup opreme za nove mlekarne (v Ljubljani, Novem mestu in Murski Soboti). Gospodarska pomoč, ki jo je Slovenija v prvi polovici 50. let dobila od Zahoda, je bila po obsegu sicer manjša od Unrrinih pošiljk, toda bila je bolj kakovostna in je pripomogla k modernizaciji dela slovenske industrije.

Delegat P N O O
priljubljen carinskem ravnanstvu.
Delegato del C. R. per la liberazione
presso la Direzione Superiore delle Dogane

Stev.102-45

5 septembra 1945
T r a t

Predmet: Poročilo o ladjevju
prispelom v Trst z blagom U.
N.R.R.A.-e.

274/45 Fr CARINSKEM INSPEKTORATU ZA SLOVENIJO

L J U B L J A N A

Delegat P.N.O.O. pri carinskih ustanovah za Slovensko Primorje podnaša v smislu okrožnice Zveznega Ministrstva za finance-oddelka za carine- števil. 3704/IV od 17.VII.1945 poročilo o brodovju, ki je v teku meseca avgusta 1945 prispelo v tržaško luko in razkladalo blago U.N.R. R.A.-e za pomoč in obnovo DFJ.

Dne 6.VIII.1945 je prispel v luko Trst s/s GEORGE F. PATTON ameriške zastave s tovorom sladkorja, graha, soje, slanine, mleka v prahu in kondenziranega mleka, mla postelj, plaht, čevljskih potrebščin in delov traktorjev. Blago je bilo razkladano do 11.VIII.1945 ter 120.362 kolijev v težini od 627.485 kgr v 518 vagonih odpravljeno za DFJ.

Od 10.VIII.1945 do 18.VIII.1945 je s/s HERMAN MELVILLE ameriške zastave razkladal moko, grah, sladkor, mleko bombaz in fosfat. Težina blaga je znašala 8,545.991 kgr; blago je bilo odpravljeno v DFJ v 560 vagonih in sicer 90.000 kolijev in rinfuza.

S/s ORAN M. ROBERTS ameriške zastave je od 23.VIII.1945 do 25.VIII.1945 razkladal 184.114 vreč sladkorja v težini od 8,405.298 kgr. Vse blago je bilo odpremljeno v DFJ.

Dne 17.VIII.1945 je prispel v luko Trst s/s VIS jugoslovanske zastave in do 20.VIII.1945 razkladal čevlje, obleko, lonce, pisarniški material, mašinerije, traktorje, ambulante vozove, veterinarski materi-

NOVI GOSPODARSKI SISTEM

Spor z Moskvo je jugoslovansko partijsko in državno vodstvo prisilil, da je v letih 1949–1951 izoblikovalo zasnovo nove gospodarske ureditve države, kar je pomenilo odmik od sovjetske teorije in prakse. Boris Kidrič, snovalec in najvidnejši zagovornik gospodarskih sprememb, ga je leta 1951 poslancem takole predstavil:

V procesu graditve socializma prehajamo v naši državi že dalj časa od starega, dejansko administrativnega načina gospodarjenja, k višji stopnji našega socialističnega gospodarstva in družbenih odnosov, namreč k načinu gospodarjenja, katerega temelji so upravljanje naših socialističnih podjetij (...) po delavskih svetih in pa državno plansko usmerjanje našega gospodarstva s splošnimi načrtnimi proporci.

Bistvo starega načina gospodarjenja je bilo v tem, da je gospodarstvo skoraj do podrobnosti upravljal državni aparat. Bistvo novega gospodarskega sistema kot višje stopnje v naši socialistični graditvi pa je v tem, da socialistična skupnost neposredno upravlja splošno ljudsko premoženje s tem, da prepušča tudi ustrezne gospodarske operacije na demokratični socialistični način samim neposrednim proizvajalcem v obliki novih delavskih upravnih odborov, država delovnega ljudstva pa se kot predstavnica celotne socialistične skupnosti omejuje na določanje in zagotavljanje splošnih planskih pororcev pri uresničevanju in razdeljevanju narodnega dohodka. (...)

(Boris Kidrič, ZD, 4. knjiga, ČZ, Ljubljana 1976, str. 308.)

Novi gospodarski sistem je bil v bistvu srednja pot med »staro« in dogmatsko partijsko miselnostjo, po kateri je morala država usmerjati gospodarsko življenje, ter novimi proizvodnimi odnosi, ki so predvidevali večjo vlogo podjetij in upoštevanje zakonitosti blagovne proizvodnje. Pri nas so ga začeli udejanjati leta 1951, ko so sprostili notranjo trgovino. O razlogih za to so govorili januarja 1951 na partijskem posvetovanju:

Tov. Sergej Kraigher: (...) Prehod iz distributivne na to svobodno trgovino je bil nujen pogoj, če hočemo z današnjimi proizvodnimi kapacitetami kriti potrebe prebivalstva v skladu z njegovo

kupno močjo. (...) Dva momenta sta, ki nas silita, da se zatekamo k temu ukrepu. To je prvič suša, ki povzroča večje spekulacijske tendence tako v mestu kot pri vaškem prebivalstvu, in drugič dejstvo, da tega povečanja možnosti za špekulacijo ne moremo obvladati samo z administrativnimi ukrepi, ampak da je možno te špekulante učinkovito tolči (...) z ekonomskimi ukrepi na svobodnem trgu. To je zakon ponudbe in povpraševanja, ki ga moramo držati v svojih rokah. Na drugi strani pa je treba tudi upoštevati povečanje cen surovin glede na vojno situacijo v svetu. Ker moramo glede na to kupovati vse surovine sedaj po višjih cenah, to nujno povišuje tudi cene v naši industriji, nadalje povzroča težave pri izvozu (...). Količine blagovnih fondov, ki jih imamo, moramo razdeliti in razdelili jih bomo najprej, če se trgovino sprosti, če se omogoči nakup blaga vsemu prebivalstvu po vseh trgovinah (...), da se odpravi vse oblike zaprtih trgovin, da pa se obdrži sistem popusta na bone in na denarne kupone kot stimulacija (...). Z našimi kapacitetami ne moremo kriti vseh potreb. Zaenkrat smo s proizvodnimi kapacitetami prišli tako daleč, da se je tak način distribuiranja pokazal kot ovira, da blago ne prihaja pravočasno do potrošnika in se je ustvarjalo pomanjkanje (...).

(ARS, CK ZKS III, šk. 23, Zapisnik posvetovanja s sekretarji OK KPS, 19. januar 1951.)

Leta 1952 so prenovili devizno poslovanje in bančništvo ter uvedli letne družbene plane. Leta 1954 so gospodarski sistem nekoliko preoblikovali in dopolnili (rešili so vprašanje pravnega režima osnovnih sredstev, uvedli nov sistem delitve dohodka in naložb itn.), tako da je ostal v glavnem nespremenjen do leta 1961.

Novi gospodarski sistem je omogočil začetek gospodarske rasti, ki se je začela leta 1953. Razen v gozdarstvu in kmetijstvu se je s tem letom začela večati proizvodnja v vseh gospodarskih panogah. Najbolj se je povečala v industriji, dosegla je 15-odstotni skok, v naslednjih šestih letih pa potem rasla s povprečno stopnjo 11,1 odstotka. Takšno povečanje razvojnega tempa je omogočilo, da so spet začeli naraščati narodni dohodek, zaposlenost in kupna moč, izboljšali sta se kakovost in izbira domačih izdelkov.

SPREMEMBA GOSPODARSKE POLITIKE

Kmalu po smrti Borisa Kidriča, snovalca politike pospešene industrializacije in elektrifikacije, se je v najožjem političnem vodstvu začel spor med zagovorniki in nasprotniki te politike. Trajal je do jeseni leta 1955, ko je Josip Broz podprl tiste, ki so se zavzemali za spremembe. V razpravah, ki so na najvišji ravni potekale skoraj do konca leta, je državno vodstvo priznalo, da niti s političnega niti z ekonomskega vidika ni mogoče več zagovarjati dotedanje gospodarske politike. To je pomenilo, da je treba končati s prednostnim razvojem težke industrije in elektrogospodarstva ob »polževem« napredovanju drugih industrijskih in gospodarskih panog ter počasnejši rasti družbenega standarda.

Slovensko partijsko vodstvo je za vzroke sprememb gospodarske politike in za njena načela zvedelo na razširjeni seji Izvršnega komiteja CK ZKS oktobra 1955:

Tovariš Boris Kraigher: (...) Tako tovariš Tito, kakor tudi tovariš Kardelj sta v osnovi ocenila, da se nahajamo v politično tako slabi situaciji, v kakršni doslej še nismo bili. Predvsem v mestih in industrijskih centrih imamo toliko nezadovoljstva, toliko negodovanja, toliko nesigurnosti, toliko raznih govoric, da to predstavlja resen političen problem. (...)

Če razmišljamo o vzrokih, ki so dovedli do nesigurnosti v našem gospodarstvu, ki so dovedli do tega, da se nam standard v mestih in industrijskih centrih ne dviga, ampak da pada (...), moramo predvsem ugotoviti, kje so vzroki, da prihaja do tega. (...) Ugotovljeno je, da je eden osnovnih vzrokov v tem, da kljub vsem naporom v zadnjih treh letih še vedno nismo uspeli zmanjšati splošnega obsega naših investicij. Podatki Narodne banke kažejo, da smo v prvi polovici leta 1955 obseg investicij znatno prekoračili. (...) Drugi vzrok so težave v našem gospodarstvu zaradi strukture teh investicij, ne samo zaradi obsega investicij. Nismo uspeli napraviti bistvenega preloma v tem, da bi gro investicij bil kratkoročnih, ki dajejo hitre rezultate in hitro dvignejo naše blagovne fondove za neposredno potrošnje blaga. (...) Poleg tega nimamo analiz in ni sistematične skrbi za pravilne notranje proporce v obsegu tega potrošnega blaga, o asortimanu v okviru teh potrošnih fondov. Zato

nam pomenja ta politika stalno odlivanje delovne sile iz poljedelstva v industrijo, ne da bi istočasno povečevali proizvodnjo prehrabnenih in drugih sredstev, potrebnih za to novo delovno silo. (...)

Napačno pa bi bilo, ko ugotavljamo vzroke gospodarskih težav, smatrati, da je bila naša dosedanja gospodarska politika zgrešena. Ugotoviti moramo, da smo v teh desetih letih po osvoboditvi v osnovi, v načelu morali voditi tako politiko, da smo šli zavestno na linijo žrtvovanja vseh sredstev, da izvršimo elektrifikacijo in da zgradimo našo bazično industrijo. Sedaj pa je čas napraviti radikalen prelom v naši gospodarski politiki. Doseči moramo, da z večjo hitrostjo povečamo proizvodnjo v poljedelstvu in industriji potrošnega blaga, ter s tem skušamo zadostiti potrebam povečanega števila delovne sile, ob istočasni politiki zmanjševanja splošnega obsega jugoslovanskih investicij, kar pomeni, da moramo investicije na področju bazične industrije še toliko bolj zreducirati. (...)

(ARS, DE I, CK ZKS, šk. 7, Zapisnik razširjene seje IK CK ZKS, 5. oktober 1955.)

Konec novembra 1955 je bila sprejeta resolucija o nalogah gospodarske politike v prihodnjem obdobju. Te naloge so bile:

1. uskladitev skupne investicijske porabe z gospodarskimi zmožnostmi (t.j. zmanjšanje),
2. sprememba sestave investicij oziroma zmanjšanje gospodarskih naložb in investicij v t. i. vodilne panoge ter povečanje negospodarskih naložb in naložb v kmetijstvo in druge panoge, ki so zaostajale,
3. povečanje proizvodnje, delovne storilnosti, osebne porabe in življenjske ravni,
4. racionalizacija poslovanja podjetij.

Ta resolucija je napovedala skladnejši gospodarski razvoj in enakovrednejše vrednotenje posameznih panog ter večjo skrb za izboljšanje življenjske ravni prebivalstva.

Decembra 1955 je zvezna vlada presodila, da bo zaradi nedodelanega gospodarskega sistema in neustaljenih razmer nova razvojna načela mogoče začeti uresničevati šele v letu 1957. V Sloveniji so si prizadevali, da bi razvojna prenova zaživela čim prej, zato so to odločitev sprejeli z negotovanjem.

Z a p i s n i k

razširjene seje Izvršnega komiteja CK ZK Slovenije, ki je bila dne 5. oktobra 1955 v prostorih kluba poslancev v Ljubljani.

Prisotni tovariši: Miha Marinko, Boris Kraigher, Vida Tomšič, Ivan Maček, dr. Jože Potrč, Ivan Regent, Stane Kavčič, Viktor Avbelj, Boris Zihlerl, dr. Marijan Breclj, Janko Rudolf, Albert Jakopič, Vlado Majhen, Janez Vipotnik, Jože Borštnar, Mirko Zlatnar, Tine Remškar, Miloš Ledinek, Franc Simonič, Viktor Kovač, Ignac Voljš in Jože Klarič.

Razširjeno sejo je otvoril tovariš Miha Marinko, ki je predlagal naslednji dnevni red:

Obtavnavanje aktualne gospodarske problematike z ozirom na sklepe, sprejete na posvetovanju pri tovarišu Titu.
(Referent tovariš Kraigher).

Tovariš Boris Kraigher:

Sklepi, sprejeti na posvetovanju o gospodarski problematiki v Beogradu, ki ga je vodil tovariš Tito, so bili objavljeni v Ljudski pravici. Na osnovi teh sklepov je potrebno razpravljati pri nas o nalogah, ki so bile s tem postavljene pred nas. Da bi boljše razumeli te sklepe, bom opozoril še na nekatere stvari, ki so prišle do izraza na posvetovanju.

Tako tovariš Tito, kakor tudi tovariš Kardelj sta v osnovi ocenila, da se nahajamo v politično tako slabi situaciji, v kakršni doslej še nismo bili. Predvsem v mestih in industrijskih centrih imamo toliko nezadovoljstva, toliko negotovanja, toliko nesigurnosti, toliko raznih govoric, da to predstavlja resen političen problem. Če teh vprašanj ne bomo rešili, postavljamo v nevarnost nadaljno vlogo Jugoslavije v razvoju socializma in ugled, ki si ga je Jugoslavija pridobila v zunanjem svetu. Zaradi tega se je smatralo, da je to posvetovanje pri tovarišu Titu, ki je imele značaj razširjene seje Izvršnega komiteja CK ZKJ, nujno potrebno. Pri tem se je hotelo predvsem poudariti to, da je osnovna naloga organizacij ZK v tem, da vse usmeri v reševanje tega centralnega vprašanja.

Če razmišljamo o vzrokih, ki so dovedli do nesigurnosti v našem gospodarstvu, ki so dovedli do tega, da se nam standard v mestih in industrijskih centrih ne dviga, ampak da pada oziroma bokje rešen, da gre za preveliko nihanje v našem življenjskem standardu, moramo predvsem ugotoviti, kje so vzroki, da prihaja do tega?

Zgodovinski arhiv CK ZKS
si mikrofilma

DRUGA PETLETKA

Ker so republike zagovarjale različne razvojne programe, je drugi petletni gospodarski načrt nastajal kar tri leta (od februarja 1955 do decembra 1957). Temeljlil je na novih gospodarsko-političnih načelih, zato so bili njegovi cilji: rast proizvodnje, osebne porabe in družbenega standarda, zmanjšanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja ter hitrejši razvoj nerazvitih območij v državi. V njem so predvideli bolj umirjeno investicijsko porabo, pri razdelitvi posojil pa dajali prednost kmetijstvu, prometu, gradbeništvu, trgovini in stanovanjsko-komunalni graditvi.

Šk. 216/10-17.

Z a p i s n i k

seje Izvršnega komiteja CK ZK Slovenije, dne 13. novembra 1957.

Prisotni tovariši: Miha Marinko, Ivan Maček, Boris Kraigher, Franc Leskošek, Stane Kavčič, Viktor Avbelj, Ivan Regent, Vlado Krivic, Janez Hribar in Rudolf Janko.

Odsotni tovariši: Vida Tomšič, Jože Potrč in Boris Zihelr.

Dnevni red :

1. O perspektivnem družbenem planu.
2. Razno.

K točki 1.

Tovariš Viktor Avbelj je v zvezi z osnutki perspektivnega petletnega plana FLRJ in nekaterih zakonov, ki pomenjajo izgrajevanje našega gospodarskega sistema, omenil naslednje značilnosti :

1. V treh ali štirih zakonih bodo sprejeta načela o delitvi dohodka gospodarskih organizacij, kar je celo važnejše kot pa sprejemanje samega perspektivnega plana, ki je pravzaprav samo eden od instrumentov našega gospodarskega sistema. Med temi osnutki je tudi osnutek : a/ zakona o delovnih odnosih, ki vsebuje v 4. glavi tudi vse odnose o delitvi dohodka znotraj podjetja. Sindikati bi morali pri razpravi o tem osnutku intenzivno sodelovati, dejansko pa se pri nas skoro nikjer niso zavedali, da ta osnutek v 4. glavi vsebuje nova predvidevanja o delitvi dohodka gospodarskih organizacij; b/ predpisov o gospodarjenju v podjetjih, ki urejajo tudi vprašanje amortizacije, valorizacije itd.; c/ zakona o prispevkih za proračunske potrebe, ki vsebuje tudi zadevno lestvico.

Drugi petletni načrt za Slovenijo ni bil ugoden. Ostal je direktiven in vsedržaven. Ni predvidel, da bi na njenem ozemlju gradili objekte, ki bi z izjemo elektrarn bili nosilci gospodarskega razvoja po letu 1961. Družbeni plan gospodarskega razvoja LR Slovenije za leta 1957–1961 je republiška skupščina sprejela januarja 1958. Njegovi temeljni cilji in smernice so bili:

1. Zagotoviti se mora stalno povečanje skupne družbene proizvodnje in narodnega dohodka za okoli 8 % povprečno letno, kar se bo dalo doseči z ustreznim povečanjem proizvodnje posameznih gospodarskih dejavnosti. (...) V ta namen je treba povečati zlasti proizvodnjo energije z boljšo izrabo vodnega potenciala in premogovnih ležišč. Potrebe po reprodukcijskem materialu in surovinah se morajo zadovoljevati predvsem iz povečane industrijske in kmetijske proizvodnje v okviru celotne FLRJ. (...) Glede na dosedanje zaostajanje se mora zlasti v kmetijstvu z ustreznimi ukrepi zagotoviti stabilnejši in hitrejši razvoj proizvodnje. (...) Predvideno naraščanje kmetijske proizvodnje za okoli 10 % na leto bo omogočilo, da se bo razširila proizvodnja predelovalne industrije, izboljšala preskrba prebivalstva v mestih in industrijskih naseljih in povečal izvoz. (...) Druge gospodarske panoge se bodo na podlagi boljše organizacije in predvidenih investicij razvijale skladno s celotnim gospodarstvom. (...)

2. Stalno povečanje produktivnosti dela je eden od osnovnih pogojev za povečanje osebnega in družbenega standarda ter za stabilnost realnih plač in osebnih dohodkov. (...)

3. Že dosežena raven gospodarskega razvoja, posebno pa še predvideno povečanje narodnega dohodka in proizvodnje omogočata, da se bo v bodočem razdobju povečala osebna poraba in življenjski standard delovnih ljudi. V zvezi s tem je v okviru celotne države treba zagotoviti povprečno naraščanje osebne porabe od 6 do okoli 7 % (...) letno. Predvideno povečanje sredstev za družbeni standard (...) se mora usmerjati predvsem v mesta in industrijska naselja (...).

4. Glede na spremembe v razdelitvi narodnega dohodka bodo investicije naraščale počasneje od narodnega dohodka. Skupni obseg investicij bi mogel biti sicer še nekoliko večji kot v preteklem razdobju, vendar se mora njihova struktura bistveno spremeniti. V skladu s potrebami razvoja družbenega standarda bodo hitreje naraščale negospodarske investicije. Spremenila se bo tudi struktura gospodarskih investicij, s tem da se bodo povečala vlaganja zlasti za razvoj kmetijstva, prometa, trgovine, obrti in gostinstva (...).

5. Predvideni razvoj gospodarstva (...) zahteva razširitev gospodarskih stikov z inozemstvom. Zato je v LR Sloveniji predvideno, da se bo povečal blagovni izvoz povprečno za okoli 11,5 % na leto. Poleg tega je treba povečati tudi neblagovni promet z inozemstvom, zlasti pri tranzitnem in pomorskem prometu ter turizmu, za kar obstojajo v LR Sloveniji ugodni pogoji (...).

6. Dosežena stopnja razvoja našega gospodarstva že daje podlago za bolj spodbudne in bolj svobodne odnose v razdelitvi dohodka gospodarskih organizacij. Izboljšani način pri razdeljevanju dohodka

gospodarskih organizacij bo povečal materialno zainteresiranost proizvajalcev kakor tudi interes komun za hitrejši razvoj gospodarstva na njihovem območju. (...)

(VL LRS, št. 3/6, 23. januar 1958.)

Ko se je leta 1960 drugi petletni načrt predčasno končal, so uradna glasila večkrat opozarjala domačo in tujo javnost, da je Slovenija dosegla predvidene cilje. V resnici pa ni bilo tako. Proizvodnja, narodni dohodek in osebna poraba so res dosegli načrtovano raven. Zato pa se niso dovolj povečali izvoz industrijskih izdelkov, delovna storilnost in industrijska proizvodnja. Tudi proračunska in druga poraba je precej preseгла načrtovano raven. Najslabše pa je bilo pri investicijski porabi, saj se je skupni investicijski obseg zelo povečal, delež velikih industrijskih naložb je ostal velik; tudi preostale investicije so bile v glavnem namenjene modernizaciji starih zmogljivosti v industriji in deloma kmetijstvu. Ti dosežki so potrjevali črnoglede napovedi, da se bo sredi 50. let začeto zaostajanje slovenskega gospodarstva za jugoslovanskim povprečjem v proizvodnji, delovni storilnosti in zastarelosti osnovnih sredstev nadaljevalo tudi v 60. letih.

PREKINITVE DELA

Do začetka 50. let je revolucionarni zanos med delavstvom že upadel. Vrsta dejavnikov, kot npr. uvedba delavskega samoupravljanja, gospodarske in politične spremembe ter obljube o skorajšnjem občutnem izboljšanju gmotnega položaja, so še nekaj časa dušile večje nezadovoljstvo delavcev. Januarja 1958 so v »rdečih« revirjih začeli stavkati rudarji. Ta stavka je odmevala po vsej državi in tudi v tujini. Opozorila je na zapletena protislovja v socialističnem gospodarstvu ter razblinila utvaro, da je socializem premočrten in skladen proces brez kriz in delavskih nemirov.

Vzroki za stavko rudarjev v premogovnikih Trbovlje–Hrastnik in Zagorje so bili slabo obvladovanje gospodarskih sprememb, lokalistični interesi, odtujenost državne uprave in splošno nezadovoljstvo. V Sloveniji se je takrat širilo prepričanje, da je zapostavljena in da jo zveza zanemarja. Vodilni ljudje v trboveljskem okraju so bili nezadovoljni zaradi omejitev pri uporabi investicijskih in proračunskih sredstev. Rudniška uprava ni bila zadovoljna s finančnim položajem, saj so bile cene premoga nižje od cen v drugih rudnikih; rudnik tudi ni dobil posojila za novo naložbo, s čimer se je zmanjšal plačni sklad. Rudarji so bili nezadovoljni z življenjskimi in delovnimi razmerami (druginja, slabe razmere v trgovski mreži, stanovanjske težave), z odnosom rudniške uprave, zlasti pa s plačnim sistemom, tj. z izplačevanimi premijami, nagradami in dobičkom.

Po mnenju Lidije Šentjurg so se razmere v revirjih zaostrile že sredi decembra 1957, ko so mladinci in mlajši komunisti na partijski konferenci v Hrastniku spregovorili o nakopičenih težavah. Te so

izventilirali z nekako nestrpnostjo in začeli o teh problemih govoriti. Tedaj je bilo rečeno, da na partijskih nikoli ne govore o tem, kaj se dogaja v kolonijah, kako žive ljudje v samskih domovih (...). Drugi signal pa je bil ta, da sta sekretar sindikalne podružnice Hrastnik in predsednik delavskega sveta, namreč celega rudnika Trbovlje–Hrastnik, nastopila v diskusiji in med drugim rekla, da ne vesta več kaj ljudem govoriti, češ da za probleme ne dobijo odgovora niti na komiteju niti na sindikatu (...), da pa so pereča vprašanja, ki so se zaostrila in to predvsem vprašanje delitve dobička (...)

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 7, Stenografski zapisnik 7. plenarne seje CK ZKS, 24. januar 1958.)

Po poročilu Staneta Kavčiča je stavka, v kateri je od 6600 zaposlenih stavkalo 5200 delavcev, potekala takole:

Celotni splet dogodkov je bil tak, da je bil pred tem sestanek občinskega odbora Socialistične zveze, na katerem so govorili poleg tega še o deficitu oziroma o sredstvih, ki bi jih na osnovi uredbe kot 13. plačo morala dati občina, okraj in republika, iz tistih sredstev, ki bi jih dobili iz rednih prispevkov rudnika. Na tem sestanku (...) so izvolili delegacijo, ki naj bi šla v Beograd in ki naj bi v Beogradu znova postavila ta vprašanja (...). Med tem časom smo politično intervenirali. Tovariš Miha Marinko je šel v Trbovlje, kjer so pozvali rudarje, da pridejo iz jame, in jim je on govoril ter je izgledalo, kakor da bo s tem stvar končana. Toda po odhodu Mihe Marinka so se knapje znova vrnili v jamo in sicer s splošno zahtevo, da bodo čakali v jami toliko časa, da pride delegacija iz Beograda (...). Ko se je delegacija iz Beograda vrnila in šla v jamo s pozitivno rešitvijo ter mahala s tem papirjem ljudem pod nos, so tisti, ki so bili od vsega začetka najbolj aktivni, začeli kričati na to delegacijo in jim niso dali govoriti. Tako je lokalnim faktorjem situacija popolnoma ušla iz rok. (...)

Zanimivo je, kakšne zahteve so se postavljale in kako so se postavljale. Prva zahteva je bila, da je treba rešiti vprašanje cene premogu, druga zahteva pa je bila, da je treba rešiti vprašanje deficita. Takoj za tem pa so se začele pojavljati zahteve po delovni obleki in čevljih za delovno mesto, zahteve po deputatnem premogu, zahteve, da ne bo nobenih represalij (...) in še cela vrsta zahtev. Naslednjega dne zvečer je bila seja delavskega sveta, na kateri so (...) bili sprejeti sklepi delavskega sveta, da se delovna obleka in čevlji dajo in da se uredi stvari glede deputatnega premoga. (...) Kakor hitro se je pojavila intervencija s strani političnih organizacij, je bila stvar v razmeroma kratkem času likvidirana.

Podobni dogodki so bili v Zagorju, in sicer naslednjega dne po likvidaciji zadeve v Trbovljah. Tudi tu so se postavljale zahteve, da je treba dati čevlje in obleko, da je treba dati deputatni premog, da je treba priznati jalove vozičke in da je treba priznati 50 % iz dobička (...).

(ARS, RK SZDL, šk. 28, Stenografski zapisnik seje predsedstva SZDL Slovenije, 22. januar 1958.)

Stavki v zasavskih premogovnikih, v kateri so brez izjeme sodelovali komunisti, člani sindikata, delavskega sveta in upravnega odbora, so kmalu sledile še druge tako v Sloveniji kot tudi v drugih republikah. Po letu 1960 je njihovo število naraščalo. Leta 1963 jih je bilo v Sloveniji 53, in sicer: v ljubljanskem okraju 27, v celjskem 8, v mariborskem 7 in v koprskem 11. Po nepopolnih podatkih je v njih sodelovalo 1211 delavcev in uslužbencev. Največ prekinitev dela je bilo v podjetjih, ki so zaposlovala pretežno sezonsko delovno silo.

IZVLEČEK ZAPISNIKA

razširjene seje Izvršnega komiteja OK ZK Slovenije, ki je
bila 17. februarja 1964.

Seji so prisostvovali: člani IK OK ZKS /odsoten tovariš
Viktor Avbelj/ ter Jože Božič, ing.
Miha Košak, ing. Andrej Marinko, Fran-
šek Mirtič, Franc Simonič in Janko
Smole.

Dnevni red : 1. Nekateri problemi v zvezi s standardom
2. Razno.

Sejo je vodil sekretar OK ZK Slovenije tovariš Miha Marinko.

Pri prvi točki dnevnega reda je bil nakazan problem standar-
da s širših ekonomsko političnih osnov. S tem v zvezi je bi-
lo poudarjeno, da je prišlo do vrste trenutnih in perspektiv-
nih problemov, ki smo jih do sedaj reševali praveč parcialno.
Ne gre samo za problem slovenskega, ampak tudi jugoslovanskega
proletariata, ki se vrsto let prejema v okviru delitve za
osebno potrošnjo 34 % družbenega dohodka oziroma, če upošte-
vamo podatke za vse Jugoslavijo, 52 %, medtem ko je v srednje
razvitih državah Evrope osebna potrošnja 56 do 76 % nacional-
nega dohodka. Za stopnjo porasta nacionalnega dohodka zaosta-
ja osebna potrošnja, v njeno škodo pa iz leta v leto rastejo
skladi in akumulacija. Tudi v sedemletnem planu, ki celo pred-
videva zmanjšanje osebne potrošnje, bo treba spremeniti glede
osebne potrošnje koncept zlasti kar se tiče delitvenih odno-
sov, voditi določeno praktično investicijsko politiko ter iz
ekstenzivnega gospodarjenja preiti v intenzivno.

Zapisa v arhivu OK ZKS
Ar. št. 11/91/42/249-55

GOSPODARSKI ZASTOJ

Leta 1959 so v državi začeli porabljeni precej več, kot je bilo gospodarstvo sposobno ustvariti. Vse oblike porabe (proračuni, naložbe, osebni dohodki itn.) so rastle hitreje kot proizvodnja in delovna storilnost. Ker tako visoka poraba na vseh področjih ni bila pokrita z ustreznim povečanjem proizvodnje, so začeli življenjski stroški in cene hitro naraščati, povečal se je tudi zunanjetrgovinski primanjkljaj. Neugodna gospodarska gibanja so se vlekla vse leto 1960 in se v prvih mesecih 1961 še okrepila. Takrat so se pojavile nove težave, na primer pri zaposlovanju nove delovne sile in zagotavljanju obratnih sredstev podjetjem. Iz zapisnika seje Izvršnega odbora glavnega odbora SZDL Slovenije je razvidno, da so na začetku poletja postale razmere v slovenskem gospodarstvu že hude:

Gre za to, da je v zvezi z razvojem gospodarstva v prvih mesecih letošnjega leta prišlo do določenih težav in nesorazmerij, ki niso popolnoma v skladu s predvidenim planskim razvojem. Prišlo je do izrazito nadplanskega povečanja investicijske potrošnje, do povečanja proračunske potrošnje in do povečanja osebne potrošnje ter do hitrejšega dvigovanja plač ter delovne sile, kot je bilo po planu predvideno. Hkrati je prišlo do večjega deficita v plačilni bilanci, kot je predvideval plan. Plan je sicer v zvezi z devizno reformo predvideval nek določen deficit na področju izvozno uvozne politike, kar je bilo precej prekoračeno, predvsem pa je prišlo do večjega disproporca v zvezi s tem, da se deficit povečuje v odnosu do zapadnega tržišča, medtem ko obstoja nasproti Vzhodu določen suficit, ki pa predstavlja prav tako nevarnost za naš gospodarski razvoj.

Vsem tem problemom se priključuje še problem predvidene slabe letine v poljedelstvu, na osnovi česar bo treba uvoziti okoli 1 milijon ton pšenice, s čemer plan prav tako ni računal. Govori se tudi, za kar so že nekateri znaki, da bo treba uvoziti tudi nekaj masti. To se pravi, da se v zvezi z vsem tem pojavljajo v gospodarstvu problemi, ki lahko pripeljejo do resnih težav.

Vse te stvari so pripeljale do nekega nemira na tržišču in do dvigovanja cen, kar predstavlja določeno nevarnost v gospodarstvu, namreč nevarnost, da se diskreditira novi gospodarski sistem. Mi namreč ne smatramo, da so te težave posledica uvajanja novega gospodarskega sistema, ampak posledica

neodločnega uvajanja novega sistema oziroma so posledica težav, ki so povezane z velikimi gospodarskimi spremembami, ki iz tega izvirajo in ki se še komplicirajo s težavami v poljedelski proizvodnji in z določenim pritiskom zunanjega tržišča na naše gospodarstvo. Ob vsem tem je zaskrbljujoče, da proizvodnja ne raste tako, kot se je predvidevalo. (...)

(ARS, RK SZDLS, šk. 29, Zapisnik seje Izvršnega odbora Glavnega odbora SZDL Slovenije, 13. julij 1961.)

V takih okoliščinah je zvezni izvršni svet julija predlagal zvezni skupščini sprejem stabilizacijskega programa. V njem so prevladovali ukrepi za povečanje proizvodnje, oblikovanje rezerv in uskladitev vseh oblik porabe z dejanskimi možnostmi. Ti ukrepi so se pokazali za učinkovite, saj se je v naslednjem letu gospodarska rast obnovila.

V Sloveniji je gospodarsko upadanje najbolj prizadelo industrijo, tako da je njene posledice čutila še leta 1962. Zaradi nje so slabše rezultate dosegli v gradbeništvu, kmetijstvu in prometu. Upadla sta izvoz ter število zaposlenih.

MALA REFORMA

Na začetku 60. let je postalo očitno, da sta gospodarski sistem ter z njim povezana odločilna vloga države pri oblikovanju in uresničevanju gospodarske politike glavni oviri za hitrejši tehnološki razvoj in večjo vključitev v mednarodno delitev dela. Takrat je dozorelo spoznanje, da je treba gospodarski sistem spremeniti tako, da bo omogočeno svobodnejše delovanje tržnih zakonitosti, notranja censka razmerja prilagojena potrebam čim večjega izvoza, vmešavanje države v gospodarstvo omejeno in da bodo podjetja pri delitvi doseženega dohodka samostojnejša.

O predvidenih ukrepih, ki jih je Edvard Kardelj imenoval »tretja revolucija«, so v Sloveniji začeli razpravljati januarja 1961. O njih se je razpisalo tudi časopisje; Delo je v 27. številki objavilo naslednji komentar:

Na področju cen je predvidena odprava plafoniranih cen in določeno povečanje cen, ki so bile doslej umetno vzdrževane na nizki ravni. Povezanost bolj svobodnega formiranja notranjih cen glede na tržne pogoje s svetovnimi cenami pa bo trojna. Na eni strani cene osnovnih surovin, ki so že v skladu s svetovnimi cenami po novem obračunskem tečaju 750 din za dolar, omogočajo, da se cene dobršnega dela sodobno opremljene predelovalne industrije izenačijo s svetovnimi. Na drugi strani je predvidena na domačem tržišču intervencija z blagom iz izvoza (...). Tretjič (...) pa bo potrebno določene proizvode zaščititi z uvoznimi carinami, medtem ko jih bo potrebno pri izvozu premirati (a slednje v znatno manjšem obsegu kot doslej). S tem bodo podani temeljni pogoji za mnogo širše vključevanje našega gospodarstva v mednarodno menjavo (...).

S spremenjenimi odnosi v cenah, kjer naj bi se v glavnem odpravile administrativne intervencije, bo možno zasnovati tak sistem delitve dohodka, ki bo v čim večji meri prav tako odpravljaj administrativne intervencije in zagotavljal ekonomskim enotam enake pogoje za nadaljnji razvoj. Ta predlagani koncept temelji na toliko povečanem interesu delovnih kolektivov za rast produktivnosti dela, da postavlja temeljne odnose med ekonomskimi enotami in med temi ter družbo v kvalitetno nove pogoje. (...)

Z vsemi predlaganimi spremembami, in še posebej s premiki v cenah, bo prišlo do pomembne pre-razporeditve družbene akumulacije po posameznih dejavnostih, kajti ta bo na gornjih osnovah bolj enakomerno razporejena. Toda ob tem pa bo, v bistvu s proporcionalnimi instrumenti, prišlo v prihodnje do večjih razlik med posameznimi podjetji predvsem glede na produktivnost dela. Tako bo v pogojih vsklajenega gospodarskega razvoja postalo povečevanje produktivnosti dela vse bolj izključna pot za izboljšanje položaja gospodarskih organizacij (...).

(Delo, št. 27, 29. januar 1961, *Ob spremembah gospodarskega sistema.*)

Marca 1961 je zvezna skupščina sprejela zakonske predloge za spremembe v delitvi dohodka, proračunskem financiranju in oblikovanju cen ter zunanjetrgovinskem, deviznem, posojilnem in bančnem sistemu. V Sloveniji so največ pričakovali od devizne reforme, ker naj bi veliko prispevala k posodobitvi gospodarskega sistema in povečanju blagovne menjave s tujino. Po predvidevanjih gospodarskega odbora republiškega izvršnega sveta naj bi z njo dosegli

enotnejši tečaj vrednosti dinarja nasproti dolarju pri izvozu; odstranitev večjega števila kurzov v menjavi z inozemstvom; zožitev diapazona med najnižjim in najvišjim tečajem pri izvozu in uvozu; popravek v odnosih med povprečnim izvoznim in uvoznim tečajem; delno vsklajevanje disparitet med notranjimi in zunanji cenami; ustvarjanje ugodnejših kriterijev za investicijsko in proizvodno politiko na osnovi realnejših tečajev ter končno znižanje inflacijskih tendenc, ki so do tedaj izhajale s področja deviznega režima. (...)

(ARS, Izvršni svet LS LRS, Seje Gospodarskega odbora 37–46 (1963), Zapisnik 42. seje, 28. maj 1963, *Izvoz v letu 1962.*)

Sprejeti ukrepi niso bili povsod in v celoti udejanjeni. Razloge za to je treba iskati v odporu dela vodilnega partijskega vodstva (oziroma njegovega strahu pred korenitejšimi spremembami), v gospodarskem zastoju v letih 1961 in 1962, pa tudi v tem, da so se od prejšnjih razlikovali bolj po obliki kot po vsebini. Tako so morala na primer podjetja že v letu 1962 več kot polovico svojega dohodka dajati v različne sklade (15 odstotkov – splošni prispevek, 10 odstotkov – sklad teritorialne enote, 20 odstotkov – sklad republik, poleg tega pa je obstajal še prispevek na izredni dohodek), kar je bilo v popolnem nasprotju z reformskim načelom, da podjetja sama razpolagajo s svojim dohodkom.

Ker je bila reforma izvedena polovičarsko in zato ni prinesla pričakovanih rezultatov, je bila čez nekaj let potrebna nova.

GOSPODARSKA REFORMA

Gospodarske spremembe, izpeljane v letu 1961, niso bile uspešne. Osrednji gospodarski problemi so ostali nerešeni. Poleg nestabilnega notranjega trga, nizke storilnosti ter slabe proizvodne povezanosti med bazično in drugo industrijo je zlasti zbuvalo skrb večanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja. Po letu 1962 se je na vseh oblastnih ravneh začelo krepiti prepričanje, da pot do hitrejšega in bolj vsestranskega gospodarskega razvoja pelje le skozi »ekonomsko revolucijo«, ki bo »odpihnila« staro prakso in miselnost, da se najpomembnejša gospodarska gibanja lahko urejajo le centralistično-plansko in administrativno.

MNENJA DELAVCEV O GOSPODARSKI REFORMI

1. Koga smo vprašali za mnenje

Pri ugotavljanju mnenj delavcev o reformi smo v devetih večjih industrijskih podjetjih v devetih večjih slovenskih mestih (Kolinska Ljubljana, Iskra Kranj, Meblo Nova Gorica, Tomos Koper, MFT Maribor, Cinkarna Celje, Železarna Ravne, Rudnik premoga Trbovlje in Kmetijski kombinat Murska Sobota) zajeli 448 delavcev. V vsakem podjetju smo anketirali tri skupine (približno enake): nekvalificirane in polkvalificirane delavce, kvalificirane in visokokvalificirane delavce ter funkcionarje političnih organizacij in samoupravnih organov v delovni organizaciji. Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati takšno strukturo zaposlenih.

2. Mnenje o reformi

Mnenja delavcev smo ugotavljali na treh nivojih: na obdem (jugoslovanako gospodarstvo), posebnem (podjetje, kjer so zaposleni) in konkretnem (za anketirance kot posameznika). Merili smo jih preko ocene posledic reforme za vsak nivo. Navajamo rezultate za vse tri nivoje:

posledice reforme bodo	za gospodar- stvo nasploh	za podjetje	za (življenjski standard) posameznika
zelo dobre, dobre	26 %	17 %	14 %
srednje, brez sprememb	50 %	36 %	25 %
slabe, zelo slabe	22 %	27 %	59 %
brez odgovora	2 %	-	2 %

Kot vidimo iz navedenih rezultatov, je večina odgovorov za nivo gospodarstva nasploh in za podjetje nevtralnih, nedoležnih; pri oceni osebnega položaja pa se težišče preseljuje v negativno. Rasločena je tendenca upadanja

Konec leta 1964 so spremenili sistem dohodka, marca naslednjega leta pa zamrznili cene izdelkom in pridelkom. Ta dva ukrepa sta bila uvod v gospodarsko reformo. Njeni cilji in načela so bili predstavljeni julija 1965. Boris Kraigher, njen idejni tvorec, jih je predstavil takole:

Boris Kraigher (1914–1967) je bil od 1953 do 1962 predsednik slovenske vlade, nato pa podpredsednik zvezne vlade, kjer je vodil odbor za pripravo gospodarske reforme.

Reforma je vojna, ki jo moramo izvojevati v revolucionarnem procesu, in zahteva vojno disciplino. – Utrditev dinarja je bistvo reforme. – Dokler ne bomo trga stabilizirali in dinarja utrdili, bosta vsako novo povečanje stopenj in prispevkov in povečanje cen pomenili novo delitev narodnega dohodka in inflacijo. – Reforma mora omogočiti bolj usklajene odnose v cenah tako na domačem trgu kot v menjavi s tujino in to uporabiti kot kriterij za razvijanje lastne surovinske osnove. – Glavna naloga gospodarstva je modernizacija, osvojitve svobodne intenzivne proizvodnje na podlagi specializacije in kooperacije v mednarodnih okvirih. – Zunanjetrgovinski in devizni režim naj zagotovi izvajanje selektivne politike ter normalne možnosti gospodarjenja gospodarskim organizacijam, ki ekonomsko uspešno poslujejo. Zato je potrebna določena možnost razpolaganja z lastnimi deviznimi sredstvi. – Potrebno je svobodnejše delovanje trga. To je nerazdružno povezano s samostojnostjo kolektivov pri odločanju o razširjeni reprodukciji. – Dosledno moramo uvajati take instrumente, ki bodo najhitreje odstranili vse, kar je ekstenzivnega in neracionalnega v gospodarstvu. – Potrošnje moramo v celoti omejiti v tiste okvire, ki so dani našim materialnim možnos-

tim. – Pot k resničnemu izboljšanju življenjskega standarda vodi le preko naporov za povečanje produktivnosti dela. – Hitreje se moramo usmeriti v izkoriščanje notranjih rezerv, ki so v našem gospodarstvu ogromne. – Upreti se moramo novim investicijam, proti brezglavemu vlaganju v premalo proučene investicije. – Stabilizacija gospodarstva ne sme biti stvar enkratnega sklepa kateregakoli organa, ampak je to v bistvu dolgotrajen proces. (...)

(ARS, DE I, CK ZKS III, fasc. 695, *Izhodišča in cilji reforme, ki jih je oblikoval pokojni Boris Kraigher*, 16. julij 1969.)

Sklenjeno je bilo, da bi na začetku, to je do konca leta 1965, izpeljali davčno reformo in devalvacijo dinarja. Drugo pa bi izvedli v naslednjih dveh do treh letih, to je v t. i. obdobju prilagajanja.

Gospodarska reforma je v prvih dveh letih prinesla veliko dobrega: cene, življenjski stroški in inflacija so se ustalili, zmanjšale so se naložbe in vloga države v razpolaganju z dohodki podjetij, rasla je storilnost in osebni dohodki, začelo se je prestrukturiranje gospodarstva in uvajanje novih tehnologij. Po smrti Borisa Kraigherja pa so se reformna prizadevanja najprej upočasnila, nato pa zastala. Reforma je bila, v celoti gledano, izvedena polovičarsko. Najpomembnejših delov gospodarskega sistema, kot npr. planskega sistema in razširjene reprodukcije, se sploh ni dotaknila.

Po izračunih, ki so jih izdelali v Sloveniji, je slovensko gospodarstvo v času največjih reformnih prizadevanj doseglo nekoliko ugodnejše rezultate kot druge republike. Kljub temu pa je imelo slabše poslovne rezultate kot pred začetkom reforme. To dokazuje tudi analiza gospodarske zbornice SRS iz maja 1968:

Poslovni rezultati v obdobju po reformi: (...) – stopnja naraščanja družbenega proizvoda je iz leto v leto nižja, pri čemer je to zniževanje v Sloveniji, zlasti v zadnjem letu, nekoliko manj izraziteje kot v vsej državi; – stopnja rasti industrijske proizvodnje se je v zadnjih treh letih konstantno zniževala, pri čemer pa je bila še vedno nekoliko višja od ustreznih stopenj za vso državo; – po razmeroma hitrem porastu izvoza v prvem obdobju po reformi je stopnja naraščanja izvoza začela upadati, vendar je to upadanje v Sloveniji manjše kot v vsej državi. (...); – zaposlenost se je po reformi precej znižala, pri čemer se je skupna zaposlenost v Sloveniji znižala nekoliko manj kot v vsej državi, medtem ko je padec zaposlenosti v gospodarstvu v Sloveniji močnejši kot v vsej državi; – zaloge končnih izdelkov in trgovinskega blaga občutno naraščajo, vendar v Sloveniji nekoliko počasneje kot v vsej državi; – dinamika osebnih dohodkov je bila v prvih letih gospodarske reforme izredno visoka, pozneje pa je rast mnogo bolj umirjena; osebni dohodki so v vsem poreformskem obdobju naraščali v Sloveniji precej počasneje kot v drugih območjih države, kar je prispevalo tudi k delnemu zmanjšanju razlik med osebnimi dohodki v Sloveniji in drugih republikah; – podjetniška akumulacija kot najpomembnejši pokazatelj finančne moči gospodarstva se je zaradi sprememb v delitvi naglo povečala, pozneje pa je zaradi naraščanja družbenih dajatev in osebnih dohodkov njena rast začela stagnirati (...).

(ARS, DE I, CK ZKS III, fasc. 700, *Slovensko gospodarstvo v reformi*, 17. maj 1968.)

ZGREŠENE POLITIČNE NALOŽBE

Zaradi nizke proizvodnje tekočih goriv in plina ter slabe plačilne bilance so se v času snovanja prve petletke pojavili tudi predlogi za vplinjaje velenjskega lignita. Temeljili so na prepričanju, da ima Šaleška dolina dovolj lignita (od 500 milijonov do milijarde ton). S tem naj bi Slovenija dobila stalen in lasten energetski vir, razvila bi veliko kemično industrijo, v kateri je hotela imeti prednost pred drugimi republikami. Prvi načrti so propadli zaradi informbirojevskih dogodkov pa tudi zato, ker republika sama ni mogla zbrati toliko sredstev za gradnjo veleplinarne v Velenju. Leta 1954 pa sta Rudnik lignita Velenje in Termoelektrarna Šoštanj sklenila, da se sama lotita te naložbe. Z idejnim projektom, izdelanim leta 1959, so predvideli naslednjo proizvodnjo:

Program predvideva sušenje lignita, njega uplinjenje in proizvodnjo polkokska iz lignita. Nadalje pa obravnava program tudi uporabo plina na eni strani za energetske svrhe in na drugi strani za kemično predelavo na osnovi amoniaka.

Za uporabo plina v energetske svrhe bi se zgradili plinovodi od Velenja preko Ljubljane in Kranja na Jesenice in iz Velenja preko Celja do Maribora z odcepi na Ravne in Kidričevo.

Pri predelavi samega plina naj bi se ta, po mnenju strokovnjakov, uporabil preko amoniaka za izdelavo umetnih gnojil, krmil in surovine za plastične mase. Drugo varianta plina preko tekočih goriv program ne obdelava, ker naj bi se s tem zaenkrat bavila industrija za predelavo nafte. Program obravnava tudi predelavo lignita v polkoks, katerega bo potrebovala Železarna Štore v svojih elektroplavžih, nadalje Cinkarna v Celju za rekonstrukcijo pražene rude do surovega cinka, ter ev. Kemična tovarna v Rušah za proizvodnjo karbida. Vsi ti obrati bi tako popolnoma prešli na domače surovine. (...)

(ARS, Izvršni svet LS LRS, Posveti kolegija, fasc. št. 51-71 (1959-1960), Zapisnik 51. posveta, 12. november 1959; prav tam, Informacija o osnovah, ki so narekovala izdelavo investicijskega programa za kemično predelavo velenjskega lignita, 10. november 1959.)

V začetku 60. let razmere za gradnjo veleplinarne niso bile več ugodne. Banke niso kazale prave pripravljenosti, da bi za projekt namenile posojila, strokovnjaki ga niso podprli, predvideni domači naročniki niso imeli dovolj sredstev. Poleg tega pa so takrat v Alžiriji in na Nizozemskem odkrili velike količine plina. Kljub temu si je močan velenjski lobi (za katerim je stal Franc Leskošek) zagotovil podporo vodilnih politikov v republiki in dosegel, da je projekt dobil posojilo za začetek gradnje. Novoustanovljeno podjetje je v tujini takoj sklenilo pogodbe za dobavo drage opreme. Financiranje graditve je potekalo do reforme, nato pa se je ustavilo. Kot je sporočil republiški izvršni svet, so bili razlogi za ustavitev projekta naslednji:

Po gospodarski reformi je investitor izvršil nov obračun investicijskih stroškov zaradi: sprememb deviznega tečaja in carinskih stopenj, sprememb cen za gradbena dela in domačo opremo in končne določitve tehnološkega procesa in kvalitativnega ter kvalitnega obsega gradbenih del in opreme.

Po tem izračunu bi znašali skupni investicijski stroški 715 milij. N–din, od tega:

<i>angleški kredit</i>	<i>6,240.000 Lstg</i>	<i>218,6 milj. N–din</i>
<i>češki kredit</i>	<i>6,160.000 dolarjev</i>	<i>69,0 milj. N–din</i>
<i>domača sredstva</i>	<i>–</i>	<i>427,4 milj. N–din</i>

Glede na tako povečanje potrebnih sredstev bi moral investitor zagotoviti dodatnih 283 milijonov N–din. Problem dodatnih sredstev za kritje povečanih investicijskih stroškov je bil še težji, ker se je prav v tem času vršilo splošno vsklajevanje investicijske potrošnje z razpoložljivimi sredstvi ter so bili zaostreni ukrepi kreditne politike zaradi zoževanja investicijske fronte. Povečani investicijski stroški bi ob razmeroma kratkih rokih vračila posojil, ki jih ni bilo mogoče podaljšati, vplivali tudi na prodajno ceno plina, ki ne bi bila sprejemljiva za potrošnike, zlasti v primerjavi z mazutom, ki se je začel uveljavljati kot kvalitetnejši vir energije tudi pri naših potrošnikih.

Te ugotovitve so povzročile, da so ustanovitelji, garanti in SGB sprejeli sklep o ustavitvi nadaljnje gradnje EKK Velenje. Dne 14/4 1966 je občinska skupščina Velenje izdala odločbo o uvedbi redne likvidacije Poslovnega združenja. (...)

(ARS, Izvršni svet LS LRS, Urad sekretarja, fasc. 71, Informacija o stanju in problemih likvidacije EEK Velenje ter predlogi za nadaljnje ukrepe, 14. marec 1967.)

Likvidacija poslovnega združenja EKK Velenje, ki se je vlekla do konca leta 1968, je za Slovenijo pomenila hudo finančno obremenitev. Nekateri poslanci so jo označili za *največjo nenaravno gospodarsko katastrofo Slovenije*.

O vzrokih za takšen razplet so še nekaj časa razpravljali na vseh ravneh. Ustanovljena je bila tudi posebna komisija, vendar osebne odgovornosti ni ugotavljala.

SEKRETARIAT IZVRŠNEGA SVETA
ZA INDUSTRIJO IN OBRT

Ljubljana, dne 19/9-1959

P R E D L O G

ZA PERSPEKTIVNO IZGRADNJO TOVARNE "ISKRA" IN NJENIH
OBRATOV

Tovarna "Iskra" v Kranju kaže v zadnjih letih ugoden razvoj, tako v pogledu povečanja proizvodnje, kakor v pogledu izboljšanja notranje organizacije dela. Na temelju dosedanjega razvoja tovarne in perspektivnega razvoja celotne elektroindustrije FIRJ so izdelane študije za dolgoročni razvoj podjetja "Iskre".

Program razvoja obsega veliko povečanje proizvodnje sedanjih izdelkov in uvajanje nove proizvodnje elektronskih, merilnih in kontrolnih naprav ter elementov za avtomatizacije. Primerjava sedanje in perspektivne proizvodnje po dokončni izgradnji:

	1959	Po izgradnji	Indeks povečanja
Vrednost btto	6,961 milj.din	47,590 milj.din	685
število zaposlenih	3.170	8.885	275
površina	32.290 m ²	82.680 m ²	256
vred.proizv./zaposl.	2.200	5.350	245

Podatki kažejo, da bo znatno porasla proizvodnja (685 %), istočasno pa se bo povečala tudi produktivnost dela (za oca 240 %). Za to proizvodnjo so potrebne dodatne delovne površine oca 50.000 m² in preke 5.000 novih zaposlenih.

Za sedanje in bodoče izdelke "Iskre" je karakteristično, da jih je možno in potrebno proizvajati v večjih serijah v tekoči proizvodnji (trak) ter da se proizvodnja posameznih skupin izdel-

POMOČ NERAZVITIM REPUBLIKAM

Partijsko vodstvo je pri snovanju gospodarske politike izhajalo iz političnih načel. Med njimi je bilo v ospredju bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov. Dosegli naj bi ga z zmanjšanjem velikih razlik v stopnji gospodarske razvitosti med posameznimi republikami. Partijski voditelji, kot na primer Boris Kidrič, so že leta 1946 nedvoumno in javno povedali, kako se bodo lotili tega problema:

Vsi dobro veste, da je šel politični in gospodarski razvoj današnjih republik že pred staro Jugoslavijo, posebno pa v stari Jugoslaviji, po različnih poteh, tako da smo danes pred zelo težkim in neprijetnim dejstvom – pred nesorazmernim gospodarskim razvojem posameznih republik. Imamo bogate, ekonomsko razvite republike z naprednimi tehničnimi sredstvi, imamo revne, posebno v vojni izčrpane in v tehničnem pogledu manj razvite republike. To nesorazmerje v gospodarskem pogledu predstavlja veliko oviro, ki bi lahko v družbeno-političnem pogledu postala izvor šovinizma. Popolnoma jasno je, da vidijo eno od osnovnih nalog v bodočem razvoju ukinitve tega nesorazmerja. To vprašanje je posebno zanimivo v povezavi z industrializacijo. Namreč, nesorazmerja ni mogoče ukiniti z uravnavanjem, na podlagi sedanje stopnje razvitosti Jugoslavije, temveč je lahko preseženo tako, da bodo več investirali prav tam, kjer je gospodarstvo manj razvito. (...).

Po njegovih besedah bi se morali za tako politiko zavzemati do takrat, ko bodo zaostale republike v revolucionarnih skokih dosegle, in če bodo imele naravne pogoje, tudi presegle razvite republike.

(Boris Kidrič, SD, 4. knjiga, Komunist, Beograd 1985, str. 300 in 355. Prevedel J. P.)

Z zakonom o prvem petletnem načrtu so LR Črna gora, LR Makedonija in LR Bosna in Hercegovina dobile status gospodarsko nerazvitih republik, zato naj bi bil njihov gospodarski razvoj dvakrat hitrejši kot v drugih republikah. Te naj bi se hitreje razvijale le, če bi presegle načrtane naloge.

Informbirojevski dogodki so začasno zameglili razprave o enakomernejšem gospodarskem razvoju v državi in jih potisnili na rob političnega dogajanja. Od začetka 50. let pa skoraj vse do konca druge jugoslovanske države pa sta bila hitrejši razvoj nerazvitih področij in pomoč razvitejših republik ne-razvitim ponovno med

osrednjimi gospodarsko-političnimi cilji petletnih gospodarskih načrtov. Bila pa sta tudi izvor vedno večjih napetosti med republiškimi vodstvi. Po letu 1960 je v celoti spadala med razvite republike le Slovenija, saj so od takrat uvrščali med gospodarsko nerazvita območja LR Makedonijo in LR Črno goro v celoti, v LR Srbiji Kosovo, v LR Bosni in Hercegovini njene južne in zahodne dele ter del Posavine, v LR Hrvaški Dalmacijo, Liko, Baranjo in Kordun. Razvitejše republike so namreč zagovarjale hitrejši in bolj vsestranski razvoj, manj razvite pa so vztrajale pri hitrejši gradnji t. i. materialne osnove na račun vsega drugega. To je pomenilo, da so prve zagovarjale hitrejši razvoj predelovalne industrije, kmetijstva, turizma, večjo vlogo trga, vključitev v mednarodne gospodarske tokove in hitrejšo dvigovanje življenjske ravni. Manj razvite republike pa so se zavzemale za ohranjanje »stare« gospodarske politike, ki je dajala prednost kapitalnim in dolgoročnim naložbam (v bazično industrijo, elektrogospodarstvo, prometne poti), zagotavljala odločilno vlogo države pri usmerjanju gospodarskega razvoja in ščitila domačo industrijo.

Odločitev za hitrejši razvoj gospodarsko zaostalih republik na račun počasnejšega napredovanja razvitejših je bila za Slovenijo neugodna. Svoje razvojne načrte je morala prilagoditi splošno državnim potrebam ter se držati dogovorov o pomoči nerazvitim delom države. Z gospodarsko pomočjo je začela takoj po koncu vojne, ko je v druge republike začela pošiljati živila, industrijsko blago, les in lesne izdelke ter gradbene ekipe z vsem potrebnim materialom. Iz članka, ki ga je avgusta 1946 objavil Slovenski poročevalec, je razvidno, da so bili slovenski gradbinci najbolj dejavni v Bosni in Hercegovini:

(...) Projekte za poslopji Okrožnega in srezkega ljudskega odbora v Bihaću izgotavlja Projektivni Zavod Slovenije. Zgradbi bosta že letos pod streho. Ravno tako je Projektivni Zavod izdelal statične in armaturne načrte za dečji dom v Bihaću, katerega so začeli graditi že v začetku julija. Ker se je izkazalo, da stari jugoslovanski načrti za novi vodovod ne odgovarjajo dejanskemu stanju, so naši strokovnjaki uspešno pomagali pri ugotovitvi podlag in pripravljalnih del za napeljavo novega daljnovoda v Bihaću. (...)

Naši tehniki vodijo tudi gradnje mostov v Bihaću, Bosanski Krupi in pri Otakah ter gradnjo šole v Bosanski Krupi. Projektivni zavod za Slovenijo izdeluje načrte za skladišče sadja, ki bo del tovarne za predelavo sadja v Gorazdju, za tip motorno traktorske postaje, armaturne načrte za mehanično delavnico v Sarajevu in statične račune za gradnjo notranjega ministrstva v Sarajevu. Skupina, ki je odšla v Travnik, se je priključila okrožnemu gradbenemu podjetju v Travniku in bo pomagala pri izvedbi njenega gradbenega programa. Člani skupine že delajo pri gradnji stanovanjske zgradbe, v kratkem pa bodo začeli z gradnjo doma kulture in gradnjo mostu v Jajcu. (...)

(Slovenski poročevalec, št. 198, 25. avgust 1946, Slovenija pomaga pri obnovi ostalih federalnih republik.)

Z letom 1947 se je gospodarska pomoč Slovenije povečala ter dobila tudi druge oblike. Morala je prilagoditi svojo proizvodnjo potrebam široke porabe, uvoza in izvoza ter kapitalne graditve za vso državo. Vrsta slovenskih podjetij je morala, začenši z letom 1946, večji ali manjši del svojih osnovnih sredstev (strojev, orodja in naprav) odstopiti podjetjem v drugih republikah. Tretja oblika pomoči so

bili slovenski strokovnjaki, ki so imeli vidno vlogo pri graditvi železarn v Hrvaški ter Bosni in Hercegovini, elektroenergetskih objektih v Bosni in Hercegovini in Črni gori, cementarn v Srbiji in Makedoniji itn. Četrta vrsta pomoči pa je bil prenos slovenskega narodnega dohodka v zvezne sklade oziroma druge dele države, ki je potekal neposredno prek zveznega proračuna, centralne delitve deviz in z različnimi davščinami. Miha Marinko je oktobra 1952 navedel naslednje podatke:

Imam številke, ki kažejo ustvarjeni dohodek v Ljudski republiki Sloveniji od 1. januarja 1947 do 30. junija 1952. Slovenija je v tem času, ki sem ga navedel, dosegla okoli 257 milijard dohodka. Od tega je odvedla v zvezni proračun okoli 219 milijard, v republiškem proračunu pa je ostalo okoli 37 milijard. Iz zveznega proračuna smo dobili dotacije približno za 80 milijard tako, da dejansko od 257 milijard zadrži republika približno 122 milijard, zvezni proračun pa 135 milijard oz. 47,4 % doseženih sredstev v Sloveniji. 52 % pa je republika odvedla v zvezne fonde za obrambo, za dotacije drugim republikam itd.

(ARS, SZDLS, šk. 25, Zapisnik seje IOOF, 28. oktober 1952.)

O velikih prispevkih, ki jih je morala Slovenija pošiljati v zvezni proračun, je spomladi 1955 spregovoril tudi Edvard Kardelj:

Podatki o tem, koliki del nacionalnega dohodka dajejo posamezne republike v zvezni fond, in ki se v nobeni obliki ne vrača v republiko, nam kažejo naslednjo sliko: največji odstotek dohodka daje Federaciji za njene potrebe in za pomoč nerazvitim krajem Slovenija, in sicer po letošnjem planu 37 %, medtem ko je leta 1953 dala 34 %, a 1954. leta 27 %. Lansko leto je Slovenija premalo dala Federaciji zaradi tega, ker instrumenti niso bili urejeni (...). Hrvatska daje Federaciji 28 %, Srbija 17 %, Bosna daje letos prvič 8 %, Makedonija dobiva 5 %, Črna gora pa 100 % višine svojega nacionalnega dohodka.

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 7, Stenografski zapisnik II. plenarne seje CK ZKS, 17. marca 1955.)

Zaradi omejenih razvojnih možnosti je slovensko gospodarstvo že sredi 50. let začelo na določenih področjih izgubljati vodilni položaj, ki ga je imelo ob vstopu v drugo jugoslovansko državo. Delež slovenske nekovinske proizvodnje v skupni jugoslovanski proizvodnji je bil na primer leta 1954 za 7,8 odstotkov manjši kot leta 1939, v kemijski industriji je bil manjši za 6,9, v lesni industriji za 6,2, v tekstilni industriji za 5,5 odstotka. Po fizičnem obsegu industrijske proizvodnje je bila Slovenija leta 1946 na prvem mestu, leta 1956 pa že na četrtem. Tudi vrednost osnovnih sredstev slovenskih podjetij je rasla počasneje kot v drugih republikah. Nova industrijska podjetja in programi v drugih republikah so začeli zmanjševati delež Slovenije v skupni jugoslovanski proizvodnji in narodnem dohodku.

Doma slovenski partijski vrh ni imel podpore pri uresničevanju politike dajanja velikih sredstev za splošne državne potrebe in hitrejši razvoj nerazvitih republik. Kot kaže Kardeljeva razprava julija 1953, je temu nasprotovalo tudi partijsko članstvo:

Ena tovarna v Sloveniji, manj ali bolj rentabilna, ne bo slovenskim delavcem nič ali jim bo malo koristila, medtem ko bo tovarna, ki bo v makedonskih predelih rentabilna, slovenskim delavcem mnogo koristila. Na to naši delavci ne gledajo, ampak pišejo številke in primerjajo republiko z republiko, tovarno s tovarno, toda z nacionalističnih pozicij. Komunisti temu nasedajo. (...) Slovenski javnosti je treba povedati tisto, kar združuje delovno ljudstvo, kar usmerja delovnega človeka k skupnosti, ne pa tisto, kar ga loči. Slovenski komunisti v borbi proti nacionalističnim argumentom ne postavljajo argumentov (...), da je z izjemo Črne gore, ki ima 400.000 prebivalcev in ki gradi železarno, obseg investicij na prebivalca najvišji v Sloveniji. Tega nihče ne pove, ampak cela Slovenija živi v prepričanju, da samo ona gara in dela za druge, sama pa nima ničesar od tega. Noben slovenski komunist ni delavcem, ki mislijo, da toliko dajejo Srbiji in drugim republikam, povedal, da tam umetno držimo ceno poljedelskih pridelkov pod svetovnimi cenami in da se tudi v tem kaže prispevek srbskega in hrvaškega kmeta (...). Vi pa ljudem pripovedujete v tem smislu: saj se tudi mi strinjamo s tem, da dajemo preveč, ampak moramo dati, nič pa ne govorite, da ima slovenski proletariat ekonomske koristi od jugoslovanske skupnosti.

(ARS, DE I, CK ZKS III, šk. 1, Plenumi 1948-1954, Referat Edvarda Kardelja na 8. razširjeni seji CK ZKS, 20. in 21. julij 1953.)

Kljub opisani pomoči pa je bila naša republika večkrat deležna ostrih kritik tako s strani zveznih funkcionarjev kot tudi posameznih republiških vodstev. Dokazovali so, da je imela ravno Slovenija največjo korist od industrializacije države.

ZAVOD SRS ZA PLANIRANJE

Štev.: 30-13/68

Datum: 30.12.1968

TEMELJNE PRIMERJAVE RAZVOJA SR SLOVENIJE Z RAZVOJEM
SFR JUGOSLAVIJE IN DRUGIH REPUBLIK
/Interno gradivo/

1. V vsem povojnem obdobju je za vsa območja države značilen hiter gospodarski razvoj, ki uvršča SFR Jugoslavijo ter njene republike med dežele z visoko dolgoročno stopnjo rasti. Pomenbni rezultati so bili doseženi na vseh področjih gospodarstva in izvršeni občutni premiki, ki so spremenili dotedanje odnose v strukturi gospodarstva in v socialno ekonomski strukturi prebivalstva.

Dinamičen razvoj gospodarstva se je v povojnem obdobju ugodno odrazil v gibanju družbenega proizvoda v vseh republikah, kar je razvidno iz naslednje primerjave:^{x/}

- povprečne letne stopnje rasti

	1947-1952 /cene 1952/	1953-1964 /cene 1960/	1966-1967 /tekoče cene/
SFRJ	2,9	9,4	14,0
Slovenija	4,3	9,1	14,6
BiH	6,5	8,5	9,9
Črna Gora	8,3	11,6	13,5
Hrvatska	3,8	9,0	16,2
Makedonija	3,5	10,8	13,7
Srbija	0,1	9,8	15,6

Različna rast družbenega proizvoda v posameznih republikah je bila pogojena zlasti z različno stopnjo izkoriščenosti obstoječih zmogljivosti, neenakimi investicijskimi vlaganji, različno produktivnostjo dela, različnimi pogoji proizvodnje itd.

x/ Viri podatkov za vse tabele v analizi so razvidni iz priložene dokumentacije

0111/3300

ZAKON O ZDRUŽENEM DELU

Sredi 70. let je začel veljati nov način družbenega načrtovanja, ki je temeljil na ideji, da bi delovanje tržnih zakonitosti lahko učinkoviteje nadomestili s samoupravnim dogovarjanjem med podjetji. Njeno izhodišče je bil Zakon o združenem delu, ki ga je zvezna skupščina sprejela 25. novembra 1976. Gospodarski sistem, po katerem naj bi na novo preoblikovana socialistična podjetja (tozdi, ozdi in sozdi) sama usklajevala medsebojne interese in določala vzajemne pravice in odgovornosti, pa ni zaživel. Bil je preveč zapleten in nekonkurenčen.

(...)

16. člen

Da bi mogli uresničevati svoje skupne interese pri delu in pridobivanju dohodka v posameznih med seboj odvisnih delih združenega dela in v celoti odnosov družbene reprodukcije, delavci svobodno združujejo svoje delo in sredstva družbene reprodukcije v temeljnih organizacijah v delovne organizacije in druge oblike združevanja dela in sredstev.

Delovna organizacija je samostojna samoupravna organizacija delavcev, povezanih s skupnimi interesi pri delu in organiziranih v temeljne organizacije v njeni sestavi ali neposredno povezanih z enotnim delovnim procesom, v kateri delavci skupno planirajo razvoj in v skladu s tem združujejo delo in sredstva, določajo medsebojna razmerja pri skupnem poslovanju, pridobivanju dohodka in uresničevanju drugih skupaj določenih ciljev in nalog pri delu, proizvodnji in prometu, skupne osnove in merila za razporejanje dohodka in delitev sredstev za osebne dohodke, odločajo o drugih skupnih interesih, organizirajo skupne službe in na načelih vzajemnosti in solidarnosti zagotavljajo svojo ekonomsko trdnost in socialno varnost.

(...)

(UL SFRJ, št. 53/764, 3. december 1976, Zakon o združenem delu.)

URADNI

SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE

5941

Institut za
gibanja

61000

Trg Revolucije

OSLAVIJE

URADNI LIST SFRJ, izdaja v srbsko-dravski, makedonski, albanski in mađarski izdaji — Oglasi po ceniku. — Ziro račun pri Službi društvenega knjizovodstva 6882-683-1125

Petek, 3. decembra 1976.

BEOGRAD

STEVILKA 53. LETO XXXII.

Cena te številke je 36 dinarjev. — Na-
ročnina za leto 1976 znaša 420 dinarjev. —
Uredništvo: Beograd, ul. J. Vasiljevića
št. 7. Poštni predaj 226. — Telefoni:
centrala 600-155; uredništvo 651-885; na-
ročninska služba 651-772; korekcijski
sektor 651-671; telex 11738.

764.

Na podlagi 1. točke 337. člena ustave Socialistične federativne republike Jugoslavije izdajam

UKAZ

O RAZGLASITVI ZAKONA O ZDRUŽENEM DELU

Razglša se zakon o združenem delu, ki ga je sprejela Skupščina SFRJ na seji Zveznega zbora dne 25. novembra 1976.

PR št. 528.

Beograd, 25. novembra 1976.

Predsednik republike:
Josip Broz Tito s. r.

Predsednik
Skupščine SFRJ:
Kiro Gligorov s. r.

ZAKON O ZDRUŽENEM DELU

PRVI DEL TEMELJNE DOLOČBE

1. člen

Delavci pri uresničevanju svojega vladajočega položaja v združenem delu in družbi odločajo svobodno, neposredno in enakopravno v odnosih samoupravne demokratične povezanosti ter vzajemne odvisnosti, odgovornosti in solidarnosti in v odnosih enakopravnosti narodov in narodnosti o svojem in celotnem družbenem delu v temeljni organizaciji in drugih organizacijah združenega dela, drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih ter v družbi v celoti.

Socialistični samoupravni družbenoekonomski odnosi v združenem delu zagotavljajo, da delavci na podlagi pravice dela z družbenimi sredstvi ter enakih pravic, obveznosti in odgovornosti glede produkcijskih sredstev in drugih sredstev družbene reprodukcije, ki so družbena lastnina, v svojem, skupnem in splošnem družbenem interesu odločajo o svojem delu in o pogojih in rezultatih svojega dela.

Pri urejanju splošnih delovnih pogojev ter pri usklajevanju, usmerjanju in družbenem planiranju v združenem delu sodelujejo delavci tudi po svojih dele-

gacijah in delegatih v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti v okviru svojih z ustavo in zakonom oziroma statutom določenih pravic in dolžnosti.

2. člen

Temelj socialističnega samoupravnega združenega dela so:

— oblast delavskega razreda in vseh delovnih ljudi;

— družbena lastnina produkcijskih sredstev, ki izključuje kakršenkoli sistem podrejanja človeka in izkoriščanja tujega dela in ki z odpravljanjem odtujenosti delavskega razreda in delovnih ljudi od produkcijskih sredstev in drugih pogojev za delo in rezultatov dela zagotavlja samoupravljanje delovnih ljudi v proizvodnji in delitvi proizvoda dela ter usmerjanje razvoja družbe na samoupravnih temeljih in omogoča vsakomur, da se pod enakimi pogoji vključi v združeno delo in si na podlagi svojega dela pridobiva dohodek za zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb;

— pravica dela z družbenimi sredstvi, ki jo pridobi vsak delavec v združenem delu in je podlaga za uresničevanje njegovih pravic, obveznosti in odgovornosti v združenem delu;

— samoupravni položaj delavca, ki zagotavlja, da delavec pri uresničevanju pravice dela z družbenimi sredstvi enakopravno z drugimi delavci v združenem delu: v odnosih medsebojne povezanosti, odvisnosti, odgovornosti in solidarnosti odloča o delu in poslovanju organizacije združenega dela, v kateri dela, in organizacij, v katere združuje delo in sredstva; svobodno prevzema obveznosti s samoupravnimi sporazumi in dogovori o osnovah planov ter z drugimi samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori; uresničuje svoj osebni, skupni in družbeni materialni in moralni interes ter pravico, da uživa rezultate svojega živega in minulega dela in pridobitve splošnega materialnega in družbenega napredka; varuje in pospešuje socialistične samoupravne odnose; izpopolnjuje svoje delovne in druge sposobnosti ter se razvija kot celovita ustvarjalna osebnost;

— družbeni značaj dela, izvirajoč iz medsebojne odvisnosti, povezanosti in odgovornosti delavcev v združenem delu v okviru družbene delitve dela in družbene reprodukcije v celoti, ki temeljita na doseženi stopnji produktivnosti in splošnem napredku materialne osnove dela, zaradi česar je nujno združevanje dela in družbenih delovnih sredstev ter drugih sredstev družbene reprodukcije v interesu delavcev in družbe v celoti;

— demokratično samoupravno odločanje o delu in družbeni reprodukciji, ki omogoča, da delavci z osebnim izjavljanjem v temeljni organizaciji združenega dela in po svojih delegatih v delavskem svetu ter po delegacijah in delegatih v drugih organih upravlja-

DOLGOROČNI RAZVOJNI PROGRAMI

Marca 1972 je republiška skupščina sprejela Resolucijo o dolgoročnem gospodarskem razvoju Slovenije v letih 1972–1985. Po njej naj bi v naslednjih petnajstih letih ostala podlaga gospodarske dejavnosti nespremenjena. Ta podlaga so bili samoupravljanje, družbena lastnina proizvodnih sredstev, socialistična blagovna proizvodnja in »zavestno« usmerjanje tržnih zakonitosti. Razvrstitev temeljnih strateških ciljev je nedvoumno izražala odločitev naše republike, da posodobi in okrepi svoje gospodarske moči tako doma kot v tujini. V Resoluciji je bilo namreč zapisano:

Zato bo treba intenzivirati gospodarjenje na vseh področjih, razvijati politiko odprtega gospodarstva, čim večje mednarodne konkurence in neogibne selekcije. Še posebej se morajo razvijati tiste gospodarske in družbene dejavnosti, ki imajo največ možnosti, da se konkurenčno pojavljajo na svetovnem in domačem trgu. Gospodarski sistem mora zagotoviti, da se bo gospodarstvo prožno prilagajalo mednarodnim gospodarskim dogajanjem, ki vplivajo tudi na naš razvoj, zlasti pa na področju gospodarskih integracij, mednarodnih monetarnih odnosov in migracije delovne sile. Slovensko gospodarstvo se mora na svetovnem trgu uveljavljati na podlagi raznih oblik sodelovanja v okviru gospodarstva Jugoslavije, ki bo usmerjeno k ustreznemu usklajevanju gospodarske strukture, predvsem razmerja med surovinsko in predelovalno industrijo. Industrijska tradicija, znanje, kadri, delovne navade in visoka produktivnost so faktorji, ki bodo opredeljevali naše mesto v delitvi dela tako v jugoslovanskem kot tudi širšem okviru.
(UL SRS, št. 13/132, Resolucija o dolgoročnem razvoju Socialistične republike Slovenije, 29. marec 1972.)

Med pomembnejšimi nalogami gospodarskega razvoja je bilo tudi hitrejše razvijanje zasebnega sektorja, ki naj bi se

razvijal v skladu s svojo značilnostjo in možnostmi. To zlasti velja za področja, ki jih je na posameznih razvojnih stopnjah zaradi njegove specifične narave mogoče racionalneje razviti na zasebnem sektorju. Nastajale bodo nove oblike povezovanja z družbenim sektorjem, medsebojna povezovanja zasebnih proizvajalcev in razvijanje njihovega kolektivnega in samoupravnega statusa.
(Prav tam.)

Večjo pozornost kot v prejšnjih srednjeročnih načrtih so posvetili izobraževanju in raziskovalni dejavnosti pri hitrejšem tehnološkem razvoju:

Izobraženi in strokovno usposobljeni delovni ljudje postajajo vse bolj pomemben faktor v razvoju. Odločujoča postaja splošna raven izobraženosti in kulturne razgledanosti. Iskati in uveljavljati bo treba optimalne oblike načrtovanja in izvajanja izobraževanja za vse delovne profile in izobraževanje nenehno razvijati (...). Podobno mora biti v središču pozornosti vprašanje razvoja raziskovalne dejavnosti, ker vse bolj postaja produktivna sila, oblika in način človeške dejavnosti, ki ima univerzalen značaj in nastopa kot dejavnik integracije gospodarskega, družbenega in kulturnega življenja.

(Prav tam.)

Januarja 1986 je republiška skupščina sprejela Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje 1986–2000. Ta je še odločneje kot prejšnji poudaril namero, da do leta 2000 v Sloveniji vendarle izpeljejo spremembe in odstranijo največje ovire na poti do višje gospodarske in tehnološke ravni. Po mnenju republiške vlade je bilo treba izboljšati človekove delovne in življenjske razmere, izpolniti njegove osebne in družbene potrebe ter interese, na drugi strani pa omogočiti uravnotežen in kakovosten razvoj, dokaj visoko gospodarsko rast, vsestranski tehnološki in znanstveni napredek, pospešeno vključevanje v mednarodne gospodarske tokove in seveda nadaljnje razvijanje socialističnega samoupravljanja. Predviden je bil tudi spremenjen odnos slovenskega gospodarstva do gospodarstev drugih republik. Temu je dolgoročni plan namenil precej prostora:

Bistven pogoj uresničevanja politike stabilnega in kvalitetnega razvoja SR Slovenije je krepitev sodelovanja na enotnem jugoslovanskem trgu ob hkratnem poglobljanju znanstvenega, tehnološkega in razvojnega sodelovanja organizacij združenega dela preko republiških in pokrajinskih meja. Sodelovanje bo zasnovano na realnem ekonomskem vrednotenju proizvodnih faktorjev in delovanju ekonomskih zakonitosti nasploh, posebej pa še na odpiranju jugoslovanskega gospodarstva v svet.

S skupno ekonomsko politiko bomo dali prednost tisti proizvodnji, ki bo krepila izvozno sposobnost gospodarstva in njegovo tehnično tehnološko raven, zagotavljala gospodarsko upravičeno izrabo razpoložljivih proizvodnih dejavnikov, smotrno uporabo energije in surovin, ter varstvo in izboljšanje delovnega in življenjskega okolja. Okrepili bomo sodelovanje v gospodarski infrastrukturi, kar še posebej velja za energetske, prometne in vodnogospodarske področje. (...)

Pri prodajah iz SR Slovenije v druge republike in avtonomni pokrajini je pričakovati upadanje njihovega deleža v družbenem proizvodu. Organizacije združenega dela z območja SR Slovenije bodo v drugih republikah in avtonomnih pokrajinah povečevale nakup kmetijskih pridelkov in izdelkov, energetskih surovin in proizvedene energije, pri surovinah, repromaterialu in polizdelkih pa bodo opuščeni nekakovostni in ekonomsko neracionalni izdelki. Tako se bo del teh nabav iz drugih republik in avtonomnih pokrajin preusmeril na uvoz, bolj šele po letu 1990.

Zaradi večje usmeritve industrije v izvoz in s tem skupne potrebe po znanstvenem, tehničnem in tehnološkem sodelovanju na jugoslovanskem trgu in na tej osnovi tudi zaradi prenašanja izkušenj organizacij združenega dela zaradi zagotavljanja preskrbe z energijo, hrano in surovinami, zaradi kooperacije in specializacije proizvodnje in zaradi razvoja gospodarsko učinkovite delovno intenzivne proizvodnje, pričakujemo povečanje obsega naložb SR Slovenije v druge republike in pokrajini.

(UL SRS, št. 1/1, 17. januar 1986, Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000.)

Ta dolgoročni plan je bil zadnji večji razvojni gospodarski načrt, ki ga je slovenska politika oblikovala v drugi jugoslovanski državi.

DOLGOROČNI PROGRAM EKONOMSKE STABILIZACIJE

Jeseni 1981 je osrednje državno vodstvo ustanovilo posebno komisijo in jo zadolžilo, da poišče izhod iz naraščajoče gospodarske krize. Komisijo je sestavljalo približno 300 politikov, gospodarstvenikov in znanstvenikov, vodil pa jo je Sergej Kraigher, tedanji predsednik predsedstva SFRJ. Do avgusta 1982 je komisija izdelala Dolgoročni program gospodarske stabilizacije. Ker so predpostavljali, da je dolgoročna razvojna strategija že zapisana v Ustavi in partijskih kongresnih dokumentih, je v programu v glavnem ugotavljala, kakšne so posledice krize.

(...) Družba, kot je naša, ki se gradi na zgodovinsko novih – socialističnih samoupravnih produkcijskih odnosih, je nepretrgoma izpostavljena spremembam in usklajevanju med razvojem proizvodnih sil in produkcijskih odnosov. Zato je treba težnjo po stabilnosti združenega dela in celotne družbe dojeti tudi dinamično kot neprestano prizadevanje za čim uspešnejši materialni razvoj, za nadaljnje dograjevanje in razvijanje socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov v smeri dolgoročnih strateških opredelitev družbe, ne pa kot nazadnjaško težnjo po ohranitvi v razvoju že uresničenih odnosov in dometov.

Cilj ugotovitve, da imamo zgrajeno dolgoročno strategijo razvoja družbenih odnosov in v tem smislu določeno prednost v primerjavi z drugimi družbami, od katere smo krenili v izhodiščih, ni obramba vsega obstoječega, temveč je poziv in pogoj za akcijo, da se v sedanjih razmerah (domačih in mednarodnih) in v tej etapi razvoja spremeni sedanje stanje, da bi uresničili določeno strategijo dolgoročnega razvoja družbe.

(...) Za delovanje enotnega jugoslovanskega trga je važno, da obstajajo za vse subjekte enakopravni in enotni splošni pogoji poslovanja, ki se v skladu s pristojnostmi družbenopolitičnih skupnosti določajo z instrumenti gospodarskega sistema, ukrepi ekonomske politike in z usklajevanjem razvojne politike. Določanje pogojev poslovanja je v glavnem v pristojnosti federacije, skupnega dogovarjanja republik in pokrajin, delno pa v samostojni pristojnosti vsake republike in pokrajine oziroma občine (fiskalni sistem na primer). Zelo pomembno je, da bodo splošni pogoji poslovanja kar najbolj

temeljili na ekonomskih merilih, da bodo spodbujali ekonomsko motiviranost vseh samoupravnih subjektov ter omogočali in podpirali uresničevanje planskih ciljev in nalog, določenih v družbenem planu. Splošni pogoji morajo biti glavna vsebina skupne razvojne in ekonomske politike in v funkciji njune realizacije. Ko o nekaterih splošnih pogojih odločajo republike in pokrajini, je v logiki enotnega trga, da je treba doseči dogovor o temeljih in politiki na tem področju, da bi se mogoče razlike omejile v tolerantne okvire. Pod temi pogoji je mogoče pozitivno delovanje enotnega trga v vseh njegovih funkcijah.

(Sklepni del *Dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije*, Zvezni družbeni svet za vprašanja družbene ureditve, Zvezni družbeni svet za gospodarski razvoj in ekonomsko politiko, Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja ekonomske stabilizacije, Delavska enotnost, Ljubljana 1983, str. 5-6, 22.)

OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE

Snovalci osamosvojitvenih načrtov so ob pravnih podlagah, ki so izpostavljale Slovenijo kot samostojno državo, morali nameniti posebno pozornost gospodarskim problemom in težavam. Kljub anarhičnim razmeram in rastoči inflaciji je bilo namreč treba ohraniti obseg proizvodnih zmogljivosti, tokove blaga in storitev ter preprečiti vdore v denarni in devizni sistem. Poleg tega pa so si morali prizadevati za razmejitev finančnih sredstev in obvez ter notranjih in zunanjih dolgov, saj je bilo edino tako mogoče preprečiti negativne odzive mednarodnih finančnih institucij.

Ljubljana, 30. 11. 1990

SKUPŠČINA REPUBLIKE SLOVENIJE
IZVRŠNI SVET

OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE

(...)

II. POSAMEZNI VIDIKI OSAMOSVAJANJA SLOVENIJE

Sedanji jugoslovanski institucionalni okvir Sloveniji ne dopušča samostojnega ukrepanja, ko gre za življenjske interese slovenskega gospodarstva. To dejstvo dobi še posebno razsežnost v državi, ki je po gospodarski razvitosti regionalno tako heterogena kot Jugoslavija (razmerja v družbenem proizvodu na prebivalca v letu 1988 med Slovenijo in Kosovom – 7,5 : 1, med Slovenijo in Makedonijo – 3,2 : 1). V preteklih štiridesetih letih se kljub sistematični pomoči gospodarsko manj razvitim republikam in pokrajinama (samo v zadnjih devetih letih je Slovenija plačala okoli 900 mio USD neposrednih dajatev v Sklad federacije za hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih republik in Kosova). Razlike v stopnji gospodarske razvitosti se niso bistveno zmanjšale, čeprav so se zmanjšale razlike v kakovosti življenja.

Primerjave z državami Evropske skupnosti kažejo, da so regionalne razlike med njimi bistveno manjše kot med republikami v Jugoslaviji; pa tudi razlike med državami Evropske skupnosti še daleč

niso tako heterogene kot v Jugoslaviji. Po glavnih pokazateljih gospodarske razvitosti je Jugoslavija zelo oddaljena od razvite Evrope, medtem ko ji je Slovenija precej bliže. Ogromne razlike v razvitosti znotraj Jugoslavije, ki so se v osemdesetih letih celo povečale, so objektivno velika ovira za sistemske spremembe, razvojno strategijo in tekočo gospodarsko politiko, ki bi zadovoljila interese vseh republik. Na to kažejo vsa stabilizacijska prizadevanja preteklega desetletja, pa tudi letošnjega leta, ki se niso uresničila med drugim tudi zaradi pomanjkanja nujnega političnega soglasja med republikami. Kot drugo posledico takšnih razmer je pričakovati trajne pritiske na prerazdelitev družbenega proizvoda ne samo od bolj razvitih k manj razvitim republikam, ampak tudi v korist tistih, ki imajo večji politični vpliv na sprejemanje ukrepov gospodarske politike. Prevlada takšnih administrativnih mehanizmov ne daje upanja v nevtravno gospodarsko politiko na zvezni ravni. Ta dva argumenta govorita v prid tezi, da bi imela samostojna Slovenija v gospodarskem pogledu dolgoročno dve prednosti: makroekonomsko upravljanje bi bilo lažje in učinkovitejše, na razpolago pa bi ostalo tudi več sredstev za lastno tekočo in investicijsko porabo v Sloveniji.

Danes potekata v razvitem svetu dva glavna procesa: globalizacija svetovnega gospodarstva, ki temelji na tehnološkem razvoju, strategiji vodenja in organizaciji podjetij, ter krepitev regionalizacije. Ti procesi ustvarjajo prijaznejše in varnejše okolje za specializacijo manjših gospodarstev in narodov v Evropi; med te sodi tudi Slovenija. V tem pogledu pomeni osamosvajanje Slovenije na eni strani prilagajanje evropskim in globalnim razvojnim merilom in s tem naraščanje njene tehnološke, informacijske, poslovne in splošne gospodarske usklajenosti s tem delom sveta, na drugi strani razvijanje sodelovanja Slovenije z Jugoslavijo na podlagi čistih računov in, končno, razreševanje vedno večjega števila družbenih, političnih in splošno civilizacijskih vprašanj na ožji in širši regijski ravni na temelju neposredne demokracije. (...)

Ni razloga, da bi morala Slovenija plačevati davek preostale realsocialistične politike v nekaterih delih Jugoslavije, posebno Srbije, kar bi povečevalo nevarnost za gospodarsko in družbeno osamitev Slovenije v devetdesetih letih.

Slovenija kljub prizadevanjem ne more preprečiti propadanja jugoslovanskega gospodarstva, ki razpada zaradi političnih dogajanj, nepripravljenosti na nujne spremembe gospodarskega sistema in neustrezne gospodarske politike. (...)

Razpadanje pravnega in gospodarskega sistema Jugoslavije ter očitna nemoč zveznih organov, da prispevajo k izhodu iz globoke krize, v kateri je Jugoslavija, ter prenašanje bremena uresničevanja protiinflacijskega in stabilizacijskega programa predvsem na slovensko gospodarstvo z vsakim dnem poslabšujejo razmere v slovenskem gospodarstvu.

Najavljena ekonomska politika zvezne vlade za leto 1991 ne razrešuje temeljnih makroekonomskih nesorazmerij, ki uničujejo slovensko gospodarstvo.

Brez zmanjšanja trošenja države ne bo mogoče ustaviti ponovno rastočega vala inflacije, zamrznjen tečaj dinarja v teh razmerah pa bo do konca uničil izvozno gospodarstvo.

Sedanja gospodarska gibanja tudi dokazujejo, da ZIS zaradi fiksiranega tečaja dinarja ne omogoča izvoznemu gospodarstvu potrebnih pogojev gospodarjenja in realne perspektive. Posebna potrditev tega so tudi zvezne izvozne spodbude, ki so nezadostne in jih Izvršni svet Republike Slovenije povečuje, da bi ublažil težave izvoznega gospodarstva. Blokade na jugoslovanskem trgu, ki so povzročene z vodenjem nekonsistentne ekonomske politike ZIS-a in ukrepov Srbije, razmere hitro poslabšujejo – v bistvu je ta trg že razpadel. (...)

Zaradi vseh navedenih vidikov v Izvršnem svetu podpiramo odločitev za plebiscit, ki jo je sprejela Skupščina Republike Slovenije. (...)

(Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Prinčič, Od kapitalizma do kapitalizma, Cankarjeva založba, Ljubljana 1997, str. 607–610.)

SKUPŠČINA

REPUBLIKE SLOVENIJE

IZVRŠNI SVET

Številka: 30–05/91–5/1–1

Ljubljana, dne 9. 1. 1991

(...)

MEMORANDUM

o stališčih Izvršnega sveta Skupščine Republike Slovenije za udejanjanje gospodarskih odnosov v Jugoslaviji

(...)

II.

Čeprav je bilo že ob sprejemu Programa gospodarske stabilizacije v decembru 1989 povsem jasno, da bo slovensko gospodarstvo plačalo nadpovprečno ceno njegove uveljavitve, je slovenska vlada program podpirala z ekonomsko-političnimi ukrepi, ki sodijo v njeno pristojnost. To kažejo tudi rezultati, ki jih je navkljub povsem drugačnim ugibanjem v drugih delih Jugoslavije uveljavila pri zadrževanju rasti osebnih dohodkov ter splošne in skupne porabe. S posebnim Memorandumom je avgusta 1990 opozorila na odmike pri uveljavljanju programa in zahtevala korekcije, ki bi takrat še mogle rešiti program, kar pa je zvezna vlada ignorirala.

Medtem se je stanje spremenilo. Zvezna vlada ni pravočasno sprejela ukrepov, s katerimi bi zagotovila izvedbo programa gospodarske stabilizacije. Še več, politični in gospodarski položaj preprečuje kontroliran prehod v tržno gospodarstvo in onemogoča normalno gospodarsko sodelovanje v Jugoslaviji. Najvažnejši razlogi za takšno oceno so:

- a) razpad fiskalnega sistema,
- b) razpad enotnega jugoslovanskega trga,
- c) razpad denarnega sistema in
- d) splošna nepripravljenost posameznih delov Jugoslavije za uveljavitev tržnega gospodarstva.

a) Republika Srbija je 1. septembra 1990 v zvezni proračun prenehala plačevati prometni davek in na svoje račune preusmerila plačila carin. Zvezni sekretariat za finance in vlada iz povsem nerazumljivih razlogov dva meseca nista ukrepala niti nista o tem obvestila ostalih republik. Šele ko je slovenska vlada konec oktobra (torej skoraj dva meseca pozneje) začela zadrževati vplačila prometenega davka, je prišlo do reakcij. Očitno je, da bi se, če ne bi bilo takšnega posega s strani slovenske vlade, neplačevanje v zvezni proračun oziroma preusmeritev carinskih vplačil s strani Srbije neopaženo nadaljevalo. (...)

b) »Odlok o plačevanju posebnih republiških taks za naziv podjetja, uporabo poslovnega prostora in gradbenega zemljišča« in »Uredba o obveznem plačilu depozita za nakup določenega blaga« pomenita konec enotnega jugoslovanskega trga. Slovenija ni reagirala s protiukrepi. Pozneje sprejeti ukrepi Izvršnega sveta Skupščine Republike Srbije, s katerimi »omiljujejo« prvotne ukrepe, samo dokazujejo, da so ekonomski odnosi v Jugoslaviji podvrženi tekočim in povsem nepredvidljivim političnim potrebam.

c) Potem ko je do bolj ali manj prikritih vdorov v denarni sistem, kot so »nakupi« deviznih sredstev brez dinarjev s strani posameznih beograjskih bank, polaganje sredstev deviznih rezerv na agencije beograjskih bank, prihajalo tudi v preteklosti, je z »Zakonom o zadolževanju Republike pri Narodni banki Srbije« in »Odlomkom o odobravanju likvidnostnih kreditov bankam« z dne 28. decembra 1990 Narodna banka Srbije tudi odkrito prevzela emisijo denarja v Jugoslaviji. Vdor Narodne banke Srbije v denarni sistem je načel še zadnji skupni temelj gospodarskih odnosov v Jugoslaviji, uvedel prerazdelitev, ki jo slovensko gospodarstvo ne more prenesti, in povzročil začetek novega hiperinflacijskega vala. Škoda se bo multiplicirala in dosegla tretjino zveznega proračuna oz. 5 % družbenega produkta.

d) Politični razvoj v Jugoslaviji kaže, da prihaja do oblikovanja različnih gospodarskih sistemov, ki temeljijo na različnih ideoloških temeljih. To bo onemogočalo normalno funkcioniranje gospodarskega sistema na ravni cele države.

III.

S strani zvezne administracije dva meseca »neopažen« vdor v fiskalni sistem, stalna nevarnost nepredvidljivih političnih posegov v tokove blaga in storitev, s strani Narodne banke Jugoslavije »neopažen« vdor v denarni sistem in dejanski razvoj različnih gospodarskih sistemov prepričujejo

Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije, da sodelovanje, ki bi temeljilo na minimalni stopnji, zupanju in poštenosti, v Jugoslaviji ni več mogoče. Takšno stanje in rezultati plebiscita o osamosvojitvi Slovenije, ki jih je zvezna vlada doslej popolnoma ignorirala, obvezujejo Izvršni svet, da Skupščini Republike Slovenije v takojšen sprejem predlaga ukrepe, ki bodo zaščitili slovensko gospodarstvo in državljane Slovenije in ki bodo zagotovili gospodarsko suverenost.

(...)

TEMELJNA USTAVNA LISTINA O SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE

I.

Republika Slovenija je samostojna in neodvisna država.

Za Republiko Slovenijo preneha veljati ustava SFRJ.

Republika Slovenija prevzema vse pravice in dolžnosti, ki so bile z ustavo Republike Slovenije in ustavo SFRJ prenesene na organe SFRJ.

Prevzem izvrševanja teh pravic se uredi z ustavnim zakonom.

(...)

Ljubljana, dne 25. junija 1991

Skupščina Republike Slovenije

Predsednik

dr. France Bučar l.r.

(Uradni list Republike Slovenije, št. 1/4, 25. 6. 1991.)

URADNI LIST

REPUBLIKE SLOVENIJE

Številka 1

Ljubljana, torek 25. junij 1991

Cena 50 dinarjev

Leto I

1.

Ker je izpolnjen pogoj po tretjem odstavku 438. člena ustave Republike Slovenije v zvezi s 5. točko ustavnega amandmaja LXXXVIII k ustavi Republike Slovenije, sprejema Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991 na podlagi 440. člena ustave Republike Slovenije

ODLOK

o razglasitvi ustavnega amandmaja k ustavi Republike Slovenije

Razglša se ustavni amandma C k ustavi Republike Slovenije, ki so ga na podlagi 5. točke ustavnega amandmaja LXXXVIII k ustavi Republike Slovenije, sprejeli Druženopolitični zbor, Zbor občin in Zbor združenega dela na skupni seji dne 24. junija 1991.

Št. 001-02/89-2/74

Ljubljana, dne 25. junija 1991.

**Skupščina
Republike Slovenije**

Predsednik
dr. France Bučar I. r.

2.

USTAVNI AMANDMA K USTAVI REPUBLIKE SLOVENIJE

Ta ustavni amandma je sestavni del ustave Republike Slovenije in začne veljati z njegovo razglasitvijo.

AMANDMA C

1. Grb Republike Slovenije ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi lik Triglava v beli barvi, pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata morje in reke, nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate šestokrake zvezde. Ščit je ob stranicah rdeče obrobljen. Grb se oblikuje po določenem geometrijskem in barvnem pravilu.

2. Zastava Republike Slovenije je belo-modro-rdeča slovenska narodna zastava z grbom Republike Slovenije. Razmerje med širino in dolžino zastave je ena proti dve. Barve zastave se vrste po temle vrstnem redu: bela, modra, rdeča. Vsaka barva zavzema po širini tretjino prostora zastave. Grb je v levem zgornjem delu zastave tako, da sega z eno polovico v belo polje, z drugo polovico pa v modro polje.

3. Uporabo grba in zastave uredi zakon.

4. S tem amandmajem se nadomestita 8. in 9. člen ustave Republike Slovenije.

Št. 001-02/89-2/74

Ljubljana, dne 24. junija 1991.

3.

Ker je izpolnjen pogoj iz 3. točke ustavnega amandmaja XCVIII k ustavi Republike Slovenije, sprejema Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991

ODLOK

o razglasitvi temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije

Razglša se temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ki ga je sprejela Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991.

Št. 001-02/91-12/2

Ljubljana, dne 25. junija 1991.

**Skupščina
Republike Slovenije**

Predsednik
dr. France Bučar I. r.

4.

Izhajajoč iz volje slovenskega naroda in prebivalcev Republike Slovenije, izražene na plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije dne 23. decembra 1990.

upoštevajoč dejstvo, da je bila Republika Slovenija država že po doslej veljavni ustavni ureditvi in je le del svojih suverenih pravic uresničevala v Socialistični federativni republik Jugoslaviji.

ob dejstvu, da SFRJ ne deluje kot pravno urejena država in se v njej hudo kršijo človekove pravice, nacionalne pravice in pravice republik in avtonomnih pokrajin,

ob dejstvu, da federativna ureditev Jugoslavije ne omogoča rešitve politične in gospodarske krize, in da med jugoslovanskimi republikami ni prišlo do sporazuma, ki bi omogočil osamosvojitve republik ob sočasnem preoblikovanju jugoslovanske zvezne države v zvezo suverenih držav.

ob trdni odločnosti, da Republika Slovenija spoštuje enake pravice drugih jugoslovanskih republik ter z njimi enakopravno, demokratično in po mirni poti postopno ureja vsa vprašanja iz dosedanjega skupnega življenja, spoštuje njihovo suverenost in ozemeljsko celovitost,

ter ob pripravljenosti, da se bo z drugimi jugoslovanskimi republikami kot samostojna in neodvisna država tudi v prihodnje dogovarjala o institucionalnih in drugih povezavah.

sprejema

Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991 na podlagi ustavnih amandmajev LXXIII, LXXII in XCIX k ustavi Republike Slovenije ter v skladu s 4. členom zakona o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije

TEMELJNO USTAVNO LISTINO O SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE

1.

Republika Slovenija je samostojna in neodvisna država.

Za Republiko Slovenijo preneha veljati ustava SFRJ.

Republika Slovenija prevzema vse pravice in dolžnosti, ki so bile z ustavo Republike Slovenije in ustavo SFRJ prenesene na organe SFRJ.

Prevzem izvrševanja teh pravic in dolžnosti se uredi z ustavnim zakonom.

II

Državne meje Republike Slovenije so mednarodno priznane državne meje dosedanje SFRJ z Republiko Avstrijo, z Republiko Italijo in Republiko Madžarsko v delu, v katerem te države mejijo na Republiko Slovenijo, ter meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško v okviru dosedanje SFRJ.

III

Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb.

IV

Ta ustavni akt začne veljati z razglasitvijo na skupni seji vseh zborov Skupščine Republike Slovenije.

Št. 001-02/91-12/2

Ljubljana, dne 25. junija 1991.

**Skupščina
Republike Slovenije**

Predsednik
dr. France Bučar l. r.

5.

Ker je izpolnjen pogoj iz 3. točke ustavnega amandmaja XCVIII k ustavi Republike Slovenije, sprejema Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991

ODLOK

**o razglasitvi ustavnega zakona za izvedbo temeljne
ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike
Slovenije**

Razglša se ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ki ga je sprejela Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 25. junija 1991.

Št. 001-02/91-12/1

Ljubljana, dne 25. junija 1991.

**Skupščina
Republike Slovenije**

Predsednik
dr. France Bučar l. r.

6.

**USTAVNI ZAKON
ZA IZVEDBO TEMELJNE USTAVNE LISTINE O
SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI REPUBLIKE
SLOVENIJE**

1. člen

Organi Republike Slovenije prevzamejo v skladu s tem zakonom izvrševanje pravic in dolžnosti, ki so bile z ustavo Republike Slovenije in ustavo SFRJ prenesene na organe SFRJ.

2. člen

Delegatom v Zveznem zboru Skupščine SFRJ iz Republike Slovenije preneha mandat.

Delegatom Skupščine Republike Slovenije v Zboru republik in pokrajin Skupščine SFRJ, ki so opravljali to funkcijo do uveljavitve tega zakona, in delegatom Skupščine Republike Slovenije za Zbor republik in pokrajin Skupščine SFRJ, ki so bili izvoljeni na skupni seji vseh zborov Skupščine Republike Slovenije dne 30. julija 1990, preneha mandat.

Skupščina Republike Slovenije izvoli dvanajstčlansko delegacijo, ki na podlagi njenih pooblastil sodeluje v Skupščini SFRJ v pogajanjih za izvedbo postopka razdružitve dosedanje SFRJ, v pogajanjih o reševanju tekočih vprašanj in v dogovarjanju o morebitnem oblikovanju skupnosti suverenih držav na ozemlju dosedanje SFRJ.

Dosedanji član Predsedstva SFRJ iz Republike Slovenije je pooblaščen, da kot predstavnik Republike Slovenije v skladu s smernicami Skupščine Republike Slovenije sodeluje v delu Predsedstva SFRJ.

Organi Republike Slovenije pri uresničevanju nalog, ki izhajajo iz tega zakona, sodelujejo z ustreznimi organi dosedanje SFRJ.

3. člen

Na ozemlju Republike Slovenije veljajo mednarodne pogodbe, ki jih je sklenila Jugoslavija in se nanašajo na Republiko Slovenijo.

Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije v treh mesecih predloži Skupščini Republike Slovenije pregled mednarodnih pogodb, ki se nanašajo na Republiko Slovenijo, na podlagi katerega Skupščina Republike Slovenije sprejme akt o notifikaciji teh mednarodnih pogodb drugim pogodbenim strankam.

4. člen

Do izdaje ustreznih predpisov Republike Slovenije se v Republiki Sloveniji smiselno uporabljajo kot republiški predpisi tisti zvezni predpisi, ki so veljali v Republiki Sloveniji ob uveljavitvi tega zakona, kolikor ne nasprotujejo pravnemu redu Republike Slovenije in kolikor ni s tem zakonom drugače določeno.

Pristojnosti, ki so jih imeli po predpisih iz prejšnjega odstavka organi in organizacije SFRJ, preidejo v skladu s tem zakonom na organe in organizacije Republike Slovenije. Če takega organa oziroma organizacije ni, Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije določi začasno pristojni organ oziroma organizacijo.

5. člen

Z dnem uveljavitve tega zakona začnejo z delom Banka Slovenije, Republiška carinska uprava, Republiški devizni inšpektorat, Republiška uprava za zračno plovbo, Republiška uprava za telekomunikacije, Urad Republike Slovenije za standardizacijo in meroslovje ter Urad Republike Slovenije za varstvo industrijske lastnine.

Organi iz prvega odstavka tega člena prevzamejo svoje pristojnosti v skladu z zakonom, lahko pa tudi po dogovoru z ustreznimi organi dosedanje SFRJ.

6. člen

Upravni organi SFRJ, njihove enote ali deli, ki so opravljali zadeve iz svoje pristojnosti na ozemlju Republike Slovenije, preidejo v upravne organe Republike Slovenije.

Delavci organov iz prejšnjega odstavka nadaljujejo z delom kot delavci upravnih organov Republike Slovenije. Z zakonom se določi rok, do katerega morajo ti delavci izpolniti splošne pogoje, ki so predpisani za sklenitev delovnega razmerja v organih Republike Slovenije.

KRATKI ŽIVLJENJEPISI

- **Edvard Kardelj** (*Ljubljana, 27. 1. 1910, †Ljubljana, 10. 2. 1979), slovenski politik in državnik, marksistični teoretik, narodni heroj, do vojne eden najbolj dejavnih slovenskih komunistov, od 1937 najtesnejši Titov sodelavec. Od 1946 do 1953 je bil podpredsednik vlade FLRJ, nato do 1963 podpredsednik zvezne vlade (ZIS) in zatem predsednik zvezne skupščine. Hkrati je bil sekretar CK ZKJ (1958–66), član predsedstva ZKJ (1964–79) in predsedstva SFRJ (1974–79) ter številnih drugih visokih partijskih in državnih funkcij. Leta 1969 je dobil častni doktorat znanosti na Univerzi v Ljubljani in prejel več visokih domačih in tujih odlikovanj. Od prve povojne ustave naprej je bil neposredno vključen v pripravo temeljne zakonodaje, ukvarjal se je z vprašanji kmetijske, stanovanjske, komunalne politike in bil eden glavnih utemeljiteljev ideje o delavskem samoupravljanju. – Dela: *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, *Problemi naše socialistične graditve I–XI*, *Socializem in vojna* idr.
(Glej strani 10, 27, 28, 56, 66.)
- **Stane Kavčič** (*Ljubljana, 30. 10. 1919, †Ljubljana, 11. 10. 1987), slovenski politik, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, predsednik slovenske vlade (1967–72). Kot zagovornik liberalnejše gospodarske usmeritve, ki je bila v nasprotju s centralistično politiko zvezne vlade, je pri najvišjem jugoslovanskem vodstvu padel v nemilost. Leta 1972 je bil prisiljen k odstopu s svojih takratnih funkcij in k umiku iz političnega in javnega življenja. – Dela: *Samoupravljanje I–IV*, *Dnevnik in spomini* ter številne razprave o politiki in gospodarstvu.
(Glej strani 12, 28, 52.)
- **Boris Kidrič** (*Dunaj, 10. 4. 1912, †Beograd, 11. 4. 1953), slovenski politik, publicist, narodni heroj, politični sekretar OF, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, mdr. politični sekretar CK KPS, minister za industrijo v vladi FLRJ, predsednik gospodarskega sveta. Zagovarjal je decentralizacijo gospodarskega sistema, uveljavljanje tržnega gospodarstva in delavskega samoupravljanja. – Dela: *Zbrano delo I–IV*, *Socijalizam i ekonomija*, *Sabrana dela I–VII*.
(Glej strani 7, 8, 21, 26, 43, 45, 64.)

- **Boris Kraigher** (*Gradišče v Slovenskih goricah, 14. 2. 1914, †Sremska Mitrovica, 4. 1. 1967), slovenski politik in narodni heroj, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, predsednik slovenske vlade (1953–62) in podpredsednik zvezne vlade (ZIS) ter predsednik odbora za gospodarstvo, ki je pripravljala gospodarsko reformo (1963–67). Objavil je več člankov o politični in gospodarski ureditvi Slovenije in Jugoslavije.
(Glej strani 11, 28, 59, 60.)
- **Sergej Kraigher** (*Postojna, 30. 5. 1914), slovenski politik, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, mdr. guverner Narodne banke Jugoslavije, predsednik slovenske skupščine (1967–74), nato predsednik predsedstva Slovenije (1974–79), član predsedstva Jugoslavije (1979–84) in tudi njegov predsednik (1981–82). Pomemben je bil tudi kot vodja komisije za pripravo dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije.
(Glej stran 74.)
- **Franc Leskošek - Luka** (*Celje, 9. 12. 1897, †Ljubljana, 5. 6. 1983), slovenski politik, narodni heroj, borec na soški fronti, prvi komandant slovenske partizanske vojske, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, mdr. minister za industrijo v slovenski vladi (1945–48) in minister za težko industrijo v vladi FLRJ. Spodbujal je povojno industrializacijo v Sloveniji in Jugoslaviji, zlasti gradnjo obratov težke industrije. Od 1953 je bil član zvezne vlade, od 1958 pa podpredsednik zvezne skupščine.
(Glej strani 33, 62.)
- **Miha Marinko** (*Rovte [pri Trbovljah], 8. 9. 1900, †Ljubljana, 19. 8. 1983), slovenski politik, narodni heroj, ob začetku oborožene vstaje komisar vrhovnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, po vojni nosilec visokih partijskih in državnih funkcij, predsednik slovenske vlade (1946–53). Do upokojitve je opravljal več pomembnih političnih funkcij in deloval kot član v najvišjih organih KP oz. ZK. – Dela: *Izbrana dela* (4 knj.), *Moji spomini*.
(Glej stran 66.)
- **Lidija Šentjurs** (*Hrastnik, 18. 3. 1911), slovenska političarka, narodna herojinja, po vojni nosilka visokih partijskih in državnih funkcij.
(Glej stran 51.)
- **Janez Vipotnik** (*Zagorje ob Savi, 21. 8. 1917), slovenski politik in pisatelj, glavni urednik Dela in generalni direktor RTV Ljubljana. Pisal je novele in romane o NOB.
(Glej stran 38.)

KRAJŠAVE

ARS	Arhiv Republike Slovenije
CK KPS	Centralni komite Komunistične partije Slovenije
CK ZKS	Centralni komite Zveze komunistov Slovenije
DE	Delovna enota
DFJ	Demokratska federativna Jugoslavija
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
GG	Gozdno gospodarstvo
GUP	Glavna uprava za plan
IOOF	Izvršni odbor Osvobodilne fronte
JA	Jugoslovanska armada
JT	Javni tožilec
MG	Ministrstvo za gradnje
kgr	kilogram
LIP	Lesno industrijsko podjetje
LRS	Ljudska republika Slovenija
MGLI	Ministrstvo za gozdarstvo in lesno industrijo
MTP	Ministrstvo za trgovino in preskrbo
NAVOD	Nabavljalni zavod Slovenije
OK KPS	Okrajni komite Komunistične partije Slovenije
PNOO	Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor
PVLRS	Predsedstvo vlade Ljudske republike Slovenije
RK SZDLS	Republiški komite Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije
SD	Sabrana dela
SGB	Splošna gospodarska banka
SRS	Socialistična republika Slovenija
UL	Uradni list
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo)
ZD	Zbrana dela
ZIS	Zvezni izvršni svet

LITERATURA

- *Slovenija 1945–1975*. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975.
- Martin Ivanič, *Stavka v rudnikih Trbovlje–Hrastnik in Zagorje 13.–16. januar 1958*. Delavska enotnost, Ljubljana 1986.
- Jože Prinčič, *Oblikovanje koncepta novega gospodarskega sistema in politika ključne kapitalne graditve v letu 1951*. Prispjevki za novejšo zgodovino, XXVII–1987, št. 1–2, str. 201–229.
- Jože Prinčič, *Prehod na novi gospodarski sistem*. Prispjevki za novejšo zgodovino, XXVIII–1988, št. 1–2, str. 153–174.
- *Povojna zgodovina na Slovenskem*. Zbornik referatov in razprave s simpozija, ki je bil 10. marca 1992 v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu. Koroški pokrajinski muzej, Slovenj Gradec 1992.
- Jože Prinčič, *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu*. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji (1945–1956). Dolenjska založba, Novo mesto 1992.
- Jože Prinčič, Maruška Zagradnik, Marjan Zupančič, *Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po drugi svetovni vojni*. Arhivsko društvo Slovenije, Viri št. 5, Ljubljana 1992.
- *Podjetništvo na Slovenskem*. Razprave s simpozija v Ljubljani 19. januarja 1994. Prispjevki za novejšo zgodovino, XXXIV–1994, št. 1.
- Jože Prinčič, *Nacionalizacija na ozemlju SR Slovenije 1945–1963*. Dolenjska založba, Novo mesto 1994.
- Zdenko Čepič, *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945–1948*. Obzorja, Maribor 1995.
- Jože Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije. Lipa, Koper 1995.
- *Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918–1945–1991*. Ekonomska knjižnica. Uredila dr. Neven Borak in dr. Žarko Lazarevič. Cankarjeva založba, Ljubljana 1996.
- *Slovenija v letu 1945*. Zbornik referatov. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996.
- Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Prinčič, *Od kapitalizma do kapitalizma*. Izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v XX. stoletju. Cankarjeva založba, Ljubljana 1997.

Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole

Jože Princič
SLOVENSKO GOSPODARSTVO V DRUGI JUGOSLAVIJI

Izdala in založila
Modrijan založba, d. o. o.

Za založbo
Branimir Nešović

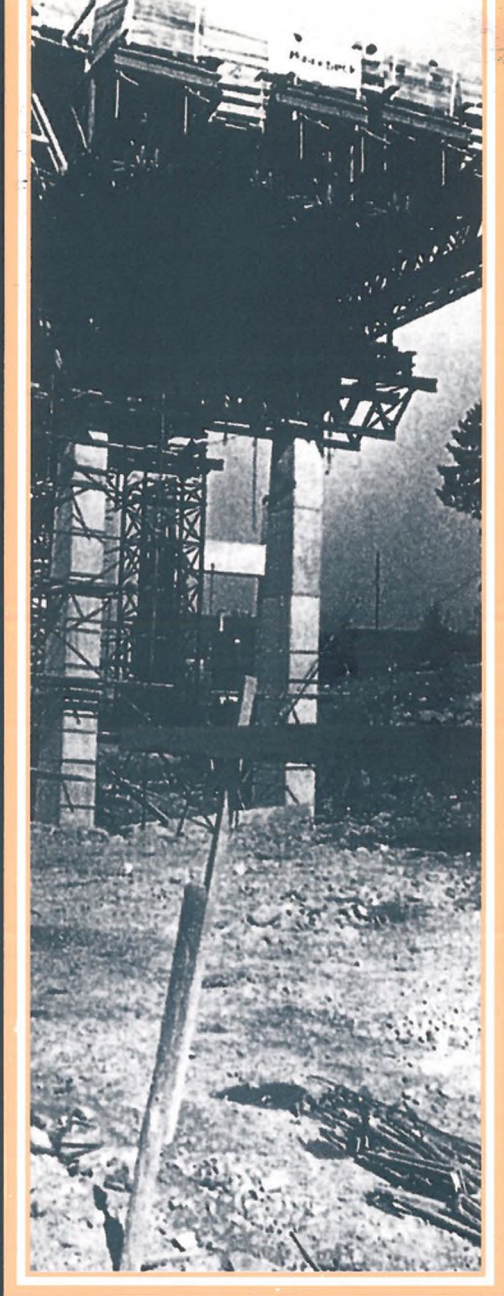
Urednik zbirke
Božo Repe

Oblikovanje in računalniški prelom
Andreja Vodnik

Natisnila
Tiskarna Tone Tomšič, d. d.

Ljubljana 1997

Prva izdaja

MODRIJAN

